АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ – БАН

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ през 1999-2000 г.

XL НАЦИОНАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

София
2001

Редакционна колегия:

ст.н.с. д-р Дочка Аладжова (гл. редактор)
ст.н.с. д-р Павел Георгиев (зам. гл. редактор)
н.с. д-р Методи Даскалов (секретар)
ст.н.с. д.и.н. Ана Радунчева
н.с. д-р Мария Гюрова
н.с. д-р Алексей Гоцев
н.с. д-р Петър Балабанов
н.с. д-р Евгения Генчева
н.с. д-р Сергей Торбатов

Отговорен редактор на тома:
н.с. д-р Сергей Торбатов

В тома са включени само резюмета, представени на редакционната колегия в регламентирания срок.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ПРАИСТОРИЯ

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели. ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПАЛЕОЛИТА В БЕЛОГРАДЧИШКИЯ КАРСТ ПРЕЗ 2000 Г. (Българо-френски изследователски проект) 11

Евгения Найденова, Георги Ганецовски. РЕЗУЛТАТИ ОТ ТЕРЕННИТЕ ОБХОЖДАНИЯ НА ОБЩИНА ОРЯХОВО ПРЕЗ 1999 Г. 14

Венцислав Гергов, Мартин Христов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА ПРЕЗ 1999 Г. 15

Венцислав Гергов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В М. "ЛЪГА" ПРИ С. ТЕЛИШ, ПЛЕВЕНСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г. . . 15

Стефан Чохаджиев, Недко Еленски. АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ В СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ С. ХОТНИЦА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2000 Г. 17

Недко Еленски. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В С. САМОВОДЕНЕ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2000 Г. 18

Васил Николов, Лиляна Перничева, Марион Лихардус-Иттен, Й.-П. Демур, Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. КОВАЧЕВО, ОБЩИНА САНДАНСКИ, ПРЕЗ 2000 Г. 21

Петър Калчев. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПО АМ "МАРИЦА", КМ 19+750 - 19+900, С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ 23

Петър Калчев, Красимир Калчев, Димитър Янков, Красимир Лещаков, Сава Саватинов. ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ НА ТРАСЕТО НА АМ "ТРАКИЯ" В СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ ОТ КМ 171+300 ДО КМ 230+050 23

Васил Николов, Щефан Хилер, Татяна Кънчева, Петер Хьоглингер. БЪЛГАРО-АВСТРИЙСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО, ПРЕЗ 2000 Г. 24

Петя Георгиева, Борислав Бориславов, Р. Златева-Узунова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КУЛТОВ КОМПЛЕКС В М. "АДАТА" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПАСПАЛ, ОБЩИНА АРДИНО 25

Васил Николов, Татяна Стефанова, Крум Бъчваров. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ ГР. ЛЮБИМЕЦ, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ 25

Александър Фол, Ян Лихардус, Людмил Гетов, Илия Илиев. РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ДРАМА - "МЕРДЖЮМЕКЯ" ПРЕЗ 1999 ГОДИНА 26

Александър Фол, Людмил Гетов, Ян Лихардус, Ралф Глезер и Илия Илиев. ОБОБЩЕНИЕ НА ОСНОВНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ РАЗКОПКИТЕ В МИКРОРЕГИОНА НА ДРАМА ПРЕЗ 2000 Г. 28

Илия Илиев. СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКА СЕЛИЩНА МОГИЛА В МЕСТНОСТТА "ТУРСКОТО КЮШЕ" КРАЙ ГР. ЕЛХОВО, ЯМБОЛСКА ОБЛАСТ ПРЕЗ 1999 ГОДИНА 32

Илия Илиев . ОБОБЩЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ СОНДАЖНИТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2000 Г. В М. "ТУРСКОТО КЮШЕ" КРАЙ ГР. ЕЛХОВО, ЯМБОЛСКО 33

Васил Николов, Татяна Стефанова. ОТЧЕТ ЗА СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ КРАЙ С. СЪЕДИНЕНИЕ, БУРГАСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г. . . .35

Васил Николов, Татяна Стефанова. ОТЧЕТ ЗА СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ КРАЙ С. ГОРОВО, БУРГАСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г. 35

Красимир Лещаков. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО ЮЖНОТО БЪЛГАРСКО ЧЕРНОМОРИЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РЕЗОВО ПРЕЗ 2000 Г. 36

Лазар Нинов. АРХЕООСТЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ СЕЛИЩНИ МОГИЛИ ПРЕЗ 1999 Г. 36

Лазар Нинов. АРХЕОЗООЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 2000 Г. 37

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

Даниела Агре. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ЕТРОПОЛЕ 38

Иван Христов. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ ОБЕКТ В М. "ТУРЛАТА" КРАЙ ГР. ТРОЯН 39

Иван Христов,Венелин Бараков. ТЕРЕННИ ОБХОДИ И СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ТРЕВНЕНСКА ПЛАНИНА (ЕКСПЕДИЦИЯ "ЦЕНТРАЛЕН БАЛКАН-2000") . . .39

Алексей Гоцев, Георги Нехризов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. "СТАРМОС" ПРИ С. КРИВНЯ, ОБЩИНА ПРОВАДИЯ 40

Стефан Александров, Тодор Димов, Алексей Гоцев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ТРАНЗИТЕН ГАЗОПРОВОД ЗА ТУРЦИЯ, ГЪРЦИЯ И МАКЕДОНИЯ – ОБЕКТ № I.4 42

Даниела Агре. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕДНА МОГИЛА В КВ. ЛЕВСКИ-Г, СОФИЯ 42

Марк Стефанович, Илия Кулов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПОСТРОЙКА ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. "КАЙМЕНСКА ЧУКА" КРАЙ БЛАГОЕВГРАД ПРЕЗ 2000 Г. 43

Илия Кулов. СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПОСЕЛЕНИЕ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. "МАРЕНА" КРАЙ С. МАРИКОСТИНОВО, ОБЩ. ПЕТРИЧ, ПРЕЗ 2000 Г. 43

Йорданка Юрукова, Гавраил Лазов, Д. Катинчарова, Лидия Домарадска, Алексей Гоцев, Георги Нехризов, В. Танева, Е. Петрова, В. Коларова, Ян Боузек, И. Мусил, Л. Бохач, З. Арчибалд, М. Адамс, К. Амад, Д. Спийкман, Л. Каландър, С. Сталибрас, В. Ханковски, Л. Фаден. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС 44

Анелия Божкова, Петър Делев, Стефан Александров. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПРИ С. КОПРИВЛЕН, ГОЦЕДЕЛЧЕВСКО 50

Георги Нехризов. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА И СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ ГР. ПИРДОП .51

Костадин Кисьов, Елена Кесякова. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА РЪЖЕВО КОНАРЕ И ЧЕРНОЗЕМ, ОБЩИНА КАЛОЯНОВО 52

Георги Китов, Диана Димитрова. ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ ЦЕНТЪР СТАРОСЕЛ, ХИСАРСКО . . . .

Милена Тонкова. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НОВООТКРИТ ТРАКИЙСКИ ЦЕНТЪР ОТ РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. "ХАЛКА БУНАР", СЕЛО Г. БЕЛЕВО, ОБЩИНА БРАТЯ ДАСКАЛОВИ, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ 52

Милена Тонкова. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАЙОНА НА С. БЕЛОВИЦА ПРЕЗ 2000 Г. 54

Борислав Бориславов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ КОМПЛЕКС "СЕМЕРЧЕТО" ДО С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ . . .57

Красимир Лещаков, Е. Ангелова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ДАНА БУНАР-1" ПРЕЗ 2000 Г. 58

Красимир Лещаков, Сава Саватинов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "КАРАБЮЛЮК" ПРЕЗ 2000 Г. 60

Георги Нехризов, Румен Миков. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ВЪВ ВОДОСБОРНИЯ РАЙОН НА БЯЛА РЕКА, ИЗТОЧНИ РОДОПИ 61

Костадин Кисьов. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАЙОНА НА С. МОЧУРА, ОБЩИНА РУДОЗЕМ 62

Георги Нехризов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ДВЕ НАДГРОБНИ МОГИЛИ ПРИ С. ЛОЗЕНЕЦ, ОБЩИНА СТРАЛДЖА 63

Алексей Гоцев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОДА ЗА ГЪРЦИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РОСЕН, ОБЩ. ЧЕРНОГОРОВО 64

Алексей Гоцев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В РАЙОНА НА ГАРА ЗАВЕТ, ОБЩИНА РУЕН 64

Даниела Агре. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. “ПРОПАДА” КРАЙ МАЛКО ТЪРНОВО ... 65

Лазар Нинов. ПРОУЧВАНИЯ НА ЖИВОТИНСКИ ОСТАНКИ ОТ ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ И ДРУГИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 1999 Г. ... 66

Лазар Нинов. ПРОУЧВАНИЯ НА ЖИВОТИНСКИ ОСТАНКИ ОТ ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ И ДРУГИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 2000 Г. ... 67

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

Гергана Кабакчиева, Соня Лазарова, Христина Попова, Весела Кацарова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЕСКУС ПРЕЗ 1999 Г. ... 68

Гергана Кабакчиева, Соня Лазарова, Христина Попова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЕСКУС ПРИ С. ГИГЕН, ОБЩИНА ГУЛЯНЦИ, ПЛЕВЕНСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г. ... 69

Евгения Генчева, Павлина Владкова, Пьотр Дичек, Тадеуш Сарновски, Анджей Биернацки. БЪЛГАРО-ПОЛСКИ РАЗКОПКИ В НОВЕ ПРЕЗ 1999 Г. ... 70

Евгения Генчева. РАЗКОПКИ НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ ПРЕЗ 2000 Г. ... 73

Евгения Генчева. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ХИНТЕРЛАНДА НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ ПРЕЗ 2000 Г. ... 75

Людмил Вагалински, Димитър Станчев, Герда фон Бюлов, Свен Конрад. БЪЛГАРО-НЕМСКИ ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ В ЯТРУС - КРИВИНА ПРЕЗ 1999 Г. ... 76

Людмил Вагалински, Димитър Станчев, Герда фон Бюлов, Свен Конрад. БЪЛГАРО-НЕМСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ ЯТРУС КРАЙ С. КРИВИНА, РУСЕНСКО, И В НЕЙНАТА ОКОЛНОСТ ПРЕЗ 2000 Г. ... 79

Людмила Слокоска, Румен Иванов, Г. Кузманов, Венцислав Динчев, Павлина Владкова, Иван Църов, Анастасия Беливанова, Цветана Попова, Елена Крондева, Стефан Гошев, Андрю Поултър. БЪЛГАРО-БРИТАНСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ПРОЕКТ “ГРАДЪТ И СЕЛОТО В РИМСКАТА И КЪСНОРИМСКАТА ИМПЕРИЯ - НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ И СЕЛОТО В НЕГОВАТА ТЕРИТОРИЯ” ПРЕЗ 1999 Г. ... 82

Людмила Слокоска, Румен Иванов, Г. Кузманов, Венцислав Динчев, Павлина Владкова, Иван Църов, Анастасия Беливанова, Цветана Попова, Елена Крондева, Стефан Гошев, Андрю Поултър. БЪЛГАРО-БРИТАНСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ПРОЕКТ “ГРАДЪТ И СЕЛОТО В РИМСКАТА И КЪСНОРИМСКАТА ИМПЕРИЯ - НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ И СЕЛОТО В НЕГОВАТА ТЕРИТОРИЯ” ПРЕЗ 2000 Г. ... 85

Иван Атанасов, Стамен Станев. РАЗКОПКИ В СЕКТОР КУЛА № V НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ “КОВАЧЕВСКО КАЛЕ” ПРЕЗ 1999 Г. ... 89

Иванка Дончева, Владимир Стойков. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА “КОВАЧЕВСКО КАЛЕ” ПРЕЗ 2000 Г. ... 89

Йордан Гатев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ №5 (АНТИЧНО СЕЛИЩЕ ОТ II-IV В. СЛ. ХР.) ПО ТРАСЕТО НА НОВОСТРОЯЩИЯ СЕ ГАЗОПРОВОД В ДОБРУДЖА ... 91

Сергей Торбатов. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СНЯГОВО,ОБЩИНА ГЕНЕРАЛ ТОШЕВО, ДОБРИЧКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г. ... 92

Йордан Гатев. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ КУРОРТА “РУСАЛКА”, ОБЩИНА КАВАРНА, ПРЕЗ 1999 Г. ... 94

Румен Спасов, Весела Вандова, Юниан Мешеков. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В КЮСТЕНДИЛ ПРЕЗ 1999 Г. ... 94

Константин Шалганов, Петко Георгиев, Красимира Вачева. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РЕЗЕРВАТА “СЕРДИКА - СРЕДЕЦ” И ЗАЩИТЕНИТЕ ЗОНИ ПРЕЗ 1999 Г. ... 95

Гроздалина Георгиева. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В М. “СВ. МАРИНА” КРАЙ С. ВАРВАРА, ПЛОВДИВСКО, ПРЕЗ 2000 Г. ... 99

Йордан Гатев. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНО СЕЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЯМ ЧАРДАК, ПЛОВДИВСКО, ПРЕЗ 1999 Г. ... 101

Митко Маджаров. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ (ХИСАР) ПРЕЗ 2000 Г. ... 101

Мая Мартинова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ “ФОРУМ - СЕВЕР” В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г. ... 102

Мая Мартинова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ “КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР №22” В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г. ... 102

Бистра Колева. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ “КНЯЗ ЦЕРЕТЕЛЕВ №10” В СТАРИННАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г. ... 102

Мина Боспачиева. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “КНЯЗ ЦЕРЕТЕЛЕВ №10/10А” В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г. ... 102

Мина Боспачиева. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “РИЛСКИ МЕТОХ №6” В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г. ... 103

Сергей Торбатов. СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЧЕРТИТЕ НА АНТИЧНО СЕЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ШИШМАНЦИ, ПЛОВДИВСКО, ПРЕЗ 1999 Г. ... 103

Дамян Дамянов, Никола Бояджиев. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ И РАННОВИЗАНТИЙСКА БАЗИЛИКА В М. “МОГИЛАТА” КРАЙ СМОЛЯН ПРЕЗ 2000 Г. ... 105

Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНО И КЪСНОАНТИЧНО СЕЛИЩЕ “ЧЕРНА ГОРА - 2” (АМ “ТРАКИЯ”, ПЪТЕН ВЪЗЕЛ “ОРИЗОВО”, КМ 170+300 - 170+650) ПРЕЗ 1999 Г. ... 105

Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЗЕТЬОВО-2" (КМ 14+500 - 15+100 НА АМ "МАРИЦА") В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЕТЬОВО, ОБЩИНА ЧИРПАН, ОБЛАСТ СТАРА ЗАГОРА, ПРЕЗ 2000 Г. 107

Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЗЕТЬОВО-3" (КМ 13+450 - 13+560 НА АМ "МАРИЦА") В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЕТЬОВО, ОБЩИНА ЧИРПАН, ОБЛАСТ СТАРА ЗАГОРА, ПРЕЗ 2000 Г. 107

Христо Буюклиев, Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ РЕЗЕРВАТ "АВГУСТА ТРАЯНА - ВЕРЕЯ - БОРУЙ" В СТАРА ЗАГОРА ПРЕЗ 1999 Г. 108

Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ФОРУМ И ТЕРМИ НА АВГУСТА ТРАЯНА" ПРЕЗ 2000 Г. 110

Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЮГОЗАПАДНИЯ НЕКРОПОЛ НА АВГУСТА ТРАЯНА - БЕРОЕ ПРЕЗ 1999 Г. 110

Красимир Калчев. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА НА АВГУСТА ТРАЯНА - БЕРОЕ ПРЕЗ 2000 Г. 111

Гергана Шейлева, Борис Борисов. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КОМПЛЕКС ОТ ЯМИ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА И РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЗОННО СЕЛИЩЕ В МЕСТНОСТТА "ПЧЕЛИНА" КРАЙ С. ГЛЕДАЧЕВО В РАЙОНА НА МАРИЦА-ИЗТОК ПРЕЗ 1999 Г. 111

Кръстина Панайотова, Методи Даскалов. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧЕН ОБЕКТ ПО ТРАСЕТО НА ТРАНЗИТЕН ГАЗОПРОВОД ЗА ГЪРЦИЯ И ТУРЦИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРОВО, ОБЩ. СУНГУРЛАРЕ, БУРГАСКА ОБЛАСТ . .112

Анастасия Беливанова. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА МАХАЛА ГАРВАНЯ, ОБЩИНА АРДИНО, ПРЕЗ 2000 Г. 113

Христо Прешленов, Димо Кожухаров, Мария Донева. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. ПАНИЦОВО, ОБЩИНА НЕСЕБЪР (ОБЕКТ "РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА"), ПРЕЗ 1999 Г. 113

Христо Прешленов, Димо Кожухаров, Мария Донева. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА НЕСЕБЪР ПРЕЗ 1999 Г. 114

Христо Прешленов, Димо Кожухаров, Мария Донева. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЕМИНСКА ПЛАНИНА, ОБЩИНА НЕСЕБЪР, ПРЕЗ 2000 Г. 115

Кръстина Панайотова, Димитър Недев. АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ В МЕСТНОСТТА "КАЛФАТА" ПРЕЗ 1999 Г. 116

Кръстина Панайотова, Димитър Недев . АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ В М. "КАЛФАТА" – ГР. СОЗОПОЛ ПРЕЗ 2000 Г. 118

Лазар Нинов. ОСТЕОЛОГИЧНИ АНАЛИЗИ НА АНТИЧНИ СЕЛИЩА И НЕКРОПОЛИ ПРЕЗ 1999 Г. 120

Лазар Нинов. ОСТЕОЛОГИЧНИ АНАЛИЗИ НА МАТЕРИАЛИ ОТ АНТИЧНИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 2000 Г. 121

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

Людмила Дончева-Петкова, Йоахим Хеннинг, Павел Георгиев, Стоян Витлянов, Янко Димитров. БЪЛГАРО-НЕМСКА ЕКСПЕДИЦИЯ В ПЛИСКА ПРЕЗ 2000 Г. .122

Павел Георгиев, Янко Димитров. ПЛИСКА, РАННО ВЪТРЕШНО УКРЕПЛЕНИЕ, ПРЕЗ 2000 Г. 123

Рашо Рашев, Янко Димитров. РАЗКОПКИ В ПЛИСКА, ОБЕКТ "ДВОРЦОВ ЦЕНТЪР", ПРЕЗ 2000 Г. 123

Павел Георгиев, Тодор Балабанов, Станислав Иванов. ВЪТРЕШНО ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА - СЕКТОР ИЗТОЧНА ПОРТА 125

Радослав Василев. РАЗКОПКИ В ЮГОИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА, ИЗТОЧНО ОТ ЦЪРКВА N 1, ПРЕЗ 2000 Г. 125

Янко Димитров, Ивайло Кънев. ХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛ ПРЕД ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД В ПЛИСКА 126

Тодор Балабанов, Георги Майсторски, Красимира Стоева. АРЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "МАНАСТИРЧЕТО" В ОКОЛНОСТИТЕ НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ (1999-2000 Г.) 126

Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Сашка Александрова, Петър Караилиев, Иван Чокоев, Милена Станчева. РАЗКОПКИ НА ЦЪРКВАТА "СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 127

Мирко Робов. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В СЕВЕРНАТА ГАЛЕРИЯ НА ЦЪРКВАТА "СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" И ТРАПЕЗАРИЯТА НА МАНАСТИРА ВЕЛИКАТА ЛАВРА ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 128

Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Сашка Александрова. РАЗКОПКИ В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА МАНАСТИРА "ВЕЛИКАТА ЛАВРА" В ГР. ВЕЛИКО ТЪРНОВО . .128

Стефка Ангелова, Румяна Колева. ОТЧЕТ ЗА РАЗКОПКИТЕ В НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ И АРХИТЕКТУРЕН РЕЗЕРВАТ "ДУРОСТОРУМ-ДРЪСТЪР-СИЛИСТРА" ПРЕЗ 2000 Г. 129

Павлина Петрова. СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ДО ГР. КАСПИЧАН ПО ТРАСЕТО НА АМ "ХЕМУС" 129

Бони Петрунова, Живко Аладжов. ОБЕКТ II 5 ПО ТРАСЕТО НА "БУЛГАРГАЗ" - ГАРА ЗАВЕТ 130

Георги Атанасов, Николай Руссев, Валери Йотов. РАННОСРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ДО С. РУЙНО, ОБЩ. ДУЛОВО, СИЛИСТРЕНСКА ОБЛАСТ 130

Методи Даскалов, Снежана Горянова, Марио Иванов. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЦЪРКОВЕН КОМПЛЕКС В ГР. СОФИЯ - КВ. ЛОЗЕНЕЦ - ЮЖЕН ПАРК (КВ. 13, ПАРЦЕЛ I - 153 ПО ЗРП НА ГР. СОФИЯ) ПРЕЗ 2000 Г. 131

Румен Спасов, Веселина Вандова. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КЮСТЕНДИЛ ПРЕЗ 2000 Г. 133

Румен Спасов, Владимир Петков. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В С. ДОЛНО СЕЛО, КЮСТЕНДИЛСКО И ОБЩИНА СТРУМЯНИ, БЛАГОЕВГРОДСКО 134

Бони Петрунова, Георги Абдулов. КРЕПОСТТА КРАСЕН ДО ГРАД ПАНАГЮРИЩЕ . .134

Бони Петрунова, Цветана Комитова. СТАРАТА ДЖАМИЯ В ГРАД ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ . .134

Бони Петрунова, Катя Меламед. КРЕПОСТТА ЦЕПИНА ДО СЕЛО ДОРКОВО 135

Иван Джамбов, Георги Митрев. РАЗКОПКИ НА АНЕВСКО КАЛЕ КРАЙ СОПОТ ПРЕЗ 2000 Г. 135

Иван Джамбов, Георги Митрев. ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИСКРА, ПЪРВОМАЙСКА ОБЩИНА 135

Димитър Янков, Румяна Колева. РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЗЕМЛЕН ВАЛ В М. "ЧЕИР МАЖИ", ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, ЧИРПАНСКО, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА" (КМ 22+500 - 22+620) 136

Борис Борисов, Гергана Шейлева. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДОБРИЧ, ДИМИТРОВГРАДСКО, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА" (КМ 34+000 - 34+500) 136

Димитър Янков, Румяна Колева. РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНИТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2000 Г. НА СРЕДНОВЕКОВНОТО СЕЛИЩЕ ПРИ С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, АМ "МАРИЦА" (КМ 19+900 – 20+250) 137

Димчо Момчилов. СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В С.КОСТЕН, СУНГУРЛАРСКА ОБЩИНА, ПРЕЗ 2000 Г. 138

Николай Овчаров, Даниела Коджаманова, Иван Джамбов, Георги Митрев. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА НА ХЪЛМА "АСАРА" ПРИ ХИЖА "БОРОВИЦА", КЪРДЖАЛИЙСКО 138

Борис Борисов, Гергана Шейлева. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. "ЧЕНГЕНЕ ДЕРЕ" КРАЙ С. КРУМ, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА" (КМ 32+000 - 32+200) 139

Димитър Янков. СЕЗОННО СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В М. "МАДАНЬОВО", ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЗЕТЬОВО, ЧИРПАНСКО, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА" (КМ 14+100 - 14+400) 140

Калин Порожанов, Христина Ангелова, Калин Димитров, К. Бъчваров. "УРДОВИЗА 2000" - СЪВМЕСТНА БЪЛГАРО-АМЕРИКАНСКА ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ 140

Бони Петрунова, Мартин Гюзелев. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПАРЦЕЛ П.IV-VII В ГРАД АХТОПОЛ 141

I. ПРАИСТОРИЯ

ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПАЛЕОЛИТА В БЕЛОГРАДЧИШКИЯ КАРСТ ПРЕЗ 2000 Г. (Българо-френски изследователски проект на АИМ БАН и Institut de Prehistoire et de Geologie du Quaternaire, Univ. Bordeaux I - UMR 5808 CNRS)

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели

В изследователския екип през този сезон взеха участие: Н. Сираков и Ж.-Л. Гуадели (ръководство), С. Иванова, С. Сиракова, К. Ферие, Д. Виван, М. Ковачева, В. Попов, Р. Пандурска, Ж.-К. Леблан, С. Танева; докторанти и студенти - млади участници в проекта: И. Крумов, В. Митева, Ц. Цанова, Е. Анастасова, И. Димитрова, А. Ланглоа, Р. Спасов, А. Атанасов, Н. Джабарска, А.-Л. Берте; студенти практиканти.

Проучванията се проведоха от 28 юни до 16 август. Финансирането бе осигурено основно от Консултативната комисия за археологически изследвания в чужбина на френското Министерство на външните работи, частично от СНРС, властите на район Аквитания, ЮЗ Франция, фондация "Stichting Horizon" - Холандия, с допълнителна поддръжка и съдействие от БАН.

През този сезон проучванията се концентрираха в основния обект - пещера Козарника. Там продължиха интердисциплинните разкопки на плейстоценските отложения. В околностите на пещерата продължиха карстологическите, геологическите и геоморфологическите изследвания на регионалния контекст.

1. КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ. ГРАВЕТСКА СЕКВЕНЦИЯ.

В тази, най-горна част на отложенията се осъществиха допълващи разкопки на едно разделително ребро между сектори I и II. Те обхванаха ограничена площ от 4,5 кв. м, на които се допълниха данни за граветските културни нива III (пл. 3b); IVa; IVb (пл.4). От профилите се получи нова информация и за к.нива V (пл.5a); VI (пл.5b); VII (пл.5c). Вече се очертава следната периодизация и абсолютна хронология на граветската секвенция в Козарника:

- **Ранен Гравет** - к. ниво VII (отбелязвано до сега като "VI долна част") със серия от C14 дати, които го поставят в периода 39-36 000 BP. Калибрацията на тези стойности сочи, че реалните астрономически дати се вместват в периода между 36,5 и 45,1 х.г. BP. След едно сравнително проучване на затъпените пластинки, неретушираните пластинки и ядрата от този ансамбъл и няколко "класически" граветски ансамбъла от ЮЗ Франция (Flageolet I, Corbiac), което бе възложено нарочно на неутрален специалист извън нашия екип (Ж. Лука, Бордо) се потвърди категорично граветския характер на к. ниво VII в Козарника. Така отпадат съмненията, с които бе посрещнато това откритие: най-ранния известен до момента ансамбъл от кръга на граветските култури. Датите от Козарника все пак могат да се сравняват с т.нар. Спицинием от долните нива на Костенки 17, също с граветски елементи, за което са известни 2 дати 36 000 и 32 000 BP. Това увеличава и реалността на датите от пл. 3j - 3 g с граветски форми от Темната, които са от порядъка на 32 - 33 000 BP. С други думи вече имаме няколко опорни точки за по-аргументирано представяне на нашата хипотеза за много ранно възникване на граветската културна традиция на Балканите - твърде вероятно още в самото начало на късния палеолит, а може би и в прехода среден/късен палеолит. Доскоро такова твърдение излизащо от класическите схеми не би имало никакъв шанс да бъде дори дискутирано.

- **Развит Гравет**. Културни нива VI, V, IVb и IVa, за които имаме серия от C 14 дати между 26 и 25 000 г. ВР. Коригираните им стойности вместват тези културни нива в период ограничен от реалните астрономически дати 31 400 - 26 200 г. ВР.

- **Късен Гравет.** Културни нива IVa/III и III, за които имаме две С 14 дати от порядъка на 19 800 - 19 900 г. ВР. Калибрираните им стойности очертават реално астрономическо време в периода между 24 460 - 22 525 г. ВР.

- **Финален Гравет.** Културно ниво 0I с две С 14 дати от порядъка на 11 500 г., чиято калибрация очертава реално време в периода между 13 160 и 13 828 г. ВР.

Кремъчните ансамбли на граветската секвенция имат следната характеристика:

По структура, в която преобладават ядрата и отпадъците от оформянето им, дебитажни отломъци, относително малко пластинки и ретуширани форми, доста дребни отпадъци, те се отнасят към лагерите с производствени ателиета в тях. В технологическо отношение има подчертана тенденция към експлоатация на едноплощадкови ядра за пластинки, често върху отломъци, с водещи едностранни гребени по надлъжните ръбове. В ранния и развития Гравет се срещат високи стъргалки и резци, които според нас са всъщност ядра за пластинки.

Сред ретушираните форми диагностични са пластинките и връхчетата със затъпяване. Те са предимно с атипичен полустръмен ретуш, само в отделни случаи напомнят т. нар. класически граветски връхчета и пластинки.

Доста добре развита е обработката на кост, от която са изготвени няколко типа върхове, шила, игли, както и украшения или предмети с декорация от геометрични мотиви.

В граветската секвенция на Козарника засега се установява една постепенна еволюция, без значителни промени на технологията и репертоара на ретушираните форми. След подобни констатации в Темната изглежда, че това е характерно за целия район на Източните Балкани. Твърде вероятно тук е един от центровете, където граветската културна традиция възниква още около 40 хилядолетие и откъдето се разпространява. Но на място развитието остава стабилно, без убедително отражение на промените към 20 х. години, които на запад и югозапад дават основания за обособяване на културно-хронологическото явление Епигравет.

2. СРЕДЕН ПАЛЕОЛИТ. МУСТИЕРСКА СЕКВЕНЦИЯ.

През последния сезон се разкопаваше долната част на тази секвенция, в пластове 10a, 10a/b и 10b. Тук, както и в горната и част (пластове 9a, 9b, 9c) не могат да се разграничат по-отчетливо нива на обитаване. Поради това археологическият материал и палеонтологичните останки се групират в ансамбли в рамките на литостратиграфските единици. За сега можем да дадем само встъпителна, по-обща периодизация и културно определение на тези ансамбли.

- **Ранен левалуа-мустериен.** Ансамблите от пл. 10b, 10a/b, 10a. В технологията доминира левалуазката концепция, с методите на центростремителен дебитаж или от предпочитана площадка. Ядрата са с дребни (3 - 4 см) и средни (4 - 6 см) размери, а има и микроядра (2 - 3 см) предимно от отломъци.

Сред оръдията преобладават стъргалата и ретушираните отломъци, по-рядко се срещат неретуширани левалуазки отломъци, единични стъргалки и пробои.

- **Левалуа-мустериен.** Ансамбли от пл. 9c, 9b, 9a. В общи линии тези ансамбли имат характеристика подобна на залягащите под тях. Тук обаче се откриха спорадични фрагменти от листовидни върхове и спорни за сега бифациални ретуши или фасониране. Това подсказва връзки с традицията на Източнобалканския мустериен с листовидни върхове.

При липсата на абсолютни дати засега, хронологията на среднопалеолитната секвенция остава доста проблематична. Изхождайки от дребната фауна в най-ранния мустиерски пласт 10b, сред която присъства *Mimomys savini*, един архаичен вид заедно с по-еволюиралия *Microtus ex. agrestis*, В.Попов отнася този пласт към прехода между биостратиграфските зони *Cromerian - Elsterian* датиращ между 600 и 250 х. години. В пл. 10a бе открит друг хронологически индикатор - преходната форма между архаичната мечка *Ursus deningeri* и пещерната мечка *Ursus spelaeus*. Според специалиста ни по едра фауна Ж.-Л.Гуадели това отнася пласта към края на Средния и началото на Късния плейстоцен, т.е. в периода след 150 х. г.

Като вземем предвид и археологическите аргументи - наличието на вече добре развити левалуазки методи в пл. 10b, ние сме по-склонни да отнесем началото на мустиерската секвенция в Козарника към изотопен стадий 6, или приблизително в периода между 200 и 130 х.г. За края на секвенцията бихме предложили дата от първата половина на изотопен стадий 3 т. е. между 60 и 50 х. г., когато изглежда започва по-интензивно развитие и разпространение на Източнобалканския мустериен с листовидни върхове.

3. РАННОПАЛЕОЛИТНА СЕКВЕНЦИЯ.

До дълбочина 745 см достигната през последния сезон, тя обхваща пластове 12 и 11d - a, с обща дебелина над 2 м. В тях са обособени 3 комплекса от археологически и палеонтологически материал, които групират ансамбли от литостратиграфските единици.

Като цяло раннопалеолитната секвенция се отнася към края на ранния и началото на средния плейстоцен, тъй като сред останките от едра фауна присъстват характерни за този, а дори за по-ранен период видове като *Ursus deningeri* (предшественика на пещерната мечка), *Mammuthus trogontherii* (прадед на *Mammuthus primigenius* и съвременния слон), *Dinobastis latidens* (пратигър от групата на саблезъбите), няколко примитивни форми коне близки до *Equus stenoniens* или до хипариона, както и стара плиоценска форма маймуна - *Macaca sylvanus cf. pliocena* (?). Опитите ни за по-точно датиране засега се опират основно на биостратиграфските зони очертани от дребните бозайници, които са по-добри индикатори, и отчасти на данни за палеомагнитното поле на земята.

- **Ранният комплекс** обхваща ансамбли от пл. 12, 11d, 11c и долната част на 11b. Той се отнася към биостратиграфската зона *"Mimomys pusillus - Mimomys savini"* с хронологически обхват 1 млн. 100 х. - 800 х. г.

- **Средният комплекс** включва ансамблите от горната част на пл. 11b и д. част на пл. 11a. Той се отнася към биостратиграфската зона "*Mimomys savini*" с хронологически обхват 800 - 700 х. г. Допълващ аргумент е нормалното, но нестабилно магнитно поле в тези пластове, което се интерпретира (М. Ковачева, Н. Йорданова) като колебания, характерни за прехода Matuyama - Brunhes датиращ около 780 х. г.

- **Късен комплекс** обхваща ансамблите от г. част на пл. 10a. Той се отнася към началото на периода, включващ две биостратиграфски зони - "*Mimomys savini - Lagurus transiens*" *u* "*Lagurus transiens - Arvicola cantiana*" с общ хронологически обхват 650 - 250 х. г., т. е. комплексът би могъл да се ограничи в рамки на период между 700 - 500 х. г.

Археологическите ансамбли в тези комплекси включват както серии от каменни артефакти, така и значително количество обработени кости или останки от ловувания дивеч - предимно едри тревопасни, като слон, елен, говедо, свиня. Каменните ансамбли са почти напълно от местен кремък, добиван в самата пещера или в близката околност, където се намира в изобилие под формата на конкреции и по-често техни фрагменти с дребни и средни размери (до 6-8 см). Всички комплекси от ранния палеолит се характеризират с опростена технология, базирана на директна експлоатация на кремъчни отломъци и фрагменти от конкреции. Без каквато и да е предварителна подготовка са използвани естествените повърхности и ръбове за отделяне на малки серии от 1 до 4 отломъка, с твърда чукалка също от кремък, кварцит или кварц. В късният комплекс обаче се наблюдават ядра с повече негативи, както и наченки на по-организирана експлоатация напомняща в някои случаи техниката на едностранното или двустранно дисковидно ядро.

Сред ретушираните форми преобладават отломъците с клактонски изрези и зъбчати ретуши. В ранния и средния комплекс се срещат малко стъргала, но в късния те се увеличават и са с по-голямо типологическо разнообразие. Между костите със следи от човешка дейност особено внимание привлича един фрагмент от дълга кост на едро тревопасно (*Bovinae*?) от най-долния пласт 12 с няколко серии успоредни нарези от типа на "cut-marks" свързани с транжирането на дивеча. Те обаче са много организирани и на място отдалечено от ставните повърхности, което прави вероятна интерпретацията им като знаци. В такъв случай бихме имали едно от най-ранните свидетелства за художествена изява или друг вид интелектуална активност на човека известна досега.

Известните до момента следи от първоначалната поява на човека в Европа са от Италия, Испания, Германия и Ю. Англия и се датират в периода между 750 и 400 х. г. Датировката на най-ранния комплекс в Козарника доказва, че заселването на континента е започнало поне 300 х. г. по-рано, преди повече от 1 милион години. Това откритие дава аргументи в полза на хипотезата, че проникването на тези първи заселници идващи от Африка, става през Балканите, както е ставало многократно и в следващите епохи. От значение е и да се отбележи, че по-вероятната причина за досегашното отсъствие на такива данни от ЮИ Европа и особено от Балканите, е липсата на по-систематични, интердисциплинни изследвания на плейстоценските отложения в района.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ТЕРЕННИТЕ ОБХОЖДАНИЯ НА ОБЩИНА ОРЯХОВО ПРЕЗ 1999 Г.

Евгения Найденова, Георги Ганецовски

През 1999 г. се извършиха теренни обхождания на Община Оряхово, в която влизат землищата на гр. Оряхово и на селата Лесковец, Остров, Галово, Селановци, Долни и Горни Вадин. Те се осъществиха на три етапа от екип в състав Евгения Найденова от ИМ - Оряхово и Георги Ганецовски от ИМ - Враца, като при последния етап взеха участие Спас Машов и Нарцис Торбов от ИМ - Враца.

Обходени са местностите "Калето", "Бататовец" и "Марков баир" край гр. Оряхово; "Гърлото" до с. Остров; "Беглика" и "Голям Косан" в землището на с. Селановци и териториите около крепостите "Камъка" край Оряхово, "Валериана" при с. Долни Вадин и "Вариана" до с. Лесковец. Научното познание се обогати с нова информация за неизвестни до момента археологически паметници, като: праисторическия обект в местността "Гърлото", с материали от ранния неолит, късния неолит и ранния енеолит (култури Градешница-Кърча, Вådастра и Градешница); обекта "Беглика", с материали от ранно- и късноброзовата епохи, ранно- и късножелязната епохи, късната античност, ранното и късното средновековие; средновековното селище край крепостта "Камъка" и селището от късната бронзова епоха в местността "Калето".

Някои от обектите са безвъзвратно унищожени под въздействие на различни фактори. Това придава особено значение на предприетата проучвателска кампания, благодарение на която тези открития влизат в научно обръщение.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА ПРЕЗ 1999 Г.

Венцислав Гергов, Мартин Христов

През сезон 1999 г. бяха проучени основите от 4-ти строителен хоризонт в сондаж I, датиращ от късния халколит. Между 4-ти и 5-ти строителен хоризонт бе установен стратиграфски хиатус.

Пети строителен хоризонт се отнася към началото на късната каменномедна епоха. Керамиката от хоризонта е силно фрагментирана. Характерно е смесване на материалите, т. е. има такива от западната група (Криводол-Сълкуца-Бубани Хум Ia) и от източната (Коджадермен-Гумелница-Караново VI), което дава възможност на този етап от проучванията района да се определи като контактна зона.

Разкрито бе жилище и ситуацията при разкопаването му свидетелствува, че то е било с едноскатен покрив. За северна стена е била използвана стената на пещерата. Наклонът на покрива е бил на юг. Тук са разположени дупките от колове с дебелина 13-15 см. Те са ситуирани на разстояние 1,5 м една от друга. Наличието на жилища с едноскатен покрив в тази част на пещерата е обяснимо, тъй като тук се намира първият отвор в тавана на пещерата и водата се е оттичала на юг. Пещта се е намирала в североизточния ъгъл на жилището.

Между 5-ти и 6-ти строителен хоризонт има хиатус с дебелина 12-15 см. Той е образуван от около 12 прослойки с различен цвят. Възможно е те да са образувани от инфилтрирани от дъждовете хумусни прослойки с жълтозелен цвят и изключително понижена плътност. Липсата на находки свидетелства за прекъсване на живота в началните фази на късния халколит.

Характерно за 6-ти строителен хоризонт е сивочерния цвят, образуван от въглени, пепел и овъглено жито. Този хоризонт се проследява повсеместно в пещерата, въпреки съответната денивелация в различните части на същата. Това свидетелства, че цялото поселение от първия регистриран къснохалколитен хоризонт е било унищожено вследствие на пожар.

В квадрат 2 на сондажа, непосредствено под 6-ти горял хоризонт, се разкрива част от жилище и пещ, които се отнасят към ранния халколит. Керамиката е характерна за култура Градешница. Под нея, без хиатус, се разкрива още един строителен хоризонт, който също се отнася към култура Градешница.

Непосредствено под този хоризонт се разкрива хоризонт с горяла подова замазка и пещ, които се отнасят към късния неолит - култура Вадастра.

В жилището от 6-ти строителен хоризонт се откриха две дървени дъски, които са сравнително добре запазени. В тях личаха отвори за дървени сглобки.

При изясняване на стратиграфията на Деветашката пещера в сондаж I установихме девет строителни хоризонта, датиращи от късния неолит, ранния халколит, късния халколит и Преходния период от халколит към бронзовата епоха.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В М. "ЛЪГА" ПРИ С. ТЕЛИШ, ПЛЕВЕНСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г.

Венцислав Гергов

Археологическите проучвания праисторическото селище в м. "Лъга" при с. Телиш са на основание Разрешение за теренно археологическо проучване № 300 от 27.06.2000 г. Същото е издадено от Археологически институт с музей към БАН – Съвет за теренни проучвания.

Праисторическото селище в м. "Лъга" е разположено на края на високо плато. Западната му част граничи със стръмен дол. Обектът е разположен на 40° и 3 км от центъра на с. Телиш. Земята е общинска. Орографската система е Искърско-Витско междуречие. Надморската височина е 196,95 м. Почвите са тъмносиви горски. Селището заема площ около 5 декара. Обектът е открит през 1979 г. от В. Гергов, обявен е за паметник с национално значение и режим А на охрана.

Събраните археологически находки датират селището от втората половина на халколита. Наличните дадености на този стан от предварителните проучвания, свидетелстват, че селището в м. "Лъга" запълва стратиграфския хиатус документиран между II и III хоризонт на праисторическото селище Телиш-Редутите. И двете селища се отнасят към т. нар."височинни селища", характерни за ареала на етнокултурния комплекс Криводол – Сълкуца – Бубани. Целта на тазгодишните разкопки е изясняване стратиграфията на паметника, датировката и размера на същото. Разкопките се спонсорират от Копенхагенски университет – Департамент по археология и етнология. Финансовата помощ от датска страна се състои и в предоставяне на техническа екипировка за теренното проучване на обекта и при обработката на данните след разкопките. В теренните археологически проучвания участие взеха археолозите Мая Валентинова (ИМ – Ловеч), Мартин Христов (НИМ), Сьорен Албек, Инга Мерките, Йеспер Сьоренген, Лауриц Якоб, Андрес Мьолер от университета в Копенхаген – Дания, а също така и студенти от СУ "Климент Охридски" и ВТУ "Св. св. Кирил и Методий" (Петър Зидаров, Цветелин Атанасов, Ася Йорданова, Румен Петков, Димитър Станчев, Юлия Стоянова, Любен Ценов и Емил Ванков).

Заложихме пет сондажа ориентирани изток-запад с дългите си страни с дължина 5 м и ширина 2 м. Разкопахме през един сондаж, т. е. сондаж 1, 3 и 5. В последствие във връзка с издирването на жилища разширихме сондаж V в източна посока и заложихме сондаж изкоп "II" и сондаж 8А и 8Б. Попаднахме на две жилища, разположени в сондажите 5, 6 и 7 и едно в сондаж 8. Жилищата са изграждани с глинобитна техника, характерна за етнокултурният комплекс Криводол-Сълкуца-Бубани. Характерно е, че всички жилища са опожарени, за което свидетелстват горелите деструкции. Разкритата пещ в сондаж 5 има подковообразна форма с диаметър 1,40 м. Тя е направена на подиума с вис. 0,35 м от пода на жилището. Част от свода е запазен на вис. 0,25 м, като има дебелина в основата 2,5 см. Пещта е била престроявана три пъти. Отвора на същата е разположен на южната страна. Наличието на запазена горяла страна в източния край дава възможност да се определи дължината на северната страна - около 5 м.

В източна посока, в непосредствена близост до пещта, са разположени питоси, изработени на ръка от недобре изпечена глина и украсени отвън с вертикално организирана барботина. Разположението на пещта в сондаж 5 и на находките около нея дава възможност за паралели с халколитните жилища от Телиш-Редутите.

Интерес представлява разкритият гроб в сондаж 8. Скелетът принадлежи на дете на възраст 8-9 години. Същият е погребение хокер. Главата е ориентирана югоизток, краката – северозапад, с отклонение 25°. Главата лежи на лявата страна, ръцете са прибрани в областта на гърдите.

Като погребален дар открихме гердан от медни мъниста и златна апликация. Същите се откриха в областта на шията и на гърдите. Мънистата имат цилиндрична форма. Златната апликация е от пластина с дължина 4,3 см и дебелина 1 мм. Горната част на пластината е разделена на две равни части, завити по на три концентрични намотки, наподобяващи биспиралните медни игли от късният халколит. Предната част е уширена и има пробит отвор за окачване. Отворът е пробит с остър коничен предмет, като на обратната страна на пробиването има малка цилиндрична издатина около дупката. Апликацията наподобява фалос.

Златната апликация от гроб №1 от местността "Лъга" няма паралел сред находките от Варненският халколитен некропол. От ранната бронзова епоха има близки по форма медни гердани, завършващи с близки по форма златни украшения – Словакия, Гърция, Сирия и др. Това е вторият гроб на дете, открит в Централна и Северозападна България.

Скелетът беше вдигнат и пренесен с цел цялостното му проучвания при лабораторни условия в Института по морфология и антропология към БАН. Наличните дадености от проучванията през 2000 г. в местността "Лъга" дават възможност за проучване на един богат с археологически находки обект.

Стратиграфските данни свидетелстват за два строителни хоризонта, които се отнасят към късният халколит на култура Криводол-Сълкуца-Бубани. На този етап от проучванията, на базата на сравнително малката проучена площ, въпросът за мястото на тези строителни хоризонта в стратиграфската таблица на късният халколит остава открит. Датировката по С14 ще помогне за изясняване на този проблем.

Предварителната хипотеза, че селището от местността "Лъга" запълва хиатуса между II и III хоризонт от Телиш-Редутите, може да бъде изместена и от другия вариант, че селището от "Лъга" продължава II хоризонт от Редутите. Бъдещите разкопки ще спомогнат за изясняване за гореизложените проблеми и попълване стратиграфската таблица на късният халколит за региона.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ В СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ С. ХОТНИЦА, ВЕЛОКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2000 Г.

Стефан Чохаджиев, Недко Еленски

След повече от 40-годишно прекъсване проучванията на известната селищна могила край с. Хотница бяха подновени. Там започна провеждането на лятната археологическа практика по праистория на студентите от I курс на специалността "Археология" във ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий".

През втората половина на 50-те години на XX в. Н. Ангелов проучва най-горния строителен хоризонт върху цялата площ на могилата. Резултатите от тези проучвания са публикувани в три научни статии.

Могилата има форма на пресечен конус. Диаметърът на основата ѝ е около 110 м, а диаметъра на горната повърхност – около 50 м. Сегашното ѝ състояние е следното: цялата е обрасла с дървета и храсти и само в централната ѝ част има чисто пространство. Надморската ѝ височина е 84,2 м.

Построена бе нова план-квадратна мрежа от г-н Светозар Бояджиев – проектант от Филиала на АИМ при БАН - В. Търново. Основният репер (R-5) е с размери 50 х 50 м и е ориентиран по главните посоки на света. Страната на квадратите е 5 м.

Проучван бе II строителен хоризонт на площ от 175 кв. м, по линиите на квадрати 56-86 и 67-87 и на дълбочина от 0,10 до 0,40 м.

Проучени са части от три жилища. Те са имали колово-плетена конструкция, измазана с глина. Планът им е почти квадратен, с приблизителни размери 7 х 7 м. Стените на жилищата са със запазена височина между 5 и 32 см. Ширината им е около 50 см. Дупките от колове са от кръгли или цепени (правоъгълни) колове с приблизителни размери 15-18 см, на разстояние 50-60 см един от друг.

В източната част на квадрат 86 бе проучен архитектурен детайл – вероятно дебела замазка на ъглов кол. Колът е обмазан първо с 5 см пласт глина (с различни растителни примеси), а после (възможно е да са ремонти) с нови обмазки с дебелина съответно 4, 3, 2, и 1 см – общо 5 запазени слоя.

Палеоботаническитете изследвания на д-р Цв. Попова показват наличие на еднозърнеста, двузърнестата пшеница, ечемик и просо. Събирателството се потвърждава от откритите жълъди и костилки от дрян.

Открити бяха общо 408 находки – 299 артефакта от кремък, 27 от камък, 39 от кост и рог, 1 меден клин, 18 керамични съда за реставрация, 12 части от антропоморфни и зооморфни фигурки, огърлица от 420 костени мъниста, 3 златни пластинки и др.

От кост и рог са изработвани шила, гладилки, копачки, харпуни и др.

Открити бяха и няколко аморфни, силно корозирали фрагмента от медни предмети и едно напълно запазено медно сечиво (клин?) със заоблена работна част - вероятно за изчукване на заоблени повърхности.

Откритата керамика е предимно фрагментирана. Украсата е предимно релефна – релефни ленти с ямички, провлачвания с пръсти, барботинна, хоризонтални редове от прищипвания, надрасквания, набождания с остър инструмент, набождания с нокът, хоризонтални редове с отпечатъци от мида, съвсем малко количество рисуване с графит и разнообразни комбинации между тези украси.

В обект №3 (жилище № 1) бе открито оригинално малко съдче (височина 6 см) с тясна и висока шия и отчупено устие. Стените му са с дебелина 0,5 см, а дъното – около 1 см, придаващо на съда значителна стабилност. Обемът му е 40 мл. Малкият обем и трудното (на капки) изливане на течността ни карат да приемем, че е било предназначено за съхраняване на ценни течности – лекарства или опиати(?), които са приготвяни в малко количество, а изливането е трябвало да бъде лесно контролирано.

Антропоморфната пластика е предимно на изправени или седящи жени, понякога с врязана украса. Открити бяха и няколко фрагмента от мъжки фигурки с портретни черти на лицето.

Открито бе седефено манисто с дебелина 2 мм и диаметър 12,5 мм. В центъра има едностранно пробита конична дупка с диаметър 2-2,5 мм.

Значителен интерес представлява откритата в кв. 87 (близо до пещ) огърлица от костени маниста. Те са 420 на брой. Всяко мънисто има форма на шайба с дебелина 1-2 мм, диаметър 3 мм и диаметър на дупката 1 мм.

Разбира се, най-много проблеми поставят откритите в същия квадрат и близо до огърлицата 3 конвексни златни пластини. Допълнителните проучвания ще уточнят, дали те не са част от т. нар. "златно съкровище от Хотница". И трите са изработени от един лист с дебелина 0,6-0,8 мм. Имат приблизително еднакъв диаметър и еднакви размери на дупките. Теглото им е съответно 3,2, 3,5 и 4 г. Външната им повърхност е полирана, вътрешната – матова. Формата, размерите и теглото им съвпада с откритите от Н. Ангелов и тези от Варненския некропол, което сочи ясно стандартизация. Новите находки поставят отново на дневен ред старата дискусия за добива на злато, мястото на изработка, начина на разпространение, еквивалентите им и др.

Смятаме, че скромните ни проучвания през 2000 г. имат определен принос в изучаването на късния енеолит по нашите земи.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В С. САМОВОДЕНЕ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО, ПРЕЗ 2000 Г.

Недко Еленски

Археологическите проучвания на селищната могила в с. Самоводене бяха предизвикани от ремонта, който се извършваше на пътя Велико Търново - Русе в отсечката "автобусна спирка с.Сомоводене – железопътен прелез", по проекта на Европейския съюз LOT-96 за подобряване на второстепенните пътища. Дължината на трасето е 430 м. Трасето по цялата си дължина нарушава културните пластове на селището.

Участъкът, който успя да се запази от строителните работи, започва от 130 м на трасето до 60 м. Дължината на проучваната площ е 70 м, а широчината - 1 м, или 70 кв. м, като тя се раздели на сектори с размери 5 х 1м и се номерира по съответния метър, от който започва сектора. Трасето имаше ориентация юг-север, като основния репер за могилата (121,55 м) се запази като база за координиране на проучвания участък от трасето.

Още при строежа на стария път е бил унищожен културен пласт с дебелина около 0,80-1 м на тази му отсечка. В самото начало на трасето започва вкопаване с дължина 16,50 м, с достигната дълб. 1 м и ширина 14,30 м на тази дълбочина. Вкопаването е с наклон 45°. Причините за това вкопаване, според нас, могат да бъдат две. Първата, че това е представлявало дере и при най-голямото разширение на селището е запълнено. Втората, че това е изкуствено изкопан отбранителен ров, което според нас е по-приемливата теза. След това културния пласт прекъсва до сек. 395, където има яма № 3 с дълж. 6,20 м и дълб. -2 м, с три пласта. В сек. 365 се разкрива нова яма №1 с размери дълж. 4 м и дълб. -1 м, като в нея се наблюдават два пласта. В сек. 355И е засегната основа на разбита пещ, която се намираше почти на самата повърхност на терена. В сек. 260 на дълб. 1,30 м се достига до опожарено жилище с запазена основа от пещ. В него се разкриха два глинобитни крака и капак. От сек. 300 до сек. 150 дебелината на културния пласт е 1,50-2 м, някъде и повече, като никъде не се достигаше до стерилна основа.

Археологическите проучвания се проведоха в 14 сектора, като първият започва от 130 м на трасето, а последният завършва на 60 м. В сек. 120 на дълб. 0,10 м се разкри частично запазена основа на пещ, като до нея има "глинобитна подложка". Предполагаме, че тя няма връзка с пещта, защото има по-високо ниво от нея. На дълб. 0,70 м в сек. 130, сек. 125 и сек. 120 се разкрива концентрация от големи плочести камъни, като тяхната гъстота е с различна хомогенност. На това ниво в сек. 125 се разкрива и частично запазена основа от пещ с размери 0,60 х 0,70 м, а в сек. 130 върху плочестите камъни се разкриват две хранилища, като едното е почти напълно запазено. В сек. 120 на дъбл. 1,60 м се разкри частична запазена пещ. В тези три сектора са проучени 3 пласта като в сек. 120 в северната му периферия има четири пласта. Дълбочината, на която се изчерпват културните напластявания, е: в сек. 130 - 2,20 м, сек. 125 -1,85 м и сек. 120 -1,55 м. В сек. 110 в югозападния ъгъл на самата повърхност се разкрива основа на пещ, която излиза извън рамките на сектора. Нейните запазени размери са 0,80 х 0,90 м. В сек. 115 и сек. 110 се разкри опожарено жилище, като деструкциите от него бяха трамбовани. На дълб. 0,50 м се разкри и частично запазеният под, който в югоизточната си част е много добре изпечен. В тези два сектора се разкриха и три вкопани в стерилната основа ями. Пластовете в секторите са три и дълбочината, на която се изчерпват, е: в сек. 115 -1,15 м и в сек. 110 -1,05 м. В сек. 105 на дълб. 0,10 м се разкри каменна подложка на пещ. В този сектор се разкриват две ями и траншея, вкопани в стерилната основа, като техният запълнител е с повишена плътност. Дълбочините са: на яма № 2 - 1,50, яма №4 - 1м и траншеята -0,80 м. В нея има три дупки от колове с диам. 15 см. В яма №4 също има дупка от кол. В този сектор също се наблюдават три пласта. В сек. 100 се разкрива основа на пещ №6 на дълб. 0,15 м. Тя има допълнителни преправки. Първата основа е изградена от подложка с керамични фрагменти, трамбована глина и замазка с обща дебелина 6 см, а втората е от подложка с керамични фрагменти и замазка с обща дебелина 5 см. Третата е само от замазка с дебелина 3 см. Пещта излиза извън рамките на сектора, от страната на западния профил. Максималните размери са: дължина 0,90 м и ширина 0,72 м. В сек. 95 на същата дълбочина до пещта се разкрива разрушена трамбовка от неизпечена глина. Под нея се разкрива "каменна настилка" с размери 1,80 х 1 м. Тя е изградена от големи плочести камъни, като в южния й край се оформя и стъпало. От сек. 100 на дълб. 1,20 и на разстояние 2,20 м от южния профил започва вкопаване, което излиза в сек. 90 на дълб. 0,40 м и на разстояние 1,55 м от северния профил, или дължината му е 11,20 м. Максималната дълбочина, до която се достигна, е 2,70 м, защото културните напластявания не можаха да бъдат проучени до стерилна основа. В това вкопаване се разкриват следи от не изпечен под и разбита основа на пещ. Също в него на дълб. 0,60, 0,70 и 0,90 се разкриват каменни струпвания от големи плочести камъни. На същите места продължаваха да се разкриват камъни, но не със същата концентрация на различните дълбочини. В сек. 90 на дълб. 0,90 м се разкрива глинобитно съоръжение, като по-голямата част от него остава в източния профил. То има куполообразна форма с височина 0,30 м. От направения разрез на съоръжението се вижда, че то е направено от глина, която е изпечена и има кафяв цвят. Дебелината на стената е 6 см, а подът е с 4 см замазка. Формата му е полусферична. В средата на съоръжение, в неговата най-висока точка, има отвор с ширина 10 см. В крайната му южна чест също има отвор с широчина 5 см. Максималните размери са: дължина 1,08 м, височина 0,30 м. Съоръжението има наклон на юг, където е и най-ниската точка. Вътре в него са наредени големи плочести камъни един върху друг. Като пълнеж между камъните се разкрива пласт от черни сажди със силно понижена плътност, а под един от камъните се разкри керамичен фрагмент. Предполагаме, че това съоръжение е служело за отопляване на жилището. Според нас вкопаването в сек. 100, сек. 95 и сек. 90 е представлявало вкопано жилище. В сектор 65 се разкри яма с голям рог от тур и части от три купи с дръжка и четири крачета.

Най-голяма стойност в тези проучвания има стратиграфският профил на селището, чиято дължина е 430 м. В него могат да се наблюдават хронологичните етапи в пространственото му развитие. Той е представен с три пласта от основни културно-хронологични етапи. Първият е от финала на късният неолит, като през този етап селището достига максималната си площ, а дебелината на пласта е 1-0,80 м. Синхронен е с културите Караново IV, Хотница II и Дудещи – фаза Черника или от фаза Самоводене В2/С. Материалът показва, че селището се е развивало синхронно със селището Качица-В. Търново. Вторият културен пласт е от първата половина на късният неолит, като дебелината му е между 1,40 и 1,70 м. Той е синхронен с Караново III-IV и Караново III и отговаря на фазите Самоводене В2 и Самоводене В1. Третият културен пласт е от средният неолит, който е много тънък и се улавя и в някои от ямите на северните секторите от трасето. Той е синхронен с Караново II-III и отговаря на фаза Самоводене А-В1. От този профил можем да съдим, че максималните размери на селището са около 200 декара за финала на късния неолит и 140/150 декара за началото на късния неолит. То се е развивало постепенно от на юг.

За керамиката от първият етап са характерни биконичните форми, като средният ръб е изнесен до самото устие. Украсата в горната част е канелюрна и врязана. От втория етап формите са предимно на купи с дръжка и паници върху четири крачета. Също така се разкри и кана върху пет крачета. Украсата е предимно импресо и барботинна, но се разкриват и фрагменти с инкрустация, която е запълнена с бяла паста. От третия пласт материалът е силно фрагментиран. Хронологична натовареност носят вежестите и с овално сечение дръжки, дъна с плътно столче и един фрагмент от антропоморфна пластинка.

От разкритите находки представляват интерес фрагментите от антропоморфна и зооморфна пластика, култови масички, шила, длета, ножове, керамични съдове (24 бр.), фрагменти от гривни, изработени от мида спондилус (2 бр.), и костени предмети, които по всяка вероятност представляват амулети.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. КОВАЧЕВО, ОБЩИНА САНДАНСКИ, ПРЕЗ 2000 Г.

Васил Николов, Лиляна Перничева, Марион Лихардус-Иттен, Й.-П. Демур,
Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов

През изминалия сезон на 2000 г. разкопките на праисторическото селище край с. Ковачево продължиха от 17 юли до 23 септември. Те бяха съсредоточени върху проучване на най-ранните пластове в секторите K и N, а бяха подновени проучванията и в източните сектори (B, G, L и O).

Сектор А. Наблюденията от миналата и от тази година показват, че археологическите структури се съсредоточават в западната и в източната част на сектора. Става въпрос за струпване на големи фрагменти от питос непосредствено до СЗ профил (с. 2263). В тази част се появи и разрушена пещ (с. 2340). Запазени са няколко подови замазки. Под тях се намира един ред дребни чакълести камъни, а под тях - ред по-големи камъни. В северната и северозападната част на сектора се проучи концентрация от мазилки, подредени хоризонтално фрагменти керамика и големи буци от много твърда глина тип "бетон" (с. 2455).

След изчерпването на тези структури бяха свалени 50 см рохкава пръст, която може да се интерпретира като стратиграфски хиатус. Отдолу се появиха няколко нива жълтеникава глина и бели конкреции.

След изчерпване на тези структури навсякъде се появи ниво от жълтеникава пръст, наподобаваща материк. В нея много добре проличаха всички вкопавания, включително и дупки от колове, които се подреждат в линия с посока СИ-ЮЗ.

Сектор B. В югозападната част на сектора бяха разкрити няколко нива бели конкреции (с. 2329 и 2425) и остатъци от силно разрушена пещ (с. 2330), а под тях - пласт силно изпечена глина с наклон към ЮИ. Без съмнение става въпрос за силно разрушено жилище (с. 2298), което продължава и в съседните сектори, с приблизителните размери 6 х 5 м.

В СИ част на сектора бяха разкрити две успоредни ивици (с. 2466 и 2337), оформени от големи фрагменти мазилки и плочи от изпечена глина, с посока СЗ-ЮИ и ширина от ок. 60 см. Под западната ивица се появиха грижливо подредени фрагменти от питос. Двете ивици, заедно с пространство между тях, са определени като с. 2581.

Сектор F. Проучи се пласт с дебелина 50 см в източната част на сектора. Разкри се голяма концентрация от камъни, керамика и фрагменти мазилки (с. 2442), която продължава и в сектор G (с. 2426) с доста значителна дебелина. Специфична ориентация на тази концентрация (СЗ-ЮИ), както и начина на подреждане, навежда на мисъл, че става въпрос за пълнежа на т. нар. санитарна яма.

В южната част на сектора се разкриха няколко нива бели конкреции, редуващи се с жълта сбита глина (с. 2509) във приблизително хоризонтално положение. Не е изключено, че разкритите подови нива принадлежат към "жилище 2034", разкрито още през 1999 г. в сектор K.

Сектор G. Характерно за този сектор е липсата на археологически структури в тази част на селище. Изчерпа се 70 см пласт от кафява рохкава пръст със много слаба наситеност на археологически материал и се стигна твърда жълтеникава пръст, много наподобаваща материк. В нея ясно се очертаха редица вкопавания. Между тях специално внимание заслужават ями, запълнени от бивол.

Разкри се голямо количество дупки от колове с диам. ок. 60 см, подредени в посока СИ-ЮЗ. Тези вкопавания много наподобяват дупките от сектори М и Р. Тези вкопавания се отнасят към най-ранната фаза на селището.

В **сектор К** работата се съсредоточи около допроучване на трите жилища. разкрити още през 1999г.

"Жилище 2034". Тази година се проучиха двете най-ранни подови нива от бели конкреции (с. 2190 и 2204).

В жилище 2034 бяха разграничени общо 9 подови нива над вкопаване с доста големи размери. Под най-ранния под беше намерен пласт от баластра. Вътре не намерихме обичайния за жилищата инвентар (пещ, огнище и др). Този факт поставя под съмнение приетата от нас интерпретация като жилище. От друга страна, трябва да отбележим, че бяха намерени основите на два зида от западната и от южната страна.

"Жилище 2055" се намира в южната част на сектора. Миналата година бяха разграничени 7 подови нива. След сваляне на 4 подови нива ясно се очертаха:

- район с подови нива от бели конкреции (с. 2349, 2350, 2351 и 2352);
- район с дълбоки вкопавания (с. 2165, 2413, 2414) в южната част;
- платформа от жълтеникава глина (с. 2401) от източната страна. В тази част, в една елипсовидна яма (с. 2402), беше намерена част от черепа на бивол заедно с два рога. Между рогата беше сложен камък.

"Жилище 2199" се намира в непосредствена близост до западния профил. И тук може да се разграничи една по-равна част, върху която бяха разграничени 4 подови нива, и по-ниска, с няколко вкопавания (с. 2392, 2385, 2444, 2394 и 2334), запълнени с камъни, керамика и пръст. Те са покрити с пласт от бели конкреции, отговарящ на най-ранния 6-ти под (с. 2488). И трите жилища се отнасят към най-ранната фаза на селището.

Сектор L. В централната част на сектора се разкриха остатъци от разрушена пещ в центъра на квадрата (с. 2462). Тя има подложка от дребни чакълести камъни, покрити с глинена замазка с дебелина 1 см. Подовата замазка има диам. ок. 1 м. По периферията ѝ личат основите на три свода с различна дебелина и начин на изграждане. Пещта е ориентирана на югозапад. В сектор L бе разкрито продължението на траншеята (с. 2112) от сектор I и К. Тя има същата форма, пълнеж и ориентация, която в източната периферия леко завива на север. Освен това се разкриха и няколко концентрации от подови замазки.

По-нататъшните проучвания ще покажат дали те принадлежат към сходните структури намерени в съседните квадрати.

Сектор N. Бяха проучени структури, отнасящи се към двата най-ранни хоризонта. Приключи проучването и на иригационната траншея или канал. Уточнено беше, че тя е по-дълбока в западната си част, докато в източната е по-плитка. В най-дълбоката част бе намерено струпване от камъни, наподобяващо бараж (с. 2446). То показва, че траншеята е била използвана като резервоар за вода. Приключи също проучването на "жилище 2071". Тази година се проучваше пространството около източната периферия на жилището. В северозападната част на сектора бе констатирано голямо количество дупки от колове с различни размери, вкопани от 20 до 60 см в материка.

Сектор О. В резултат на тазгодишните проучвания се определи района на жилището в СЗ част на сектора. Там бяха разкрити две обмазани на място хранилища за зърнени храни (с. 2508 и 2525) с диам. 80 см. На юг от тях има натурален спад на терена, запълнен с камъни и фрагменти керамика. В южната част на сектора бе разкрито продължението на иригационния канал от секторите М и N, които в тази си част леко завива към СИ. В тази част бе разкрито и продължението на друг канал (с. 203), определен по-рано като ров от раннобронзовата епоха.

Сектор Т. Проучванията в този сектор се ограничава до подробно изследване на останките от пещ, намерена през миналата година в този сектор (2219).

През 2000 г. бяха разкрити и регистрирани 166 000 фрагменти керамика с тегло 2500 кг, 1160 кг мазилки и 144 кг животински кости. Рисуваната керамика, бяла върху червено, е 3% от общо тегло. Регистрирани бяха около 300 бр. находки. Археологическият материал се отнася към ранен неолит, но бяха проучвани и структури от средния неолит и ранния бронз.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПО АМ "МАРИЦА", КМ 19+750 - 19+900, С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ

Петър Калчев

В землището на с. Златна ливада, в м."Бялата вода", се намира археологически комплекс, състоящ се от селищната "Алтън могила" и открити праисторически поселения. Могилата се намира на първата незаливна тераса на левия бряг на р. Марица. Северно и източно от нея, на площ от 100-150 дка, са разположени поселения от т. нар."открит тип" от стария, късния неолит и ранната бронзова епоха. Те се пресичат от трасето на АМ "Марица", където бяха проведени спасителни разкопки в два сектора – I и II.

В сектор I бяха проучени два вида съоръжения. Първият са ями, отнасящи се към ранния и късния халколит, и такива, отнасящи се към късната желязна епоха (VI в. пр. Хр.).

Вторият вид съоръжения е ров, който се отнася към ранен бронз II – култура Михалич.

В сектор II е проучено съоръжение от два рова. Откритите в запълнителя им археологически материал е в минимални количества. Поради тази причина на настоящия етап това съоръжение, с големи резерви, може да се отнесе в края на ранния неолит.

В този сектор е проучена част от негоряло жилище, което се отнася към края на ранната бронзова епоха.

И в двата сектора по трасето на АМ "Марица" културните пластове не са изчерпани.

ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ НА ТРАСЕТО НА АМ "ТРАКИЯ" В СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ ОТ КМ 171+300 ДО КМ 230+050

Петър Калчев, Красимир Калчев, Димитър Янков, Красимир Лещаков,
Сава Саватинов

Теренното обхождане на участъка от АМ "Тракия" в територията на Старозагорска област се осъществи с цел подготовка на експертна оценка и доклад за овос в частта "Паметници на културата" и е предизвикано от предстоящите строителни работи по изграждането на автомагистралата. Обхождането обхвана 59 км от бъдещото трасе - от пътен възел "Оризово" при КМ 171+300 до землището на с. Бенковски при КМ 230+050, т. е. до границата със Сливенска област.

Теренните обхождания се проведоха през м. декември 2000 г. Всички регистрирани обекти са посетени на место, описани, датирани (когато това бе възможно), картографирани и е определена културната им принадлежност.

Регистрирани са 34 обекта, 28 от които са останки от селища. В повечето случаи те са многослойни, обитавани през различни епохи. Такива обекти са локализирани при КМ 184+100 в землището на с. Рупките, община Чирпан, от КМ 188+750 до КМ 192+10, в землищата на селата Свобода и М. Търново, община Чирпан, в землищата на селата Яздач, Арнаутито и Калояновец. Подобни многослойни селища са локализирани и в землищата на селата Коларово, Боздоганово, Сърнево, Пшеничево и Бенковски. При всички тях трасето и сервитута на АМ "Тракия" преминават през селищата, което налага пълни археологически проучвания.

При теренните обхождания са регистрирани 6 обекта с една или няколко надгробни могили: при КМ 187+1250 (землището на с. Свобода), при КМ 195+450 (с. Яздач), могилен некропол при с. Арнаутито (при КМ 198+400-198+800), в землището на с. Сърнево, м. "Висаля" (при КМ 225+800). При тези случаи проектното трасе на АМ преминава в непосредствена близост с надгробните могили, поради което има реална опасност от унищожението им. Затова в доклада е препоръчано да се провеждат пълни спасителни археологически проучвания.

БЪЛГАРО-АВСТРИЙСКИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО, ПРЕЗ 2000 Г.

Васил Николов, Щефан Хилер, Татяна Кънчева, Петер Хьоглингер

През този археологически сезон започна проучването на нов сектор в централната част на могилата, непосредствено на запад от големия Североизточен сектор. Новият сектор с площ 340 кв. м е ориентиран по посоките на света и има размери 20 (С-Ю) х 17 (И-З) м.

По същество теренната работа беше подготвителна и се състоеше в отстраняването на т. нар. хумусен пласт с дебелина 60-80 см върху могилата. Селищната могила Караново е използвана в ново време като гробище. В разкопания участък бяха констатирани 34 гроба. Става дума за останки от погребване с трупополагане в плитка яма. Основната част от гробовете образуват успоредни редове с посока север-юг. Мъртвите са полагани в изпънато положение по гръб, с ориентация на ямите и на трупа приблизително запад-изток, с глава на запад и поглед към юг, ръцете са изпънати край тялото. Гробната яма е имала понякога едва доловимо вкопаване на южната дълга стена, а скелетът лежи винаги в същата южна страна на ямата. Някои гробове са били покрити с дървена конструкция, състояща се от плътно подредени наклонени към юг талпи. В ямите не беше констатиран гробен инвентар. Целият описан погребален ритуал съответства на погребване по мюсюлмански обичай.

Установени бяха и 4 гроба, извършени по християнски обред. Единият е детски (№ 33). Погребването е извършено в много плитка яма. В него беше намерено бронзово кръстче. В съседен гроб (№ 34) с трупополагане по гръб, глава на запад и ръце, скръстени на гърдите, беше установена метална гривна на едната ръка.

Датирането на комплексите може да бъде само предположено: за християнския – XVII-XVIII в., за мюсюлманския – XVIII-XIX в.

Най-горното ниво на праисторическия пласт на могилата включваше една ронлива прослойка с дебелина около 10-15 см. В този контекст бяха установени следи от основата на пет огнища или пещи, както и няколко цели или почти цели съда. Между тях е и една остродънна чаша тип Юнаците (засега най-източната находка от този вид съдове). За отбелязване е и откриването в същия стратиграфски контекст на една плоска бронзова брадва.

Трябва да спомена и проучването на три детски гроба в хранилищни керамични съдове, използвани като урни. Погребенията са извършени през ранната бронзова епоха.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КУЛТОВ КОМПЛЕКС В М. "АДАТА" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПАСПАЛ, ОБЩИНА АРДИНО

Петя Георгиева, Борислав Бориславов, Р. Златева-Узунова

Разкопките бяха в три сектора: билото на хълма "Адата", речната тераса, непосредствено след склона на юг от хълма, и м. "Кукуле".

На билото на хълма бяха доразчистени южното и северното каменно струпване, чието проучване започна през 1999 г. Установи се, че каменните съоръжения в южния участък на билото, ориентирани в посока СИ-ЮЗ, с размери: ширина до 5 м, дължина до 28 м и височина 1 м, са натрупани през КБЕ. Те съдържат ломени, речни и хромелни камъни и сивочерна пръст, на места примесена с пепел и въглени. Бяха установени два реда на натрупване на камъните. Между тях и непосредствено под тях, на различни места бяха намерени керамични фрагменти, глинени прешлени и кремъчни артефакти от КБЕ. Каменните съоръжения от КБЕ лежат на места върху материковата скала, а на други - върху тънък жълтеникав пласт с материали от късния енеолит. Пластът от късния енеолит беше запазен в западната част под северното каменно струпване и в централната част на южното каменно струпване. В тези участъци бяха намерени няколко съда, много фрагменти от съдове, фрагменти от идоли, кремъчни и каменни оръдия. В процеса на разкопките се установи, че енеолитният пласт се е свлякъл от билото на хълма по склоновете, преди натрупването на съоръженията от КБЕ. Останки от този свлечен пласт бяха проучени на речната тераса южно от склона на "Адата". В най-дълбокия от сондажите, заложени там, до дълб. 2,30 м се срещаха малки керамични фрагменти.

Продължиха и проучванията на м. "Кукуле", където бяха заложени нови сондажи с цел разкриването на нови праисторически жилища. Бяха открити останки от разрушени съоръжения, както и едно струпване от големи и средноголеми камъни, ориентирано североизток-югозапад, с дълж. 1,80 м. Струпването напомня много начина на оформяне на гробните съоръжения в този район, но след вдигането на камъните бяха открити единствено керамични фрагменти със значително по-голяма концентрация в сравнение с пространството наоколо. Възможно е това да са останки от разрушено съоръжение или (което е по-малко вероятно) символичен гроб.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ ГР. ЛЮБИМЕЦ, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ

Васил Николов, Татяна Стефанова, Крум Бъчваров

Беше проучена значителна част от културния пласт на сектор с площ 425 кв. м. Разкопаната площ лежи непосредствено южно покрай съществуващото пътно платно на магистралата. При разкопките беше установено, че дебелината на културния пласт в централната част на сектора достига 1,50 м.

Проученият културен пласт лежи на север от района на жилищните постройки в селището. Единствено на дълбочина 80-90 см в централната част на сектора е констатиран северен ъгъл от под на постройка. На площ около 80 кв. м в централната и източната част на сектора беше установен дебел до 90 см пепелен пласт без структури в него, но с многобройни керамични фрагменти и други находки. Става дума за бунище. В източната част на сектора бяха установени слаби следи от две огнища, но не е ясно дали те са принадлежали на къщи или са били извън архитектурни съоръжения. В същия район са установени и две хранилищни ями с диаметър около 70-80 см и първоначална дълбочина поне около 1 м. Останки от две други огнища бяха установени в западната част на сектора. Край тях също не бяха намерени следи от постройки.

При разкопките е събрано значително количество фрагменти от керамични съдове, които свидетелстват, че животът в селището е преминал през два основни етапа, отнасящи се към късния неолит в Тракия. Пластът Караново III-IV е по-дебел и достига до 1 м. Над него лежи пластът Караново IV с дебелина до 50 см. Особено важна характеристика на керамичния комплекс Караново IV са съдовете с врязана и инкрустирана с бяло вещество украса. В този пласт са установени две технологични групи керамика, които се срещат за първи път в Тракия. Едната включва малки тънкостенни съдове с червена ангобирана отвън повърхност и сива ангобирана вътрешна, както и разлати паници с удебелен отвътре ръб и съответно червена и сива ангобирана повърхност. Другата технологична група включва предимно затворени тънкостенни съдове със сиво-черна излъскана повърхност и орнаментация със сиво-бяла рядка боя. И двете керамични групи намират аналогии в Източна Тракия и Северозападна Анатолия.

При разкопките е събрано изключително голямо количество археологически находки - около 4700 екземпляра. Огромната част от тях са кремъчни артефакти - предимно останки от производството на кремъчни оръдия.

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ДРАМА - “МЕРДЖЮМЕКЯ” ПРЕЗ 1999 Г.

Александър Фол, Ян Лихардус, Людмил Гетов, Илия Илиев

Разкопките през 1999 г. бяха концентрирани върху следните основни задачи:

1. Продължение на систематичното изследване на селището от Караново V.
2. Проучвания на западния склон на селищната могила.
3. Изследване на заселването през ранната бронзова епоха в източната част на селищната могила.

В началото на обобщението искаме да обърнем внимание на това, че и през тази година на доста места, особено в ареалите G09 и E12, беше доказано, че под селището от Караново V няма наличие на никакво друго по-ранно селище и че досега разкопаните къщи от Караново V са построени директно върху стерилна почва.

Селищни находки от времето на Караново V

Акцентът на работата в ареал E12 се състоеше в дефинитивното определяне на плановете на къщите об. 697 и об. 900. Големината на къща об. 900 е 11,00 x 9,00 м. Бяха констатирани няколко ограничителни дупки за колове, както и централни дупки за колове. На някои места е възможно да се констатира многоетапността на обитаване на тази къща - чрез подновяване на пода и местата на гредите. Под дървения под лежеше “централното подподово вкопаване” об. 994 (килер), което е било подготвено преди началото на строителството и по изолационни причини отново е било запълнено, както е обичайно за къщите от Караново V.

С къщата об. 900 е свързана яма (об. 966), която е вкопана като кръгла вана директно в стерилната пръст още преди строежа на къщата. Тази яма, поради нейното положение, еднороден пълнеж и находки, може да се интерпретира като яма за строителна жертва. В ямата са поставени две паници, в които бяха намерени по една черупка от речна мида, а освен това - закръглен фрагмент керамика, каменен чук и два фрагментирани съда.

Досегашните проучвания от селището от Караново V показаха, че в селищната могила Драма - “Мерджюмекя” могат да се реконструират плановете на най-малко 50 правоъгълни къщи, които могат да се обособят в най-малко четири селищни фази. Наличният керамичен материал показва, че е представено късното развитие на култура Марица. Реконструкцията на къщите от Караново V е затруднена от нарушения, които са осъществени преди всичко от селището от Караново VI, окопа от средната бронзова епоха и от селището от култура Пшеничево.

Събраната от тазгодишните разкопки от селището от Караново V керамика и дребни находки са ясно сравними с вече откритите материали. Комплектни керамични форми са откривани рядко в къщи от Караново V, които не са опожарени, като често представляваха малки форми съдове. Керамиката от Караново V от Драма - “Мерджюмекя” принадлежи хронологически към късната фаза на култура Марица. Това се отнася и за дребните находки. Особена група образуват глинените предмети с култов характер. Към тях принадлежат фрагменти от култови масички и ъгловати култови съдове, рогове от глина, изображения от глина с гъбовиден завършек, “бариери”, глинени плакети и антропоморфни пластинки. Трябва да се спомене една седяща фигура с подчертани женски белези, както и характерна врязана украса и символика.

Както стана ясно и от по-ранните отчети, ранната фаза на Караново V (култура Марица) не е представена чрез класически жилищни обекти. Стратиграфските наблюдения на доста места върху селищната могила също говорят против едно заселване по това време. Досега тази фаза на развитие е потвърдена само чрез отделни керамични фрагменти във вторично положение в пълнежа на ямите, на отделни места в червеникавото терасиране и очевидно чрез правоъгълния обект 840, който бе разгледан вече в отчета за проучванията в Драма през 1998 г. (с. 60-65).

Окопът об. 935 на западния склон

Тазгодишните разкопки трябваше да проследят очертанията на окопа об. 935 от ареал D09. Допълнително трябваше да се провери колко далеч може да се докаже ориентираното север-юг протежение на палисадата от Караново VI в източните части на ареалите от редица D. За изпълнението на тази задача бяха заложени няколко контролни сондажа в ареалите D06, 07, 08, 10 и 12. В тях не можаха обаче да се констатират никакви ясни следи от по-нататъшно протежение на палисадата от Караново VI.

Най-важните наблюдения за окопа об. 935 бяха направени в контролния разрез 1 в ареал D10. Тук можа да се докаже ясно съществуването на три фази на окопа. Преди всичко можеше да се наблюдава, че този окоп е разрушен чрез подподовото вкопаване (килера) на къща об. 668 от Караново VI. Най-ранната фаза на окопа (об. 935/1) е била вкопана в стерилната почва. Документираната дълбочина е 1,35 м. Засега може да се даде само една най-малка ширина от 1,20 м, защото западната част на окопа още не е разкопана. През средната фаза окопът (об. 935/2) има дълбочина от 1,10 м и най-малка ширина 3,60 м. Налице е изместване на изток и частично вкопаване в стерилната почва. Най-късната трета фаза на окопа (об. 935/3) е вкопана в горната част на пълнежа на средната фаза. Тя е документирана с дълбочина от 2,10 м и ширина от 3,00 м. Изкопаното и отново запълнено от разрушението на къща об. 668 подподово вкопаване (килер) нарушава най-късната и средна фаза на окопа об. 935.

За цялостното протежение на окопа може да се каже, че той се развива в посока север-юг на западната страна на склона на селищната могила, малко източно от констатирания стръмен бряг, при което може да се проследи най-малко от северната граница на ареал D06 до южната част на ареал D12. Тази реконструкция на очертанията на рова е подкрепена и от резултатите от геофизическите проучвания. Що се отнася до датировката му, първоначално е сигурно само, че той е по-ранен от къща об. 668 от Караново VI и че в пълнежа му досега е намирана керамика само от Караново V.

Селищни находки от ранната бронзова епоха

При систематичните разкопки в микрорегиона на Драма през 1997-1999 г. в ареалите Q11, Q12, R12 и R13 бяха открити останки от селище от ранната бронзова епоха. Разкопките през 1999 г. показаха, че южно от ареал R12 не се появяват повече никакви концентрации от стенна мазилка. В ареал R13 бе открита само една голяма яма (об. G). Тя притежаваше неправилна овална форма, разпознаваема като оцветяване с протежение от 3,10 x 2,60 м. Стените на ямата бяха вертикални, а дъното - коритообразно. Ямата бе запълнена с камъни и плътно върху дъното можеха да се наблюдават ленти от дървени въглени. Покрай камъните, фрагментите керамика, кости, кремъчни инструменти и горели стенни мазилки, в ямата още бяха намерени един леярски тигел, една глинена дюза и метална шлака.

В ареал Q12 бяха открити концентрации стенна мазилка (F, H, I, K, L, M, N), които могат да се интерпретиран като разрушена стена. Откритите върху нивото на стенната мазилка и под него ями и дупки за колове подкрепят това тълкуване. От обекта, който наистина в северна посока не е напълно разкопан, може да се реконструира много вероятно правоъгълно очертание с минимални размери 5,00 x 5,50 м. Под пода на къщата са констатирани вкопавания, върху които е бил положен очевидно дървен под. Керамичният материал, според формата на паниците, купите, чашите, бутилките и аскосите, според характерната украса с канелюри, различни варианти от набождания и пластична украса, а и според находките на тунелести, уховидни и др. дръжки, може да се свърже с култура Черна вода III в района на Добруджа. Сравнителни типове на керамиката са открити вече в Източна България в Дуранкулак (пласт IIa) и в Мировци. Сред досега познатия материал от селищата Черна вода III в Драма особено внимание заслужава украсената с набождане керамика, което доказва, също и както някои закръглени форми съдове, по-силни северопонтийски влияния. Появата на керамика Черна вода III в Драма има особено значение за хронологията на ранната бронзова епоха затова, защото в Драма - "Герена" съществуват сравнителни форми с керамика от Хотница - "Водопада", а в Драма - "Кайряка" - керамика, приравняваща се с Езеро А. Освен това, в Драма - "Мерджюмекя" е открита керамика, която може да се характеризира като Пост-Караново VI. Всички тези находки в микрорегиона на Драма и тяхното сравнение говорят за това, че керамиката Черна вода III от Драма - "Мерджюмекя" е по-късна от Хотница - "Водопада" и по-ранна от Езеро А (пласт XIII-XII).

ОБОБЩЕНИЕ НА ОСНОВНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ РАЗКОПКИТЕ В МИКРОРЕГИОНА НА ДРАМА ПРЕЗ 2000 Г.

Александър Фол, Людмил Гетов, Ян Лихардус, Ралф Глезер и Илия Илиев

Разкопките върху селищната могила Драма - "Мерджюмекя" и на югоизточния склон на селищната могила през 2000 г. се концентрираха върху следните основни точки:

1. Проучване на северозападния склон на селищната могила.
2. Изследване на протежението и датировката на окопа об. 687.
3. Изследвания на палисадата на селището от Караново V в югоизточната част на селищната могила.

4. Изследване на площното селище Чернавода III на югоизточния склон на селищната могила.

Копа се в следните ареали: C09-C15-D06-D07-P12-Q11-Q12-Q13-S12-S13. С тях изследваната досега площ надхвърля 12000 кв. м.

Нашите изследвания през изминалата година се концентрираха преди всичко върху селищната могила и върху югоизточния склон на Драма - "Мерджюмекя". Големината на разкритите площи и многобройните обекти на югоизточния склон не ни позволиха да проведем едномащабни запланувани разкопки върху възвишението "Кайряка". Също така не успяхме да осъществим подробно систематично търсене на некропола. Постигнатите резултати можем да обобщим в следните точки:

Драма - "Мерджюмекя"

1. Проучване на северозападния склон. В областта на северозападния склон бяха заловени 3 заложени сондажа с цел да се проследи по-нататък протежението на окопа об. 935, за да може след това, чрез включване на константираното протежение на палисадата на северозападния склон, да се скицира общата картина на селището от Караново V и Караново VI от тази страна. Полагането на контролните сондажи показа като най-важен резултат, че окопът об. 935 може да се обхване в двата югозападно положени контролни сондажа TS42 и 43, а в североизточно запазенения сондаж TS44 той не може повече да се открие. Липсата на доказателства за окопа об. 935 в TS44 показва, че той трябва да свършва с голяма вероятност в северната част на ареал D07, между контролните сондажи TS43 и TS44. Напротив, об. 935 се очертава ясно в западните дълги профили на контролните сондажи TS42 и 43. В западния профил на TS42 са регистрирани 3 фази на окопа об. 935. Всички фази на окопа са вкопани до натуралната стерилна почва. Средната фаза, об. 935/2, е покрита от пакет от терасиращи пластове, който от своя страна трябва да е по-ранен от най-късната фаза об. 935/3. За датировка на фазите на окопа във времето на къщите от Караново VI говорят сигурните находки от окопа.

2. Проучвания на окопа об. 687. Чрез проучванията на разкопаваните повърхности в северната част на ареал E16 и в южната част на ареал E15 можа да се изясни по-нататъшното протежение на окопа об. 687 в северна посока. Окопът беше вкопан в първичната червено-кафява, грубо песъчлива до чакълеста натурална почва и се отличаваше ясно със сивокафяв глинен пълнеж. Касае се, както и на южния край на окопа, за един закръглено оформен завършек на окопа, чиято най-северна точка лежи при 1,00 м изток/1,00 м север в ареал E15. Обобщавайки всички наблюдения за окопа об. 687 се установява следната обща картина: окопът е кръгов, с ширина от около 2,50-3,80 м. Той се простира от южния си край в централната западна част на ареал H16 до северозападната част на ареал E16, или по-точно югозападната част на E15. Протежението му на дължина възлиза при това на около 33,00 м. Посоката на движение на окопа е почти точно юг-югоизток/север-северозапад, при което е констатиран лек завой в посока запад-югозапад. Двата края на окопа се заоблени. Южният край на окопа с наместения на изток северозападен край на окопа об. 511, който свършва в югоизточната част на нH15 и образува един проход, сравним със земен мост, който е образуван чрез двата края на об. 360. Окопът е изграден по времето на Караново V.

3. Проучвания на палисадата и селището от Караново V на югоизток. В южната и югоизточната част на селищната могила, в ареалите M12-M14, бяха проучени площи, за да могат да се проследят по-нататък обхваналите в частичност порано палисадни преграждания. Към тях се причисляват окопчетата об. 808 (ареал L14), (ареал M13) и 805 (ареал N13), както и ямите за греди об. 803 и 804, и двете в ареал M13, както и ямите за греди об. 814 и 815 в M14. Пълнежът на обектите, както и датируемия находищен материал от пълнежите, указва за датировка по времето на Караново V. Откритите тази година в района на ареалите М12, М13, М14 и N12 керамични фрагменти и дребни находки могат да се датират предимно в периода Караново V. Особено значение придобива женската идолна пластика от мрамор и женската глинена пластика.

4. Металургични ями от периода Караново VI. В ареал М12 бе разкопана лента, широка 3,50 м, между 0,25-3,75 м от север. След свалянето на хумусния пласт се откроиха няколко ями (об. 1074, 1105 и 1107) и една дупка от кол (об. 1108). Особен интерес заслужават ямите об. 1107, 1104 поради това, че всяка от тях съдържаше освен обичайния поселищен материал от Караново VI и късчета шлака. На по-малко от метър западно от ямите през 1991 г. бе открит об. 504, както изглежда най-южната постройка от селището от Караново VI. В об. 504 не бяха констатирани нито обичайното за къщите от Караново VI подподово вкопаване, нито обичайния дървен под, нито пещ, но изключително много дървени въглени и горяла стенна мазилка. Поради това об. 504 вероятно не може да се интерпретира като останки от нормално жилище. По-скоро може да се обмисли функция като работилница, в която се е работило с огън. Голямата близост на ямите об. 1074, 1075 и 1107 говори за тяхната функционална връзка с об. 504.

5. Окопът об. 360. Разкопките в ареал Р12 доведоха до ново откриване на укрепителния окоп об. 360, който обгражда селището върху могилата Драма - “Мерджюмекя”. Окопът можа да бъде доказан точно там, където в преходните години вече бе локализиран чрез геометрична проспекция. Черноземът върху окопа бе с мощност 1,40 м. Наблюденията по време на свалянето му потвърдиха напълно нееднородната картина на вкопаването на окопа от предните години, което на късо разстояние може да промени своята форма и се показва очертан веднъж плосък, след това отново стръмен. Пълненето на окопа би могло да се интерпретира като оставащо се на запълване от хората. Множеството от находищния материал представлява характерна керамика и култови предмети. Горните запълнителни пластове се оказват като планировъчен пласт на късното селище от Караново VI в подножието на склона (360/b)или по-точно - като ерозирал материал от вала (360/а). Ровът е съществувал очевидно след неговото изоставяне сигурно още дълго време в местността като падина.

Разкопките по югоизточния склон на Драма - “Мерджюмекя”

1. Селище от Чернавода III на югоизточния склон. Тазгодишните разкопки доведоха до пълно разкопаване на малкото селище от култура Чернавода III, което бе открито за пръв път през 1997г. Всички обекти бяха наблюдавани в чернозема, който в периода на заселване вече е достигнал мощност от около 0,50 м, стратиграфски ясно разделени от обектите от Караново VI. Касае се общо за седем оцветявания от греди (колове), най-малко 12 концентрации на стенна мазилка и най-малко две концентрации на фрагменти керамика в ареалите Q11,Q12 и R12.

Чрез ерозията и по-нататъшното образуване на почвата и те са покрити в следващите хилядолетия от чернозем. Концентрациите от стенна мазилка бяха открити върху следите от колове и лежаха върху някогашната повърхност, както потвърждават проучванията на нивото на ръбовете на ямите от Чернавода III. Обектите произхождат вероятно от една единствена постройка, която обаче не може повече сигурно да се реконструира. Къщата е била построена в областта на ареалите Q11 и Q12.

Всички опити да се включат наблюдаваните оцветявания от колове в една подходяща ортогонална система се провалят. Концентрациите на стенна мазилка могат да се интерпретират като останки от горели глинени стени. В ареал R13, на отстояние 8,00 м от постройката, бе открита голяма яма, която бе запълнена със селищни отпадъци. Покрай големите количества от керамика тук се намират и доказателства за металургична активност под формата на дюзи и шлаки, които позволяват да характеризираме обитателите на къщата като металурзи. Откритата в това площно селище многобройна керамика е много еднородна и може да се датира изцяло в началото на култура Чернавода IIIА. Липсващата керамика от Езеро А в това площно селище, която обаче е документирана върху селищната могила и върху възвишението Драма - “Кайряка”, показва съвсем ясно, че Чернавода III трябва да се датира по-рано отколкото Езеро А.

2. Площно селище от Караново VI. Тазгодишните разкопки доведоха до откриването на площно селище от късната фаза на Караново VI в югоизточното подножие на селищната могила, извън оградeното от окопа пространство. Поселищните останки можеха да се локализират в ареалите Q10, Q11, Q12, Q13, Q13 и Р12. Относно периода Караново VI ареалите R12, S13 и S12 са свободни от обекта, така, че едно протежение до брега на Калница е невероятно. Всички обекти бяха открити след сваляне на чернозема в светлия пясък на речната тераса. Касае се за неправилно оформени ями с различни размери, които бяха запълнени със сивокафява и тъмнокафява глина. В ареал Q13 се откриха правоъгални очертания на къща с около 5 м ширина и 8 м дължина, които се проявяват като конструктивни елементи на едно жилищно вкопаване и съпровождащи греди (об. 1100). Западно и южно от постройката бяха разкопани ями за хранителни запаси и ями с други функции. Ямите бяха запълнени с тъмна глина, която бе пропита (примесена) предимно с чернозем. Неговото образуване се определя след заселването от времето на Караново V, както потвърждават и други наблюдения върху селищната могила Драма - “Мерджюмекя”. Едно възможно второ жилищно вкопаване бе открито с обект 1092 в ареалите Q10/Q11. Мястото на заселване е било подготвено за неговата цел чрез изравняване на горната повърхност и планиране. В тази взаимовръзка може да се разглежда и един планировъчен пласт, който се откри в ареал Р12 и е лежал стратиграфски върху окопа об. 360, запълнен частично. Керамичния материал е типологически по-късен от този от селището върху Драма - “Мерджюмекя”и показва сравнителни белези с глинените изделия от селищата от Смядово и Виница, освен това с площното селище, което бе срязано при канализационни работи в землището на с. Драма. Освен това бяха открити дълги кремъчни ножове, характерни култови предмети и първата златна находка от Драма и една необичайна животинска пластинка.

Драма - “Кайряка”

Върху възвишението Драма - “Кайряка” бе проучен на около 70,00 север-северозапад от каменния венец об. 26, директно на склона 20 м дълъг и 1,50 м широк контролен сондаж TG02/6. Целта на тези проучвания бе да се констатира, колко далеч в тази посока могат да се документират още останки от култовото съоръжение. Под един дебел 0,40-0,50 м хумосен пласт се появи кафяв глинест културен пласт. Следва естествено възникнала изветряла глина с варовикови включвания, под нея лежи варовикова скала. Вкопана в кафявия пласт е голямата плоска яма об. 114/115. Тя е максимално 0,45 м дълбока и еднородно запълнена с финозърнеста, съдържаща пепел пръст. Над ямния пълнеж в профилите бяха констатирани две дупки за колове. Подобни ями и греди бяха открити и в района на култовото съоръжение от желязната епоха. Под кафявият пласт бе открит частично ориентиран югозапад-североизток окоп об. 116 с островърх (V-образен) профил и тясно, равно дъно. Той е вкопан през изветрялата глина още на почти 0,90 м в твърдата скала. Неговата обща дълбочина възлиза на около 1,00 м. Той притежава три пълнежни пласта (a,b,c), които представят най-малко две фази на окопа. Досега определените фрагменти керамика и пластика от окопа могат да се подредят в Караново V/VI, Езеро А и В, в къснобронзовата епоха, култура Пшеничево и класическата тракийска желязна епоха.

СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКА СЕЛИЩНА МОГИЛА В МЕСТНОСТТА "ТУРСКОТО КЮШЕ" КРАЙ ГР. ЕЛХОВО, ЯМБОЛСКА ОБЛАСТ ПРЕЗ 1999 Г.

Илия Илиев

Праисторическата селищна могила се намира на около 4 км югозападно от гр. Елхово, в местността "Турското кюше". Разделена е на две от минаващия през нея път Елхово-Срем-Тополовград. Проучването й се наложи поради обстоятелството, че ще се извърши корекция на завоя на пътя при КМ 296 + 188, при която част от могилата попада под новото трасе. Това наложи и извършването на сондажите. На брой те са три, всеки от тях с дължина 8 м и ширина 2 м, или общо проучената площ обхваща 48 м^2. Два от сондажите са разположени перпендикулярно на трасето на пътя, а третият - успоредно. Между отделните сондажи има разстояние от по 3 м.

При извършването на сондажите се констатираха следните резултати:

1. На дълбочина до 0,70-0,90 м, а на места - и над 1,10 м, пластът в сондажите е силно разбъркан и съдържа археологически материали от различни епохи. Самият пласт е от сивочерна сбита пръст. При изсъхване почвата се цепи.

2. Под него се очертава първият културен пласт, който съдържа светлосива до жълтеникава, относително рохкава пръст, контрастираща по цвят с лежащия върху нея разбъркан пласт, което позволи да се открият общо в трите сондажа 13 ями, съдържащи археологически материали от различни епохи. Според материалите, които съдържат, ямите могат да се групират по следния начин:

а) 4 средновековни ями
б) 4 ями от късната античност
в) 3 ями от късната желязна епоха
г) 1 яма от ранната желязна епоха
д) 1 яма от късния неолит.

Част от откритите ями бяха в една линия в посока север-юг. Някои от тях пресичат изцяло културните пластове и достигат до стерилната почва.

Първият културен пласт има дебелина от 0,50 до 0,80 м и върви с лек наклон в посока запад-изток, като следва тогавашния наклон на терена. В него, в първи и втори сондаж, бяха засечени останките от две жилища, едното от които - силно опожарено. Първото се намираше в западната част на сондаж 1, на дълбочина 1,20 м от повърхността. В северната част на сондажа, в профила се вижда протежението на стената, която в западна посока е унищожена от средновековна яма, а в източна посока опира до антична яма. Така запазената дължина е около 2,50 м, като вероятно жилището остава под северния профил. По-късно в източната половина на сондаж 2 се разкри част от опожарено жилище, което е било по всяка вероятност с вкопано подподово пространство, при което след опожаряването пода на жилището е пропаднал до 1,70 м дълбочина. Протежението на стената е обхванато до 4,10 м на изток и достига до края на източния профил, като влиза и под него. По-късно жилището бе установено и в източната част на сондаж 1, в южния му профил. На този етап на проучванията размерите на това жилище все още не могат да бъдат определени точно. Основната част на жилището попада в пространството между сондажи 1 и 2 и ще бъде обект на по-нататъшни проучвания. Върху някои изпечени до отухляване части от пода, който е силно начупен, бяха запазени отпечатъци от широки талпи, при това положение дебелината на пода е достигала до 0,30 м.

Вторият културен пласт има дебелина от 0,35 до 0,50 м и изтънява в посока изток, като на места е унищожен от вкопаването на жилището от следващия над него културен пласт и проникналите до стерилната почва късни ями. Пластът съвсем малко се различава от предходния по цвят и консистенция, като има малко по-тъмен цвят. За съжаление в него няма останки от жилища или други съоръжения. В третия сондаж картината бе същата, но там голямата част от пластовете е унищожена от по-късни вкопавания и ями от различни епохи, които достигат до стерилна почва. Под втория културен пласт излиза стерилна почва. Пръстта в този пласт е тъмнокафява, с впръсквания на още по-тъмнокафяви петна, вероятно от железни окиси. Общата мощност на пластовете от стерилната пръст до горната част на чимовия пласт е в рамките на 1,80-1,90 м в различните сондажи.

От предварителния преглед на керамичния материал, чието пълно обработване тепърва предстои, става ясно, че най-долният културен пласт съдържа материали от Караново III (части от биконични съдове с плавна профилация, част от разлата паница с три крачета, фрагменти от паници с удебелен отвътре, често торкиран ръб; от грубата керамика - гърнета с пластичен ръб и ямички под устието). В следващия културен пласт, с който свързваме откритите части от жилища, се появява вече силно профилиране в горната част на съдовете, фрагменти от дръжки, които се срещат в Усое I, фрагменти от паници с удебелен отвътре ръб на устието (както при Караново III), но с врязана украса. Появява се и "винчоидния" мотив. На дълбочина 1,40-1,20 м се появява пластичната розета, като в Драма - "Герена" С, която се отнася към Караново IVA. В този пласт се появява масово и черната полирана керамика от Тигани III, като най-масова форма се очертават съдовете с фуниевидно гърло. Преобладаваща украса е полираната (линии и мрежа), а след нея - врязаната. На трето място е инкрустацията. При врязаната украса, както и при инкрустацията, основни мотиви са линеарните, появява се и украса от инкрустация + червена боя.

ОБОБЩЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ СОНДАЖНИТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2000 Г. В М. "ТУРСКОТО КЮШЕ" КРАЙ ГР. ЕЛХОВО, ЯМБОЛСКО

Илия Илиев

Целта на сондажните археологически проучвания през 2000 г. бе да се проучи пространството между извършените през 1999 г. сондажи 1 и 2, които бяха заложени перпендикулярно на трасето на новия път, с отстояние помежду им от 3,00 м. В предходната година посредством тези сондажи бе уточнена стратиграфията на обекта и бе засечено отчасти опожарено жилище, което в по-голямата си част оставаше под пространството между двата сондажа. Това наложи проучване на този участък, който също има дължина 8,00 м и ширина 3,00 м, или площта за проучване обхваща общо 24 м^2. Сондажът бе разпределен на приблизително два равни сектора - източен и западен. В източния сектор се намираха останките от засеченото жилище, а в западния липсваха ясни следи от селищни структури.

Разкопките потвърдиха познатата от предходната година стратиграфия на обекта. Хумусът заедно със разрушения под него пласт е с мощност от 0,60 до 1,00 м. Под него следва неравен, по-светъл сивочерен пласт, също с неравномерна дебелина. Части от строителен хоризонт се засичат във вертикална стратиграфия в западния сектор, който в по-голямата си част е унищожен от по-късни ями. Още на дълбочина 0,68 м бе открита малка средновековна яма с цял, но фрагментиран съд в нея. Освен нея, на дълбочина 0,90 м бяха открити две огромни по диаметър ями, които по своя керамичен материал също се отнасят към средновековието. Бе открита и малка, плитка яма с материал от късната желязна епоха.

Жилището, което предстоеше да бъде проучено, се намира в източния сектор на сондажа. Започва приблизително от 4,10 м на изток и влиза под източния профил. Останките му са силно опожарени и разпръснати. Под жилището имаше коритообразно вкопаване в посока северозапад-югоизток с ширина около 3,00 м и максимална дълбочина около 0,40 м. Наблюденията сочат, че вероятно подът е имал тънка глинена замазка и дървената подова платформа под него е изгоряла без остатък. Пръстта във вкопаването беше много силно пепеляв, а в същото време липсваха въглени. При изгарянето на жилището подът е пропаднал и е заел формата на това вкопаване. Останките, които се срещат в подподовото вкопаване, са толкова силно изпечени - и то равномерно, от двете страни, че дори вътрешността им е изпечена до отухляване. При дървен под с подобна дебелина на глинената замазка това не бе могло да се получи, тъй като дебелият пласт глина би прекъснал достъпа на въздуха до гредите и те биха изтлели, но не и изгорели напълно. Вероятно късовете горяла стенна мазилка са от западната стена, която е паднала в източна посока и заема подподовото пространство. В сондаж 4 вкопаното подподово пространство постепенно се издига на юг и спира до нападалите хоризонтално останки от южната стена, която е паднала навън в южна посока. В предходната кампания останките на тази стена бяха открити в източвата част на сондаж 2, като опираха почти до южния профил и заемаха цялата ширина от 2,00 м на сондажа, без да продължава по-нататък. По този начин височината на стената възлиза на около 2,50 м приблизително, тъй като тя влиза хоризонтално около 0,50 м и в сондаж 4. В източна и западна посока вкопаването също е коритообразно и се издига в края достига до тогавашната повърхност. Източната стена е паднала на изток и останалата част от нея под профила се вижда като хоризонтална ивица от отухлени късове с дебелина около 0,20 м. Северната стена не може да бъде засечена, тъй като тя остава под северния профил на сондаж 1, в който още се виждат следи от подподовото вкопаване, разрушено частично от антични и средновековни ями. Между силно отухлените късове от стени се срещат фрагменти керамика и животински кости. Липсват обаче цели съдове, което подсказва, че обитателите му са имали възможност да изнесат инвентара си преди пожара. грубо пресметнато от засичанията на жилището в сондажите 1, 2 и сега в сондаж 4 жилището вероятно има размери север-юг най-малко 5,00 м и изток-запад около 3,90 м, като част от едната дълга стена остава под източния профил, който не разкопахме поради опасната близост на сегашния завой на пътя. Дупки от колове не бяха констатирани. Открити бяха доста късове от стените с отпечатъци от плетената конструкция както и такива с отпечатъци, които сочат използването на широки до 0,20 м и дебели до 0,04 м талпи. Останки от огнище или пещ в проучената площ не бяха открити. Бяха открити само отделни късове от добре излъскана площадка от глина с дебелина до около 0,04 м, вероятно с култово предназначение, тъй като бяха открити два вида късове със светлокафява загладена повърхност и с тъмночервена излъскана повърхност.

В разкритото тази година пространство, заето от жилището, бяха разкрити фрагменти от антропоморфна фигурка, костени, каменни и кремъчни оръдия, част от съдове, чиято форма може да се реконструира. Откритата в преходната година керамика от остров Самос (Тигани II-III) излиза най-вече в очертанията на жилището, а епизодично се срещат фрагменти и в западния сектор. Новите проучвания увеличиха броя на откритите фрагменти керамика от тигани както и броя на мотивите за украса и комбинациите от украса използвани при тази керамика. Предстояща е пълната обработка на керамиката открита в сондажите 1, 2 и 4, където се среща керамиката от Тигани II-III.

ОТЧЕТ ЗА СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ КРАЙ С. СЪЕДИНЕНИЕ, БУРГАСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г.

Васил Николов, Татяна Стефанова

Спасителните археологически разкопки в м. "Пишман юрт" в землището на с. Съединение бяха наложени от предстоящото изграждане на газопровод. Трасето му преминава през централната част на сравнително обширно плато, ограничено на север от заливната тераса на р. Луда Камчия и на югоизток - от коритото на малката Зайчарска река.

Направени бяха 17 сондажа в културния пласт на обекта. Четири от тях са с размери 1,20 х 0,80 м, 12 имат размери 2 х 1 м, а един - с големина 3 х 1 м. Впоследствие някои от сондажите бяха разширени, поради необходимостта от пълно проучване на установените в тях археологически структури.

Констатирани бяха останки от селище, съществувало в края на ранния неолит. Най-голям интерес предизвика дълбока около 2,60 м боклучна яма, от която произхожда основната част от фрагментираната керамика и находките. Констатирани бяха оръдия на труда от камък, кремък, животински кости и рога. Между керамичните предмети трябва да се отбележат тежести за тъкачен стан и за вретено, култови модели на житни зърна, както и части от т.нар. култови масички. Особен интерес представляват именно последния вид предмети, които свидетелстват за само предполаганите досега културни контакти между населението на Тракия и Долнодунавския басейн (култура Старчево-Криш) в средата на VI хил. пр. Хр. Материалната култура на селището показва както тракийски, така и долнодунавски черти. Намерените само два фрагмента с бяло рисувана орнаментация, както и характерът на целия керамичен комплекс, а също и споменатите култови масички свидетелстват за синхронност на селището с периода Караново II в съседния район на югозапад.

Събрана беше информация за обредната дейност на местното тракийско население през втората половина на I хил. пр. Хр. Мястото е било използвано като култов център. Свидетелство за тази обредна дейност е установената голяма култова яма, на дъното на която беше разчистен скелет на бременна коза, принесена в жертва. До скелета беше намерена и керамична животинска фигурка.

ОТЧЕТ ЗА СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ КРАЙ С. ГОРОВО, БУРГАСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г.

Васил Николов, Татяна Стефанова

Спасителните археологически разкопки в м. "Могилата" ("Инджекьова кория") в землището на с. Горово, източно от гр. Сунгурларе, се оказаха наложителни поради преминаването през тази местност на изграждащия се газопровод.

Бяха направени 13 сондажа в културния пласт на обекта. Четири от тях имат размери 3 х 2 м, осем са с размери 3 х 1 м, а един от сондажите бе неколкократно разширяван и достигна площ около 20 кв. м. Проучванията показаха, че естественото ниско възвишение в м. "Могилата" е покрито с културен пласт от втората половина на ранната и от късната желязна епоха (I хил. пр. Хр.). Този пласт със сива зърнеста структура, натрупан при използването на възвишението, има дебелина до 0,50 м и съдържа останки от предмети, керамични фрагменти и животински кости.

Особен интерес обаче представляват вкопаните в стерилната основа многобройни обредни ями, 11 от които бяха проучени.

В посочения по-горе сондаж с по-голяма площ бяха проучени осем обредни ями с кръгла форма, диаметър до 1,50 м и дълбочина, приблизително равна на половината от диаметъра им. Една от тях е направена през втората половина на ранната желязна епоха и има разширяваща се надолу (камбановидна) форма. В запълнителя й бяха установени ясни следи от извършените обреди - животински кости, включително череп от куче, въглени, многобройни фрагменти от натрошени керамични съдове. Ямата се датира в периода VIII-VI в. пр. Хр.

Почти всички останали ями имат приблизително правилна полусферична форма. В дъното на ямата е направена вертикална дълбока дупка, а в някои случаи няколко плитки дупки са налични и по периферията й. Ямите са запълнени със сиво-черна до черна пръст, в някои случаи забележимо по-мазна към дъното. Без съмнение това наблюдение свидетелства за извършването на обреди с животинска храна, понякога в запълнителя има животински кости. Освен това в ямите са открити и малобройни фрагменти от ритуално натрошени керамични съдове.

Пред ямите са установени равни площадки, където явно са стояли участниците в обредите. Осемте установени ями се намират съвсем близо една до друга и могат да бъдат интерпретирани като ядро на тракийски култов център. Край това ядро са се намирали и други подобни ями. Три такива бяха установени в съседни сондажи.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ ПО ЮЖНОТО БЪЛГАРСКО ЧЕРНОМОРИЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РЕЗОВО ПРЕЗ 2000 Г.

Красимир Лещаков

Теренните обхождания бяха проведени през есента на 2000 г. Те представляват продължение на проекта "Южно Черноморие", обхващащ района на юг от Созопол до землището на с. Синеморец и реализиран в периода 1993-1999 г. от СУ. През 2000 г. бе обходена територията от държавната граница на Република България до граничните съоръжения на север. Бе обхванато както самото крайбрежие, така и непокритите с гори територии по десния бряг на р. Резовска. Като цяло долината на реката не е особено благоприятна за археологически проучвания, поради гъстите гори и трудността при фиксиране на обектите на карта заради граничната обстановка. Непосредствено на запад от селото по самата долина има значителни по размери и мащаб съвременни изкопи и насипи, които са променили ландшафта. След коригиране на коритото на реката старата брегова линия е загубена напълно. Бяха локализирани главно тракийски, антични и средновековни обекти, част от които са вече известни в литературата: селища, могилни некрополи и производствени центрове. В резултат на обхожданията е регистриран само един праисторически обект, разположен непосредствено на север от с. Резово до морето. Подемният материал не позволява да се прецизира неговата датировка в рамките на праисторията. Той представлява определен научен интерес, така че предвиждаме през 2001 г. там да се проведат сондажни проучвания.

АРХЕООСТЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ СЕЛИЩНИ МОГИЛИ ПРЕЗ 1999 Г.

Лазар Нинов

Археоостеологическите проучвания на праисторическата селищна могила край с. Капитан Димитриево, разкопана под ръководството на В. Николов, показват, че

неолитното и халколитното население е отглеждало пет вида домашни животни - говедо, овца, коза, свиня и куче. Чрез присвояваща икономика, главно лова и събирателството, е набавяна значителна част от нужната храна. Изчислена е биомасата, получена от отделните животински видове. През ранния неолит скотовъдството е осигурявало почти 2/3 от храната с животински произход. През късния неолит консумираното месо от домашни животни достига 86 %. Особен интерес представляват процентните дялове на домашните животни и промените, които те показват, през различните периоди от живота на селището. През ранния и късния неолит, по брой на костите и индивидите, овцете и козите са на първо място. През двата периода на второ място се нареждат говедата, а на трето - свинете. Разпределението е следното: през ранния неолит процентът на костите от овце и кози е 56,4%, а през късния неолит намалява до 45,1%. При минималния брой на индивидите тенденцията е аналогична: през ранния неолит те са 59,7%, а през късния - 47,3%. При говедата през ранния неолит костите са 31,0%, а през късния - 40,9%. Броят на индивидите през ранния неолит е 15,6%, а през късния повишението е плавно - 18,9%. При свинете през ранния неолит костите са 7,7% и нарастват в края на неолита до 10,6%. При индивидите нарастването е почти двойно - през ранния неолит те са 7,8%, а през късния - 14,9%. През двата периода на неолита настъпват структурни изменения в животновъдството, при което изключително големият дял на овцете и козите през ранния неолит намалява през късния неолит за сметка на увеличаване на стадата от говеда и свине.

В селищната могила Караново, при разкопките, извършени под ръководството на В. Николов, особен интерес от остеологична гледна точка представлява скелет на куче. Той е открит близо до стената на първия етаж от двуетажна къща от ранния неолит. Скелетът е обгорял, с частично запазени гръбначен стълб и крайници. Останките са от съвсем младо куче. Ръстът му е дребен - характерен за епохата. Тази находка е интересна и като доказателство за това, че кучетата са допускани да живеят вътре в жилищата, а не само в дворното и междужилищното пространство.

АРХЕОЗООЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 2000 Г.

Лазар Нинов

При спасителни разкопки на археологическия обект Хотал са открити материали от неолита и късножелязната епоха, в това число значително количество животински кости. Голяма част от тях са намерени в раннонеолитна яма със сигурна стратиграфия. В нея са идентифицирани останки от говедо, овца, коза, куче, тур, елен, сърна, дива свиня, заек, мечка, лисица, вълк, язовец, дива котка, белка, костенурка и риби. Птици не са открити. Общият брой на видово определените останки е 378. От тях 372 са на бозайници, две са от костенурка и четири са от риби. Дивата фауна е представена с доста голямо разнообразие от видове. От общо 11 вида диви животни хищниците са представени с шест вида. Направени са изводи за целите на ловуване. Домашните животни доминират над дивите. Прави впечатление значителното количество на дребните преживни – овце и кози. В сектор I са правени сондажи в някои от които има животинки кости. От ранния неолит в сондаж 8 има останки от говеда, дребни преживни и свиня. В сондаж 7 има 5 кости от говедо и овца от ранния неолит. В същия сондаж, но на по-малка дълбочина има единични останки от желязната епоха. В сондаж 9 в дъното на яма от желязната епоха е открит скелет на животно положено на лявата си страна. То е със свити крака. Главата е в неестествено положение. Касае се за коза до чиито задни крайници се намират останки от индивид /яре ?/ в натална възраст. В същата яма има останки от още домашни животни.

При спасителни разкопки, извършени под ръководството на В. Николов в землището на с. Горово, са открити културни пластове от различни епохи. Остеологичен интерес представляват материалите от обредни ями в които наред с другите находки има и животински кости. При обредни действия са използвали четири вида домашни животни: говедо, овца, коза, свиня и два диви вида – елен и сърна. Положени са цели или почти цели черепи на три вида животни – куче, елен и свиня. Рогата на елена са отрязани малко над основата има следи по черепа от остро режещо оръдие, които категорично показват, че е отворена черепно мозъчната кухина, за да бъде изваден мозъка.

В селищната могила Караново, при разкопки извършени под ръководството на В. Николов, особено внимание от остеологична гледна точка представлява скелет на куче. Той е открит близо до стената на първия етаж от двуетажна къща от ранния неолит. Скелетът е обгорял частично. Запазени са гръбначния стълб и крайниците Останките са от младо куче. Ръстът му е дребен, характерен за епохата. Тази находка е интереса и като доказателство за това, че кучетата са допускани да живеят вътре в жилищата, а не само в дворното и между жилищното пространство.

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ЕТРОПОЛЕ

Даниела Агре

През лятото на 2000 г. в землището на град Етрополе се проведоха археологически разкопки на две могили и са направени сондажи в града.

Могила 5 се намира в м. "Равнището", на около 1,5 км североизточно от Етрополе. Тя е най-южната в некропол, състоящ се от 5 могили с различна големина. Останалите четири могили са проучени през 1989 и 1990 г. Височината й е 0,50 м и има диаметър 10 м. В южната периферия на могилата е разкрито погребение в урна. Урната е била захлупена с паница. И двата съда са строшени на място. Съдът послужил за урна е с цилиндрична форма, изработен на ръка. В него са открити малко количество горели човешки кости. Паницата, която е използвана за капак, е изработена на колело. Други находки в могилата не са открити. По форма, състав на глината и начин на изработката паницата се доближава до откритите през 1989 г. в съседна могила паница и амфора.

Т.н. "Стаменова могила" влиза в състава на некропол, намиращ се в м. "Вилната зона", на около 4,5 км северозападно от Етрополе, чието проучване започна през 1987 г. Тя е висока 2,35 м и има диаметър 20 м. Издигната е върху мъжки гроб. Ритуалът е трупополагане. Извършено е върху силно утрамбована площадка с дебелина 20 см. Площадката е оградена от всички страни с речни камъни. Тялото е положено в посока изток – запад, с глава на запад. То е силно изтляло, запазени са само части от бедрените кости и черепа. От лявата страна на тялото е поставен железен меч. Преди да бъде поставен в гроба, той е строшен на две.След полагането на тялото гробът е затрупан с каменна могила. От северната страна на каменната могила, на около 20 см височина от стария терен, е вкопана култова яма. Тя е дълбока 60 см, а диаметърът на отвора й е 1,0 м. Ямата е със сферична форма, стените й са силно опалени до отухляване. Пълнежът й се състои от по-рохка и с по-тъмен цвят почва и незначително количество въгленчета. Ямата е изградена след извършването на погребалния обред, т.е. нейното изграждане следва да се отнесе към поменалната обредност. След като са извършени необходимите ритуали около и в ямата (вероятно преливания), върху каменната могила и ямата е насипана могила. Никакви действия повече в могилата не са извършвани. Издигането на могилата следва да се отнесе към края на V-IV в. пр. Хр.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ ОБЕКТ В М. “ТУРЛАТА“ КРАЙ ГР. ТРОЯН

Иван Христов

Проучванията бяха проведени от 1.X. до 12 X. 2000 г. с ръководител Иван Христов (НИМ) и научен консултант Алексей Гоцев (АИМ при БАН). В проучвателския екип участваха студенти от ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”, СУ “Климент Охридски”, Нов български университет и ученици от СХУПИ - гр. Троян.

Спасителните разкопки бяха проведени в застрашената от иманяри местност “Турлата” (556м н.в.), разположена на 3 км западно от центъра на гр. Троян. “Турлата” представлява конусовидно очертан хълм със стръмни източни, северни и южни склонове.

Проучванията бяха съсредоточени в най-високата част на хълма, около скала с геометрични изсичания, чрез полагане на 4 сондажа.

С цел изясняване на стратиграфията на обекта и неговата датировка размера на сондажите беше последователно увеличаван, като сондаж № 2, № 3 и № 4 бяха свързани. Достигнатата максимална дълбочина на културното напластяване в равния участък на обекта бе 0,80 м.

Наблюденията от разкопките сочат, че върху скалите в най-високата част на хълма “Турлата” е била изградена примитивна постройка или ниско ограждане от плет и замазка. Върху нея са били извършвани ритуали чрез изгаряне, а впоследствие са натрошени керамични съдове или депонирани отделни техни фрагменти. Керамиката е била затрупана със средно големи и малки камъни и пръст. Предполагаемата площ на съоръжението е 100 кв. м, като централната част заема споменатата скала с изсечен полудиск, ориентиран на изток.

Цялостната датировка на керамичния материал, а оттам и на функционирането на обекта, е X-IX в. пр. Хр. Неговият характер безспорно е култов, като светилището при Троян е едно от първите проучени тракийски сакрални места от ранножелязната епоха в Хемус.

ТЕРЕННИ ОБХОДИ И СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ТРЕВНЕНСКА ПЛАНИНА (ЕКСПЕДИЦИЯ “ЦЕНТРАЛЕН БАЛКАН-2000“)

Иван Христов, Венелин Бараков

Експедицията бе проведена през м. юли 2000 г. с организатори НИМ - София и Специализиран музей - гр. Трявна. Проучванията се осъществиха под научното ръководство на Иван Христов (НИМ) и Венелин Бараков (АИМ - БАН). Научен консултант на програмата бе Алексей Гоцев (АИМ - БАН). В експедиционния екип участваха студенти от ВТУ "Св. св. Кирил и Методий" и Нов български университет.

Акцент в археологическите проучвания бе крепостта на вр. "Градишка могила", разположена на 4 км североизточно от гр. Шипка, на 900 м н. в.

В процеса на проучванията бяха заложени 5 сондажа с размери 2 х 3 м, както и почистване на лицевите страни на отделни участъци от крепостната стена. При разкопките не бяха открити следи от сгради и архитектурни елементи. Ситуацията на културните напластявания и датировката на керамичния и монетен материал позволиха да се датират два основни периода в използването на обекта: 1. От V в. пр. Хр. до I в. пр. Хр.; 2. IV – V в. сл. Хр. Проучванията позволиха да определим обекта над гр. Шипка като укрепено крайпътно съоръжение на възлово място по пътя от Севтополис, през Хемус, за дн. Северна България.

По време на експедиция "Централен Балкан - 2000" бяха проведени теренни обходи по трасета на стари пътеки в Тревненска планина. При тях бяха документирани основните параметри на пътните трасета и проходните места в билната част на планината.

Резултатите от експедицията представиха една обща представа за характера на пътната мрежа в Тревненска планина и същевременно очертаха облика на възлов тракийски крайпътен обект в м. "Градишка могила".

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. "СТАРМОС" ПРИ С. КРИВНЯ, ОБЩИНА ПРОВАДИЯ

Алексей Гоцев, Георги Нехризов

През май-юни 2000 г. бяха проведени спасителни археологически разкопки на на две могили в землището на с. Кривня, общ. Провадия, с участието на студенти по археология от Нов български университет и работници от селото. Могилите бяха застрашени от строителните работи по изграждане на компресорна станция и свързаните с нея съоръжения.

Обектът представлява некропол от две надгробни могили, разположен в непосредствена близост източно от строящата се газостанция и на 3,5 км северозападно от селото. Могилите са издигнати на равното било на варовиково платовидно възвишение, част от Провадийското плато. Околният терен и самите могили доскоро са били подложени на селскостопанска обработка и това е довело до изменение на формата им и до нарушаване на някои от съоръженията в могилните насипи. Проучването бе извършено без използването на земекопна техника, като могилите бяха проучени на сектори, с оставяне на ребра между тях.

Могила 1 е разположената по-назапад и е по-голямата от двете. Тя има форма на сегмент от сфера, изтеглена на север, с височина 1,20 м и диаметър 19 м. Насипът на могилата в централната ѝ част е съставен от кафява рохка пръст, а в нейната периферия - от бяла варовита пръст. В насипа се срещаха отделни фрагменти керамика и също така две керамични струпвания в южната периферия и централната част на северната половина на могилата. При проучването на могилата бяха открити 3 гробни съоръжения и един конски скелет.

Гроб № 1. Обредът е трупоизгаряне, като останките са положени в глинена паница. От северната страна тя е оградена със средноголеми камъни с неправилна форма. Паницата е покрита с варовикова плоча.

Гроб № 2. Разположен е също в югоизточния сектор на могилата. Съоръжението представлява правоъгълна циста, оформена от вертикално положени плочести камъни. Извън каменното съоръжение бяха разкрити два керамични съда, единият от които е бил употребен като урна. Открити бяха части от две бронзови фибули "тракийски тип" и острие от желязно ножче. Разкритата археологическа ситуация тук поставя въпроса за броя на погребенията в това съоръжение.

Гроб № 3. Разположен е в центъра на могилата, на дълбочина 1,12 м. Гробната яма е с външни размери 3,12 х 1,20 м, маркирана от ивица жълта пръст. Ориентирана е в посока северозапад – югоизток. Обредът е трупополагане, скелетът е положен по гръб, с глава на югоизток. Костите са подредени в анатомичен ред. Необяснима е липсата на костите от ръцете и долната част на левия крак. Като гробни дарове източно от черепа имаше положени два керамични съда – кантаровиден съд и каничка с три букела, връх на желязно копие, част от острие на нож.

Конски скелет. Разкрит е в източната периферия на могилата, на дълбочина 1,04 м, положен върху стерилната основа, след насипването на могилата. В областта на главата се откриха части от силно изтлял железен предмет.

Резултатите от археологическите проучвания показват, че Могила 1 е издигната през ранножелязната епоха върху централния гроб с трупополагане, който може да се датира около IX в. пр. Хр. По-късно, през IV в. пр. Хр., в югоизточната периферия на могилния насип са изградени вторичните гробове. Също през късната желязна епоха, но след донатрупването на могилата, е погребан коня в източната ѝ периферия.

Могила 2 е с диаметър 18,30 м в посока север-юг и 14,60 м в посока изток-запад, с височина около 1,20 м.

В могилния насип се откриха три дъги от варовикови необработени камъни с неправилна форма. Каменно струпване със същата форма, изградено от подобни камъни, е локализирано и в югоизточния сектор. В могилния насип бяха регистрирани изолирани фрагменти керамика, както и две керамични струпвания в югоизточния сектор. Бяха открити пет гробни съоръжения.

Гроб № 1. Намира се в югозападния сектор на могилата. Изграден е от меки, плочести варовикови камъни и има форма на неправилен правоъгълник. Каменна плоча е поставена и на дъното му. Погребението е извършено чрез трупоизгаряне в урна. До урната бяха открити един лекит и части от амфора.

Гроб № 2. Разположен е в югозападния сектор. Погребалният обряд е трупоизгаряне. Костите са поставени в глинена паница, покрита с друг съд.

Гроб № 3. Локализиран е в югозападния сектор. Погребението е извършено чрез трупоизгаряне, костите са поставени в глинена паница, стъпваща върху варовикова плоча, оградена с малки варовикови камъни. В нея се откриха железен връх на копие, два бронзови пръстена, бронзова халка и пет глинени мъниста. До урната е поставен лекит.

Гроб № 4. Гробът се намира южно, на около 5 м от видимия център на могилата. Ситуиран е под каменно струпване от големи необработени камъни. След вдигането на камъните се очерта гроб, който е изграден от меки варовикови плочести камъни, образуващи правоъгълник с размери 1,95 х 0,71 м, покрит с плочи. Дъното му е постлано със същия тип плочести камъни. Гробът е вкопан в материка. Погребалният обряд е трупополагане. Скелетът е в анатомичен порядък, с глава на югоизток, обърната с лице на запад. Тялото е в изпънато положение, с ръце изпънати до него. Източно от черепа са поставени три метални върха на копия, а в областта на кръста се откриха части от железен нож. На изток от краката, до плочата, е поставен лекит.

Гроб № 5. Намира се югоизточния сектор на могилата. Изграден е от варовикови плочести камъни, които са покривали гроба и отгоре. Погребението е извършено чрез трупоизгаряне и костите са поставени в кратеровиден глинен съд заедно с желязна част от конска амуниция, желязна и бронзова фибули тракийски тип. Западно от съда е поставен лекит и железен предмет. На дъното на гроба, направо върху материковата почва, са натрупани горели кости, сред които бяха намерени части от 2 сребърни апликации и малка бронзова фибула. Южно от съоръжението, на около 0,25 м, в могилния насип е открит крив железен нож.

Хронологическата позиция на надгробната могила според находките в гробовете е в периода V-IV в. пр. Хр.

Могила 5 от могилен некропол в м. Куньови могили

Могилата е част от некропол от 5 могили, които отстоят на 2,5 км северозападно от с. Кривня. Поради това, че при изграждането на пътя от с. Кривня до газостанцията машините са отнели част от южната периферия на могилния насип, се наложи да се проведат спасителни разкопки на тази могила.

Могилата е висока 3,50 м и има диаметър при основата около 20 м. Насипът е хомогенен – песъчлива пръст с кафяв цвят. Проучването на могилата се проведе като първо беше отнет насипът в северната й половина и образувания централен профил в посока И-З беше документиран. Близо до центъра на могилата в южната й половина се откри гроб 1.

Гроб № 1. Откритото гробно съоръжение представлява опалена гробна яма с размери: диаметър 1,80 х 1,40 м, дълбочина от 1,92 м до 2,03 м. В източната периферия на съоръжението се откри малко гърне, работено на ръка. На дъното на ямата са поставени горели човешки кости без анатомичен порядък и лява раменна кост от теле, без следи от рязане или термична обработка. В центъра се разкри бронзов съд (ойнохое), а източно от него, в непосредствена близост три червенолакови панички, като две са с дъното нагоре, а една е с устието. В едната от тях се откриха горели кости. Североизточно от ойнохоето бяха открити бронзова фибула и желязно ножче. В открития гроб е извършено погребение чрез трупоизгаряне, като кремацията е извършена извън могилата. Погребалното съоръжение и гробните дарове отнасят извършването на погребението във втората половина на II или в III в.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ТРАНЗИТЕН ГАЗОПРОВОД ЗА ТУРЦИЯ, ГЪРЦИЯ И МАКЕДОНИЯ – ОБЕКТ № I.4

Стефан Александров, Тодор Димов, Алексей Гоцев

Обектът се намира от двете страни на точка 304+29/01 от трасето на газопровода. Представлява тънкослойно селище, датиращо от средата на I хил. сл. Хр. При трасиране на газопоровода с булдозери и отнемане на хумусния пласт е отнета по-голямата част от културните пластове.

Въпреки това проучванията показаха, че в този участък от трасето е съществувало къснотракийско селище, което се свързва с по-голямото такова, проучено пак по трасето на газопровода под № I.5. Обект I.5 е бил разположен на по-голяма площ в близост до естествен водоизточник, който днес е пресъхнал.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕДНА МОГИЛА В КВ. ЛЕВСКИ-Г, СОФИЯ

Даниела Агре

Могилата е част от некропол известен под името " Седемте могили" и намиращ се в м. "Подуенски герен". Тя е с диаметър 20 м и височина от изток 1,85, а от запад - 3,20 м. Цялата й повърхност и околомогилното пространство са замърсени от строителни материали и дейности. Централен гроб в могилата не е открит.

На различни дълбочини в насипа на могилата, най-вече по билото и източната половина, са открити 14 гроба. Те представляват различни типове съоръжения, изградени от тегули. При някои от тях върху дъното на гробната яма са поставени тегули, стените също са облицовани с тегули, а гробът е покрит с хоризонтално или двускатно поставени тегули. Късите страни представляват вертикално забити плочи. Ориентацията им е изток-запад или север-юг. Гробните съоръжения с кремация са примитивни. В насипа е издълбавана яма, поставяни са части от кремацията и са захлупвани с една или две плочи. Следи от кости са открити в 5 гроба, а части от кремация - в три. Находки са открити в два гроба, в единия - бронзова торква и тока, а в другия - бронзова гривна.

Проучените гробове се отнасят към периода края на II - средата на III в. Погребаните вероятно са жители на намиращите се в близост две вили-рустика. Липсата на централен гроб в могилата ни навежда на мисълта, че самата могила е издигната именно за да послужи за некропол. В случая се наблюдава синкретизъм между традицията мястото за погребване да е в могила и римски начин на погребване - зидани гробове с тегули.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПОСТРОЙКА ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. "КАЙМЕНСКА ЧУКА" КРАЙ БЛАГОЕВГРАД ПРЕЗ 2000 Г.

Марк Стефанович, Илия Кулов

През изминалия археологически сезон проучванията на постройката от късната бронзова епоха в м. "Кайменска чука" се проведоха от 15.05. до 30.06.2000 г. Основната задача беше цялостното проучване на вътрешното пространство на постройката.

След изчерпването на пръстта, оформяща подовите нива, успяхме да разграничим четере веда вкопавания.

1. Дупки от колове от основната носеща конструкция на постройката. Това са вкопаванията с размери: дълбочина 1,00 до 1,20 м и диаметър от 0,60 до 0,80 м.
2. Вторият вид вкопавания са също дупки от колове, но те са с по-малки размери, с дълбочина 0,30-0,40 м.
3. Третият вид вкопавания са с удължена форма и са още от халколитния период. Някои от тях са били преупотребени по-късно.
4. Четвъртият вид вкопавания са гнездата за питосите. Те се разкриват предимно покрай стените. Те са поотделно за всеки питос, като изключение прави вкопаването за групата от три питоса до югоизточната стена, разкрити още през 1993 г. Те са по-плитки и са покривали само долната част от питоса.

СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПОСЕЛЕНИЕ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. "МАРЕНА" КРАЙ С. МАРИКОСТИНОВО, ОБЩ. ПЕТРИЧ, ПРЕЗ 2000 Г.

Илия Кулов

Праучванията продължиха от 7.07. до 17.07.2000 г. Работеше се с работници от съседното село Ново Кономлади.

Самата местност се намира на около 3 км СЗ от с. Марикостиново и на около 500-600 м западно от с. Ново Кономлади. Представлява естествено възвишение, открояващо се в околния равнинен терен. В основата на възвишението минава Мелнишка река, а на около 300 м източно – шосето от София за Кулата. Обектът, открит по време на българо-полската археологическа експедиция през 1980 г., е разположен на самото равнинно било на едноименното възвишение и заема площ от 3-4 дка. В най-високата част през 1981 и 1982 г. са проведени сондажни проучвания от Д. Гергова. От тези проучвания не е ясно, дали става въпрос за крепост или за единична постройка. Това наложи да проверим още веднъж какъв е характерът на обекта.

За целта бяха заложени два сондажа, отнесени спрямо единственото дърво на платото. Сондаж № 1, с размери 5 х 2,50 м, се намира на 10 м западно от дървото, а Сондаж № 2, с размери също 5 х 2,50 м, се намира на 20 м източно. В процеса на работата заложихме още един сондаж (№ 3) на 15 м северно от дървото и на 1 – 1,50 м от ръба на платото. Сондажът е с размери 5 х 3 м и е ориентиран С – Ю. Сондажите бяха ориентирани и спрямо държавния репер, намиращ се в най-високата точка на терена. Целта на тези сондажи беше да се провери, дали по периферията на самото плато има останки от крепостна стена. Регистрираната каменна стена от Д. Гергова е в най-високата част на терена и не дава представа за крепостно съоръжение. В Сондаж № 1 беше достигната дълбочина 0,75 м, а в № 3 – 0,50 м. Крепостна стена не бе открита. В Сондаж № 2 на дълбочина 0,25-0,30 м се показа материкова скала.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС

Йорданка Юрукова, Гавраил Лазов, Д. Катинчарова, Лидия Домарадска, Алексей Гоцев, Георги Нехризов, В. Танева, Е. Петрова, В. Коларова, Ян Боузек, И. Мусил, Л. Бохач, З. Арчибалд, М. Адамс, К. Амад, Д. Спийкман, Л. Каландър, С. Сталибрас, В. Ханковски, Л. Фаден

През 2000 г. разкопките на емпорион Пистирос продължиха по сектори: ABI (В. Танева), ABIA (Г. Лазов и чешки екип), ABIB (Д. Катинчарова), ABIБ и ABIД (английски екип) в кв. А5а, А6, А9, А13, А14, А18, А19, А20, Б12, Б13, Б17, Б18, Б21, Д19, Д24 и сондажи в с. Малко Белово (А. Гоцев и Г. Нехризав) и м. "Мисилимица" (В. Ханковски).

Продължи проучването на главната улица, водеща от източната порта към вътрешността на емпориона, в участъка на ръба на надзаливната тераса (Д. Катинчарова) с цел да се проследят стратиграфията на културните напластвания, етапите и техниката на изграждане на улицата. В северната част под нивото на най-късната настилка са разкрити две редици от камъни, интерпретирани като канал от сграда № 2 към дренажа на улицата. Най-късната настилка лежи върху пласт от кафява рохка пръст с деб. 0,25-0,30 м. В най-долното му ниво, в центъра на разкопаваната площ, лежат средноголеми и дребни камъни, интерпретирани на този етап на проучване като втора настилка на улицата. В този пласт се откриват сребърна монета на Тракийски Херсонес, три бронзови тракийски монети, две от които са на Терес II. Под пласт от светложълта със зеленикав отенък пръст с деб. 0,16 м, с чакъл и единични фрагменти керамика и кости, се откри най-ранна настилка. Разкритата част от нея с размери 1,95 х 1 м, лежаща на дълбочина средно 0,43 м от най-късната улица, е изградена от приблизително еднакви средноголеми речни камъни, плътно подредени един до друг с подложка пласт (с деб. 0,07 м) от чакъл и силно сбита светлосива пръст. Тази подложка, с проследимата дължина 4,10 м, продължава в северозападна и югоизточна посока извън площта с камъните, а на югоизток - в неразкопания участък. Непосредствено под настилката на тази улица е открит фрагмент от киликс от V в. пр. Хр. (*terminus ante quem* на настилката). В централната част на кв. А 18, на дълбочина 1 м от повърхността, бе разкрито струпване от праисторическа керамика от късния неолит (Караново III-IV), фланкирано от юг и изток от лежащи в дъга средноголеми камъни и проследяващо се на дълбочина до 1,60 м.

В сектора ABIA (Гавраил Лазов), работата беше съсредоточена в проучването на напластяванията от разрушаването на сграда №2 (кв. А13, А18 и А19), култовия участък в кв. А5а и А6 и допроучването на сондаж №1 в кв. А9.

Сграда №2. Проучени бяха останките от паднал покрив в кв. А18 и А19, между сградата и главната улица И-З и между сгради №1 и 2. Открити са фрагментирани керемиди (солени от коринтски тип и калиптери) на два реда в пласт с дебелина до 0,20 м, голямо количество късове отухлени мазилки и кирпичи, редица от кирпичи *in situ*, оформящи вътрешна стена или преграда. Сградата е била защитена от портик, очертан засега от два каменни блока, разположени по линията на блоковете от портика на сграда №1. Част от друга стена (разположена перпендикулярно на първата и успоредна на масивния външен зид, изграден от големи камъни, който затваря сграда №1 откъм напречната улица), в която са използвани кирпичи, беше проучена в югозападната част на сградата. Източно от масивната стена се проучиха останки от покривна конструкция (три успоредни дъски, дълги до 0,90м и широки 0,05-0,07 м, открити овъглени *in situ*). Под останките от покрива се откриха неголямо количество фрагменти от керамични съдове, работени на колело, между тях от чернолаков кантарос, от питоси (един фрагментиран *in situ*), две дисковидни тежести за стан, железни гвоздеи, стъклени мониста (4 бр.), вторично използвана част от бронзова фибула "тракийски тип" с по-рядко срещана украса на лъка, огъната като затворена халка. Откриха се три бронзови монети (две тракийски на Аматок I и една неопределяема македонска). Беше проучена площ между сграда №2 и най-късната настилка на улицата. На дълбочина 0,46-0,49 м от нивото на тази настилка се разкри участък от глинена замазка, дебела 2 см, върху която се разкри струпване на фрагменти от керамични съдове от IV в. пр. Хр. (по някои от тях има кора с обгоряло съдържание, а в пласта наоколо - овъглени зърна). Проучването на този хоризонт попада в дълбочина, отговаряща на второто (междинно) ниво на уличната настилка и ще продължи през следващия сезон.

Друго по-ранно жилищно ниво се разкри при проучването на западния склон на обекта в кв. А18. Проучванията и тук са в начална фаза, но то може да се свърже с нивото на най-ранната настилка на централната улица.

Продължи проучването на сондаж №1 в кв. А9 до дълбочина 2,00 м от нивото на VII пласт. В южната половина се достига до дъното на ямата с кръгла форма, запълнена със сива пръст, примесена с отделни късове отухлена глина и единични фрагменти от керамични съдове (IV в. пр. Хр.) и стени на питос. Дъното на ямата е от жълтокафявата, характерна за терена пръст, примесена на места със ситни въгленчета. В северната половина на сондажа пръстта е тъмнокафява, примесена с отделни фрагменти от керамични съдове, кости, глинена замазка и средно големи речни камъни. Сондажът не е приключен.

В кв. А5а след снемане на VII мех. пласт бяха регистрирани четири контекста със значително количество фрагменти от животински кости, кости от птици и риби. Тези остатъци са в петна с опалена повърхност и пепел. Единият контекст представлява площадка от глина в ЮИ част на кв. А5а с червенокафява повърхност с петна от огън с въгленчета и пепел, силно нарушена, с очертания правоъгълник с ъгли по посоките на света. Върху площадката се откриват голямо количество късове отухлена глина, мазилки (някои с отвори от пръти) и неголеми речни камъни.

Друг контекст обхваща централната ивица на квадрата под демонтираната каменна настилка от VI пласт: късове глинеста, неопалена пръст със сив цвят, почти изцяло покриващи контекста с пласт дебел 0,04 м, под него често пепел и фрагменти от битова керамика, лежаща на отухлена на места глинена замазка.

На границата с кв. А6 на проученото ниво се очерта яма спроучени частично на дълбочина до 1,30 м три пласта от пълнежа: отдолу от рохка кафява до светлокафява пръст с деб. 0,40 м, в средата с деб. до 0,70 м с по-светъл цвят и с вдлъбната горна част, най-горният с деб. до 0,30 м и с дъговиден профил със сив цвят и включващ по-едри речни камъни. В трите пласта са примесени гравел, пясък, пепел, въгленчета, животински кости, фрагменти от керамични съдове, късове отухлена мазилка и няколко фрагмента от глинени олтари, фрагмент от глинена култова фигура и сребърна монета хемихекте на Тасос (от типа тичащ силен с кантарос/кратер).

През миналата година продължи проучването (В. Танева) на разширението на сондажа в кв. Б13, заложен през през 1997-1998 г. от М. Домарадски с цел проследяване трасето на крепостната стена в посока ЮИ. Сондажът е с размери С-Ю - 1 м и И-З - 4 м. Бяха свалени 4 механични пласта със сивокафява, сбита почва, с голяма концентрация на строителна керамика (главно керемиди, малко фрагменти битова керамика, амфори, дребни и средно големи речни камъни). На достигнатото ниво в И и З край на сондажа се оформят две струпвания от големи камъни с неправилна форма, вероятно от деструкцията на крепостната стена.

За изясняване връзката на канала, преминаващ през кв. Б17 и Б12, и заустването в крепостната стена в кв. Б13, проучвано през предишните сезони, беше заложен нов сондаж в кв. Б17 и Б12 с размери 3 x 3 м. Квадратите са проучвани до 1991 г. от М. Домарадски. Стигна се ниво до горния ръб на канала и настилка на улица покрай крепостната стена, достигаща до канала (описана и публикувана от М. Домарадски). Ситуацията повтаря тази, регистрирана от проучванията в началото на 90-те години (дребни и средноголеми камъни, разположени в равна плоскост с тъмно сивокафява почва между тях, с разпръснати фрагменти керемиди, мазилки и битова керамика). Проучването ще продължи и през тази година.

Разкопките на чешката експедиция продължиха в трите подквадрата А19 ЮЗ - А20 СИ, вече проучвани през предходния сезон.

В подквадрат А19 ЮЗ беше разчистен напълно и документиран пластът с деструкцията (големи речни камъни и фрагменти от керемиди, преобладаващо коринтския тип), частично разкопан през 1999 г.

Контекстите от пласта с деструкцията съдържаха местна правена на ръка керамика, подобна на изцяло запазените съдове, открити в А20 СИ, фино огладена кухненска керамика, фрагменти от атически чернофирнисови съдове от ок. 300 г. пр. Хр. и от по-ранен вариант на "Западен склон" (West Slope) и северногръцка керамика, покрита с фирнис с приблизително същата датировка. В пласта с деструкцията бе намерен добре запазен железен връх от копие, говорещ за бурните събития в емпориона в началото на III в. пр. Хр., очевидно във времето на депониране на голямото монетно съкровище, открито през миналия сезон. Пластът с деструкцията покрива настилка от речни камъни с няколко плочи, широка около 2,10 м, следваща посоката на главната улица до ръба на надзаливната тераса. Този плочник е бил покрит по-скоро с някакав род лек дървен портик (въпреки че не е бил покрит с керемиди, както в случая в А20 СИ, проучван през 1998 г.), отколкото пространството да е било оставено открито, въпреки че досега не открихме никакви каменни бази за дървените пилари.

Повечето от контекстите под пласта от керемиди съдържаха керамика от втората половина на IV в. пр. Хр., включително и фина сива керамика, фрагменти от тасоски амфори, от атически чернофирнисови и червенофигурни съдове, от северногръцка керамика, по-ранна кухненска керамика с украса от релефни ленти, правена на ръка и пирауноси. Североизточно от настилката бяха открити фрагмент от пота, две струпвания от шлака, свидетелстващи за обработка на желязо в тази зона, и сребърна монета.

В кв. А20 СЗ следващите пластове дадоха интересни находки, сред тях бронзова монета на Котис I и 1/2 част от бронзов пръстен с трапецовидна форма (вариант на архаичното тасоско ювелирство от VI-началото на V в. пр. Хр., използвана вторично). Керамиката от тези пластове принадлежи главно на хоризонта на разцвета на Пистирос: изобилстват фрагменти от атически чернофирнисови и червенофигурни съдове (втора до трета четвърт на IV в. пр. Хр.) и атически лекити, тасоски амфори, фина сива керамика с устия, украсени с многобройни ленти (от второто фаза от живота на оебкта). Само един контекст с пираунос свързан с яма, издълбана за питос в нейно съседство, е вероятно с по-късна датировка. В СИ ъгъл на този сектор беше открит овален контекст с еднородна сива почва с голямо количество желязна шлака, показваща дейност, свързана с обработката на желязото в тази зона. Пълнежът на вдигнат от терена и подготвен за консервация голям питос, открит през предходните сезони, принадлежеше към хоризонта с деструкцията и съдържаше много фрагменти от керемиди, две големи горели тухли (много вероятно произхождащи от близката стена, с която питосът е бил свързан) и кръгъл хромелен камък с отвор в средата.

В А20 СИ беше проучена сграда покрай настилката на портика (втората половина на IV и началото на III в. пр. Хр.). Група от общо 9 тежести за стан беше открита в един от контекстите: три от тях са украсени с печат от гема (лаконско куче), добър пример на къснокласическото гръцко обработване на ювелирни камъни. За богатството на този контекст говорят откритите бронзова дръжка от малка чаша (още един пример за наличие на метални съдове в емпориона), три монети и фрагмент от голям червенофигурен кратер от кръга на художника Мейдиас (последна четвърт на V в. пр. Хр.). Керамиката от по-горните пластове беше главно от втората и третата четвърт на IV в. пр. Хр. (с изключение на няколко по-ранни фрагменти).

Основната цел през този сезон беше изясняването на вътрешното разположение на сградите южно от внушителната настилка, отворена към главната улица с посока изток-запад. Разкопките в секторите А19 ЮЗ и А20 СИ и СЗ ни дадоха сведения за реконструкцията на разположението, както и на суперструктурата на сградите. Тук са съществували 3 сгради с настлани портици, всички отворени към улицата - може би магазини с вход през портиците, реконструирани няколко пъти, но запазили оригиналния си първоначален план през различните фази. Основите на стените са били частично отново укрепявани с необработени речни камъни или с грубо обработени камъни. Горната конструкция на основната стена е била от кирпичи. Разделящите вътрешни стени са били направени в техника, използваща плет и мазилка. Следи от бяла замазка се виждат върху някои обгорели фрагменти от тези стени. Запазените кирпичи показват, че основните стени са били дебели до 40 см, а обгорялата мазилка с отпечатъци от дървени конструкции - че разделящите стени са били с дебелина около 15-20 см. Те са носели покривите, покрити с керемиди (коринтски тип, с различни ръбове в последните два строителни хоризонта).

Предстои проучването на най-ранните пластове, но на този етап на проучвания можем да кажем, че сградите са съществували вече в началото на IV в. пр. Хр., а наличието на някои находки (фрагментът от кратер от кръга на художника Мейдиас и бронзовият пръстен) показва, че първата фаза на нашите три сгради е съвременна на първата настилка на улицата и на първата фаза на крепостната стена.

Планираните за следващата година проучвания ще прецизират и доизяснят резултатите от нашите разкопки и предположенията, изказани тук.

Разкопките на английския екип бяха съсредоточени в няколко направления. Продължиха проучванията в кв. Д19 и Д24, прилежащи да западната граница на терасата (З. Арчибалд), с цел да се доизяснят характерът, функциите и конструктивните особености на констатираните в предишните години ями, проследяване на стратиграфията на проучваните контексти и тяхната позиция спрямо етапите на функциониране на емпориона Пистирос. Ямите могат да бъдат разделени на две групи. Повечето от тях са с диаметър от 1 м, в горната си част са почти правилен кръг. Другата група са с почти наполовина по-малки размери. Пълнежът им е подобен на този на вече известните от България: пепеливосива пръст, примесена с въглени, керамични фрагменти, замазка (често горяла). Поради по-късните нарушения в терена (80-те години на XX век), в повечето случаи горната част на ямите не може да бъде документирана. Долната им част показва, че те са били вкопани в стерилен терен.

Предстоящите анализи на техния пълнеж (керамични фрагменти, остеологичен материал, горяли замазки, въглени) ще позволи диференцирането на функциите на тези негативни контексти.

Разкрито бе съоръжение, вероятно част от пещ - конструкция с кръгла форма, изпълнена с керамични фрагменти (сива тракийска керамика V-IV в. пр. Хр.), чието цялостно проучване предстои. В северната му част беше открито продължение, изградено от глина. В близост до него бяха открити няколко депозита, наситени с пепел. Предстоящите проучвания както на самото съоръжение, така и на запазения профил южно от него, ще позволят да изясним детайлно неговите функции и стратиграфската му позиция спрямо културните напластявания на емпорион Пистирос.

В другия сектор разкопаван от английската експедиция (кв. Б21 М. Адамс) бяха проучени няколко негативни контекста. Цялостният анализ на постигнатите през 2000 г. резултати позволява да бъде уточнена стратиграфската ситуация в тази част на обекта. Върху част от проучваните контексти се откри контекст с различни цвят и структура на пръстта, в източния край на което беше локализирана глинена замазка с неправилна форма, равна горна повърхност и служещи ѝ за основа фрагменти от тяло на една амфора, която беше възстановена. В северозападната част на разкопаваната площ беше допроучен питос, разкрит през предишните кампании. По мнението на разкопвачите ситуацията позволява да се предположи, че е бил счупен преднамерено. Интерес предизвикват през последните две години и откритите находки: червенофигурен кратер, сив кантарос, култова зооморфна фигурка, тежести за стан, каменна тежест с графити и др.

Друго направленията в дейността на английската експедиция беше да се прегледа костния материал, натрупан през 12 години проучвания на емпориона и да се прецени неговата научна стойност (Сю Сталибрас). Установено беше, че е натрупана значителна база данни в това направление, материалът е добре запазен и е с висок потенциал за пълен научен анализ.

През 2000 г. продължи изработване на цялостен дигитален архив на емпорион Пистирос, който се базира на утвърдени софтуерни продукти (модела DUA/MOLAS, Department of Urban Archaeology, музей в Лондон) и при избора им М. Домарадски оцени перспективите за тяхната адаптация в конкретните условия като добри.

В рамките на програма "ТОС 2000" (А. Гоцев, Г. Нехризов, В. Ханкозски) бе извършено следното:

1. Теренни обхождания. Районът на изследване през 2000 г. обхвана най-горната част от долината на р. Марица и разположените над нея северни склонове на Родопите, част от рида Алабак в землищата на гр. Белово и селата Семчиново, Симеоновец и Варвара, както и най-южните склонове на Средногорския рид Еледжик в землището на с. Дъбравите. В резултат на обхожданията беше актуализирана информацията за 16 вече известни археологически обекти и бяха регистрирани нови 19. В зависимост от видовата си принадлежност обектите са разпределят по следния начин: селища – 16, надгробни могили - 14, крепости – 2, плоски некрополи – 2, църква – 1. Праисторически материали са открити на 3 обекта, материали от I хил. пр. Хр. – също на 3 обекта, от римската епоха – на 9 обекта, късната античност – 10 и средновековието – 7 обекта.

2. Сондажни разкопки на обект "Извора" при гр. Белово (Г. Нехризов, А. Гоцев). Обект "Извора" се намира на 200 м източно от крайните къщи на кв. Малко Белово, от двете страни на пътя Белово - Пазарджик. При изграждането на пътя през 40-те години на XX век в склона над извора е открита разрушена тракийска куполна гробница. През 80-те години при прокарване на канал през територията на обекта са разрушени питоси и няколко култови ями (локализирани от Г. Лазов), материалите от които са прибрани от него в Музейната сбирка в Белово. При обхожданията през февруари бяха открити находки от втория период на РЖЕ, от КЖЕ и от средновековието.

Проучването се проведе чрез малки сондажи, разположени в три основни сектора на обекта - Източен, Западен и Южен. Освен керамика от втория период на РЖЕ и от КЖЕ се откриваха материали от средновековието, както и единични керамични фрагменти от римската епоха и късната античност. Намерени бяха бронзова фибула "тракийски тип", бронзова игла за шиене, бронзова монета на Александър III Македонски, железни шила и ножчета, глинени прешлени за вретено, глинени култови предмети, сечиво от еленов рог и др. Сред находките особен интерес представляват намерения на повърхността фрагмент от архаична керамика, украсен с нанесени с червена боя концентрични окръжности, стени на питоси с щампована украса, фрагмент от чернофирнисов кантарос.

Открити и проучени бяха 3 негативни контекста, изградени в различни епохи. Първият от тях е яма, която се датира след средата на IV в. пр. Хр. Запълнена е с черна ронлива пръст, в която се срещат керамични фрагменти, късове мазилка, животински кости и въглени.

Втората яма е с неправилна цилиндрична форма и равно дъно, в горната си част е по-широка и стъпаловидно се стеснява надолу. На дълбочина 0,90 – 1,00 м в ямата беше открит скелет на кон. Животното е поставено в ямата легнало на лявата си страна, вероятно вратът му е бил счупен или прерязан, защото е обърнат назад и положен под тялото, а главата се откри между краката. Под скелета на коня се разкри каменно струпване и следи от силен огън. Откри се голямо количество фрагменти са от съдове от XI-XII в., които са прегорели и деформирани. Интерес предизвиква намирането в тази яма на известно количество праисторическа керамика (РБЕ), която не е горяла допълнително.

Третият контекст бе локализиран в южния сектор. При неговото проучване бяха открити голямо количество керамични фрагменти - от местна и вносна керамика с фирнис, различни метални предмети, сред които една желязна фибула и др. и се отнася към периода IV-III в. пр. Хр.

Резултатите от проучванията в м. Извора през 2000 г., както и откритите в миналото паметници и находки, говорят за съществуването на важен селищен център в района на Малко Белово, чиято най-висока активност съвпада с времето на съществуването на емпорион Пистирос, с който той без съмнение е комуникирал.

3. Сондажни проучвания в м. Мислимица, землището на с. Ветрен (В. Ханкозски). Обектът е разположен на северозапад от емпорион Пистирос. Целта на тези археологически изследвания беше да се установи характера и хронологията на този обект, както и евентуалната му връзка с емпориона през късножелязната епоха. В сондаж Б бяхаразкрити останки от пещ която се свързва с култура Караново II-III. Тя лежи върху подстилка от пясък и чакъл. Над пещта е имало покритие, данни за което дават разкритите дупки от колове. Вероятно в края на неолита или в началото на халколита каменният под, на който пещта лежи, е бил частично разрушен при строежа на второ огнище.

При проучването на сондаж С бяха разкрити деструкции от стена на къща, изградена от кирпич(?), която може да се свърже с края на неолита или началото на халколита. Западната половина на сондажа съответства на вътрешността на къщата, което се потвърждава от материалите, открити в тази част: хромелен камък, дъната на два големи съда, преобърнати при срутването на постройката, фрагменти от различни съдове, огладени животински кости и обработван бивник от глиган и др.

Сондаж Д разкрива една изключително интересна в хронологическо отношение ситуация. На дълб. 0,20 м под повърхността е открит път, направен от дребни камъни, които лежат върху пясъчен пласт, чиято долна основа е от чакъл примесен с пясък. Събраният материал показва, че тази конструкция е била изградена най-рано през късната античност. Тя лежи върху много тънък слой от начупена римска керамика (няколкото гладки отломъка, които се намират непосредствено под шосето, произлизат със сигурност от римския обект, открит около 50 м южно). Под тази структура се открива ситуация с праисторически материали от периода Караново II - III.

Освен теренните проучвания на територията на емпориона и в неговите околности през 2000 г. усилията на колектива бяха насочени и в други направления:

- Извършени са анализи на повече от 90 метални предмета (бронзови и оловни монети, фибули и полуфабрикати, слитъци и шлака) с цел да се изяснят състава и подробности от технологическия процес на тяхното производство. За целта бяха направени анализи в лабораторията на Университета в Ливърпул (Е. Иванова), в лабораторията към Полската академия на науките във Варшава (Здислав Хензел), в Хайделбергския университет.
- Стартира и програма за комплексен анализ на керамичния материал от Пистирос. Взети са проби за минералогичен анализ на сива керамика, амфори. Резултатите от тези проучвания ще позволят да се прецизират знанията ни за производствения процес и повишат възможностите за локализирането на производствени центрове.

Практиката на колектива, проучващ Емпорион Пистирос, е своевременно да се публикуват постигнатите резултати. В това направление през 2000 г. бе даден за печат том "Пистирос II" на английски език в издателството на Карловия университет в Прага (Я. Боузек, Л. Домарадска, З. Арчибалд), излязоха от печат и материалите, свързани с проблемите на надписа от Пистирос в изданието ВСН т. 123, а всеки момент се очаква и том с актите от симпозиума "Пистирос и Тасос" (организиран през април 1998 г. от М. Домарадски) – издаден под егидата на АИМ при БАН, АМ - гр. Септември, ЕФА - Атина, Карловия университет в Прага (Чехия) и Университета в Ополе, Полша.

Предстои и въвеждането в научно обръщение на статиите от симпозиума в памет на М. Домарадски и публикация на откритото по време на разкопките на Пистирос през 1999 г. голямо монетно съкровище.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПРИ С. КОПРИВЛЕН, ГОЦЕДЕЛЧЕВСКО

Анелия Божкова, Петър Делев, Стефан Александров

През изминалия сезон продължиха спасителните археологически разкопки по трасето на път II-19 (Гоце Делчев – Драма), финансирани от ИАП.

1. Сектор "Север" (късноантичен и средновековен некропол, тракийски обредни ями). През 2000 г. археологическите проучвания бяха съсредоточени върху площ извън сервитута на път II-19, предвидена за строителството на паркинг. Разкрити бяха нови 20 гробни съоръжения от времето на късната античност и ранното средновековие. Проучените гробове повтарят известните досега типове гробни конструкции. В проучената площ бе локализирано едно "гнездо" от късноантичния некропол с гробове от стреховидно поставени тегули с инвентар – монети, катарами и др., датирани през вт. пол. IV и V в.

В същия сектор бяха открити две нови обредни ями от I хил. пр. Хр., с което общият им брой в този участък нарастна на 24. Според депонираните дарове и фрагментите от импортна фирнисова керамика ямите се датират в V в. пр. Хр.

2. Сектор "Къснобронзово селище". През изминалия сезон бяха извършени частични разчиствания в този сектор и снемане на оставените от предишния сезон ребра. Разкрити бяха части от каменни основи на две жилища от втората фаза на късната бронзова епоха (XIII в. пр. Хр.) и една яма от първата фаза на ранната желязна епоха. Сред откритите керамични фрагменти отново присъстват такива с импортен характер.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА И СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ ГР. ПИРДОП

Георги Нехризов

Спасителното проучване на могилата се наложи от това, че тя попада в строителния терен, предвиден за изграждане на ново хвостохранилище за нуждите на Юнион Миниер - Пирдоп Мед. Тя е известна с наименованието "Голямата могила" и се намира на 2,4 км север-северозападно от гр. Пирдоп. Могилата има форма на пресечен конус, размерите й са: височина 8,30 м, диаметър на долната основа 42 м, на горната - 13 м, На билото й има триангулачен знак, в близост до него - стар иманярски изкоп. Могилният насип е еднороден, съставен от местна чакълеста пръст и речни волутъци.

Спасителните разкопки на надгробната могила се извършиха с помощта на земекопна техника. Могилният насип се отнемаше от машината (фадрома) под наблюдението на членовете на екипа. Липсата на сцепление в седимента, от който е натрупан насипа, водеше до чести свличания, поради което не бе възможно оформянето на профили и съществуваше опасност за членовете на екипа при изследването му. Археологическото проучване на могилата завърши след пълно изчерпване на насипа до нивото на съвременния терен в северната половина и на 1 метър под него в южната.

Установи се, че могилният насип е издигнат върху петно от въглени (гроб?, обредно огнище?) с размери 4,50 х 1,30 м, в което се откриха горели кости и фрагменти от два глинени съда. Огнището е разположено в североизточния сектор на могилата, на нивото на сегашния терен. Намерените керамични фрагменти позволяват първоначалното натрупване на могилата да се датира към римската епоха.

По-късно, през средновековието, билото и склоновете на могилата са използвани като некропол. Открити и документирани бяха 43 гроба с различна степен на съхраненост. Без съмнение извършените погребения са били повече, но част от гробовете са разрушени от иманярския изкоп и от изграждането на триангулачен знак на върха. Данните за някои от намерените при разкопките гробове са несигурни, тъй като те се откриха след свличане на насипа.

Погребенията са извършвани в дълбоки от 0,60 до 1,10 м ями, ориентирани основно в посока изток-запад. Около и под повечето от скелетите се откриваха ивици от кафява органична материя, вероятно изгнило дърво или плат. Погребенията са извършени по християнски обряд - мъртвите са били полагани по гръб, с глава на запад, със скръстени на гърдите или на корема ръце. Установени бяха два случая на препогребване – костите се откриха събрани на куп, както и погребване на два индивида в един гроб. С малки изключения остеологичният материал е в лошо състояние, повечето от дребните кости са изтлели, а големите са чупливи. Антропологическият анализ на костния материал, извършен от д-р Бранимира Димитрова, показва, че повечето от погребаните са на възраст между 20 и 40 години (*Adultus*) - около 68%, в детска възраст - 15%, между 40 и 60 години - 13%, а над 60 години - само 4 %. Полова принадлежност бе възможно да се определи само за част от скелетите - 14 жени и 17 мъже.

По време на погребенията при мъртвите не са поставяни гробни дарове. Всички намерени предмети са лични вещи, носени приживе. Най-често се срещат накити - обици, пръстени и гривни. Обиците и пръстените са изработени от бронз или сребро, а гривните са бронзови или стъклени. Откриха се също и бронзови монети, бронзови и сребърни халки, железни токи от колан, сребърен начелник, бронзово копче, стъклено мънисто, желязно сечиво, части от сърмена тъкан и др. Част от сребърните накити носят следи от позлата.

Находките дават основание използването на некропола да се постави в хронологическите рамки XI-XIV в.

В непосредствена близост е имало поселение от късната фаза на ранножелязната епоха.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА РЪЖЕВО КОНАРЕ И ЧЕРНОЗЕМ, ОБЩИНА КАЛОЯНОВО

Костадин Кисьов, Елена Кесякова

Проведените проучвания са свързани с интензивната иманярска дейност в региона на Пловдив. Спасителните проучвания се проведоха в периода май-септември 2000 г.

В землището на с. Ръжево Конаре бяха регистрирани две селища от периода II-IV в. и едно селище от периода IV-III в. пр. Хр., разположени в близост до р. Стряма.

В непосредствена близост до селищата бе картиран некропол, състоящ се от 25 могили, разположени в три големи групи на площ от 25 кв. км. По-голямата част от могилите са разрушени от иманярски изкопи, извършвани на ръка или с земекопни машини.

Основната проучвателска дейност обхваща разчистването на иманярските изкопи в могила № 1, намираща се на 3 км източно от селото, където се откриха останки от погребение, извършено чрез трупоизгаряне в глинена урна, захлупена с купичка. Към гробния инвентар принадлежат три глинени съдчета, изработени от сива глина, които са характерни за периода от края на IV-III в. пр. Хр.

Проучванията, свързани с могилите край с. Чернозем, се изчерпаха с картиране на некропола, геодезични заснемания и осигуряване на охрана.

ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ ЦЕНТЪР СТАРОСЕЛ, ХИСАРСКО

Георги Китов, Диана Димитрова

На около 3 км северозападно от селото бяха проучени 10 могили, силно набраздени от иманярски изкопи и заплашени от нови нерегламентирани набези. В "Имирска могила" беше намерена глинена урна с кости и бронзова фибула от края на ранножелязната епоха.

В най-голямата – "Четиньова могила", най-вероятно в края на V в. пр. Хр. е построен представителен тракийски храм, който е функционирал и през целия IV в. пр. Хр. Състои се от парадно и две странични стълбища, открит коридор, фасада, правоъгълно и куполно помещения, частично украсени пластично и многоцветно. Храмът е най-големият и без паралели засега в тракийския свят. Още в древността покритията на камерите са били съзнателно съборени, а коридорът и централното стълбище - зазидани с преграден зид и покрити с насип. Скрита е била и дългата повече от 240 метра крепида около могилата. Покрай нея са издълбани в естествената скала множество ритуални ями. Примитивно стълбище в скалата е водело до свещена площадка. В северозападната периферия е изградена измазана с хидрофобен хоросан винарна.

В "Маврова могила" са извършени две погребения - най-вероятно през втората половина на V в. пр. Хр. И двете са осквернени още в древността. Грабителите са пропуснали да приберат няколко култови предмета, голямо мънисто и маска с изображение на човешко лице, златен пръстен-печат с врязан релеф на сфинкс и други по-незначителни вещи. Съседната на "Четиньова" – "Пейчова могила", е насипана върху чудновато скално образование, без съмнение обявено за свещено. Човешко тяло е било съзнателно разчленено и погребано на три места около скалата и скрито под каменна могила. Една гробна яма е била разрушена и ограбена от иманяри. Недалеч е изграден зидан гроб (циста?) от обработени блокове, покрит с профилирани камъни, така че да наподобява саркофаг. В него бяха открити предмети от злато, сребро, бронз, глина и др. - пръстен-печат с изображение на конник, пълен комплект защитно и нападателно въоръжение, кожени ремъци от сбруята на коня и три комплекта украси за нея, рисувани и украсени съдове.

От средата на IV в. пр. Хр. е "Панчова могила". Централният гроб в нея е ограбен още в древността посредством дълбока шахта. На дъното и в пълнежа бяха намерени неприбрани или изпуснати от грабителите материали – множество украси за дрехи от сребро с позлата и изображения на орли, сфинксове, лъвски глави, растителни и геометрични орнаменти и др. Източно от него беше открит друг гроб с добре запазена юзда с бронзови кнебели "гръцки тип", пълен комплект сребърни апликации за украса на конска амуниция с животински изображения и седем прешлена от гръбнака на коня.

Гробът в "Митанова могила" е от римската епоха. Трупът е кремиран в плитка яма, а поставените там предмети от глина, стъкло, желязо и бронз са обезформени.

Останалите могили са символични или с изцяло опразнени гробове.

Обектът беше посетен от над 15 000 човека, сред които президентът Петър Стоянов, Нейно Величество Маргрете II – кралица на Дания, участници в VIII международен конгрес по тракология "Тракия и Егеида", депутати, министри, учени, любители. Резултатите от разкопките бяха представени в изложби с материали и снимки в БАН, Народното събрание, АИМ, Пловдив, Правец и другаде в страната.

Екипът под ръководството на Георги Китов се състои от високо квалифицирани кадри - докторанти по тракийска археология в АИМ при БАН, историци, реставратори, архитекти, художници, технически сътрудници с над 15 години стаж на археологически разкопки.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НОВООТКРИТ ТРАКИЙСКИ ЦЕНТЪР ОТ РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. “ХАЛКА БУНАР“, СЕЛО Г. БЕЛЕВО, ОБЩИНА БРАТЯ ДАСКАЛОВИ, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ

Милена Тонкова

В периода от 22 август до 10 септември 2000 г. бе извършено сондажно археологическо проучване на новооткрит тракийски център от ранноелинистическата епоха в м. “Халка Бунар” при с. Горно Белево.

Резултатите се състоят в документирането на две керамични пещи, както и на специфичен културен пласт от тракийското селище/светилище с огромна концентрация на археологически материали.

На площ от 5 дка бе извършено геофизично проучване. Въз основа на регистрираните аномалии бяха открити керамични пещи и фрагментирана есхара. Бяха заложени шест сондажа. Структурите от сондаж I - III се отнасят към ранноелинистическата епоха. В сондажи IV и VI, отстоящи на 30-40 м североизточно от останалите, бяха документирани находки от втората фаза на ранножелязната епоха.

В сондаж III бяха открити две керамични пещи на разстояние 3 м една от друга. Скарата на първата пещ е с керемиден цвят и с близка до кръг форма с диам. 1/0,97 м. Образувана е от подредени в кръг радиално разположени 8 сегмента - кирпичи с издължена трапецовидна форма, ориентирани с тясната страна към центъра и широката към периферията. В центъра опират върху цилиндрично тяло от глина с диам. 14 см. Изцяло запазен е само един - останалите са пречупени от слягането им върху предполагаемата кухина под тях. Няколко от сегментите са свързани с дъговидни обмазвания с размери 15/ 9 см, оформящи правилни отвори между тях. Около цялото съоръжение има запазени участъци от перваз - основата на куполообразното или кошеровидно засводяване на пещта. Под нивото на скарата от югоизток бяха открити следи от входа на пещта: ивица отухлена пръст, петно от глина от покритието на входа и две успоредни ръбчета от глина от стените със запазена дължина 0,30 м и разстояние между тях 44 см. Пред входа на пещта се очерта предпещната яма.

Втората пещ е със сив цвят на глината и със следните функционални елементи - скара, вход и предпещна яма. Скарата е с форма на неправилен овал с диам. 1,18/1,28 м. На места има хлътвания върху предполагаемата кухина под нея. В източната си част скарата е оформена от аморфни радиални продълговати тела с връзки от обмазвания, образуващи правилни отвори. В западната част повърхността е гладка. И при тази пещ има запазени участъци от перваз от разрушеното покритие. Под югоизточната дъга на скарата бе разкрит входа на пещта от вертикални керамични плочи, покрити с четири напречно разположени полуколонки с максимална дължина 0,44 м. Ширината на входа е 0,29 м. Пред входа бе документирана яма с неправилна форма и видим диаметър 2 м (И/З). Проучването на пещите ще продължи.

Представените керамични пещи са първите свидетелства за устройството на подобен тип съоръжения и за организацията на керамичното производство в един тракийски център от ранноелинистическата епоха. Те са аналогични на пещи от различни гръцки центрове, като най-близки по устройство и по време са откритите в Пела, Македония.

Западно от пещите, на разстояние 25-30 м бяха заложени сондажи I и II с обща площ от 40 кв. м, с които бе поставено началото на проучването на т. нар. “сив културен пласт”, достигащ до дълбочина 0,70 м в южна посока. Отличава със сив цвят на пръстта, която има прахообразна структура, и с огромна концентрация на находки - фрагменти от орнаментирана есхара, от плоски и извити керемиди, от питоси, от гръцки амфори, от чернофирнисови кантароси и скифоси, от трапезни съдове със сив и червен цвят, сравнително малко на брой фрагменти от съдове правени на ръка, много животински кости. Откритите тук находки са изключително разнообразни: монети - една сребърна хемидрахма на Парион, три бонзови - на Севт III и на Деметрий Полиоркет, железен пръстен с гравирано изображение, лещовидни тежести, миниатюра на брадвичка от глина, фрагменти от кернос, глинена лампа, железни предмети - гвоздеи, декоративни клинове, цинти, острие на ножче, на длето и др. Присъстват и отделни фрагменти от съдове от ранножелязната епоха. Параметрите и интерпретацията на този “сив пласт” в контекста на проучвания обект ще се проучват и изясняват в бъдеще. За сега той е интерпретиран като ров или гънка в терена, запълнени с преотложени материали - най-вероятно място за предепониране на дарове от светилище.

Проучените структури от обекта при “Халка Бунар” се отнасят към периода от края на IV и началото на III в. пр. Хр. Отделни находки подсказват, че той е функционирал и по-рано, вероятно и в първата половина на IV в. пр. Хр.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАЙОНА НА С. БЕЛОВИЦА ПРЕЗ 2000 Г.

Милена Тонкова

Язовир “Пясъчник” е разположен на едноименната река, в долина, в която тя приема два притока.

В този район след теренните обхождания на Д. Цончев през 50-те години на XX в. не са правени мащабни археологически наблюдения или изследвания. Проученият от Г. Китов през 70-те години могилен некропол край с. Стрелча, в една от могилите на който бе намерена монументална каменна гробница, се намира на около 35 км северозападно от язовира, в горното течение на река Пясъчник. Между тези две точки през последните десетилетия са известни по литературата няколко случайни находки на монети, керамика, фибули и други находки, които могат да бъдат отнесени най-общо към периода VI-III в. пр. Хр.

През последните десет години според информация на частни колекционери в триъгълник с крайни точки Стрелча - Хисаря - Дуванлий са намерени от иманяри над 1000 сребърни и бронзови монети на тракийските племена и царе. Между тях - над 600 статера с изображение на “силен и менада”, неизвестни досега бронзови монети на Севт I, Аматок, Меток и Котис I, както и на неизвестни по писмени извори тракийски владетели от IV-III в. пр. Хр.

Особен интерес предизвиква колективната находка от бронзови монети и метални предмети, намерени според информация на Ат. Койчев и В. Мутафов на билото на рид, заграждащ от изток с. Беловица. Намерените тук бронзови монети датират от IV в. пр. Хр. Повечето са сечени в различни градове на Северна Йония и по бреговете на Мраморно море. Обстоятелствата на откриване на предметите и монетите навеждат на мисълта, че става дума за съкровище, разпиляно от тежки земекопни машини през 60-те години.

Тези обстоятелства подсказват, че в района на средното течение на р. Пясъчник и притоците й може да очаква документирането на ред селища и други обекти от времето на разцвета на Древна Тракия. Първа крачка в тази насока бе организирането на теренни проучвания в землището на с. Беловица, разположено на северния бряг на яз. “Пясъчник”, непосредствено западно от вливането в него на едноименната река.

Селото е разположено на незаливна тераса с чувствителен наклон от северозапад на югоизток. Висок рид с приблизителна посока север-юг го загражда от изток. Той е дълъг над десет километра и завършва в землището на с. Старосел.

Югозападно от Беловица с посока запад-изток тече река Калаващица, която се влива също в язовира. Нейното течение подравя северният си висок до 40-50 м бряг.

Теренните проучвания се проведоха от 16 до 20 септември 2001 г от група в състав: П. Балабанов - ръководител и Е. Крондева, Г. Гошев и Н. Маринов. По-късно бе направено второ обхождане с участието на В. Мутафов и Ат. Койчев. Обхванато бе цялото землище на селото.

По сведения на кмета на селото и на местни жители до началото на 90-те години в училището се е съхранявала сбирка от археологически материали. Сред тях е имало каменни оръдия на труда, монети, прешлени за вретено, керамични съдове от различни исторически епохи. Опитът да се открият поне останки от нея завърши без успех. Според разкази на негови жители през последните години в землището активно действат иманяри и прекупвачи на антични предмети.

По време на обходите бяха посетени девет археологически обекта и бе събрана информация за други шест. По-голямата част от тях не са отбелязани в книгата на Д. Цончев.

Участъкът, в който са открити монетите и предметите, се намира на равното плато върху билото на хълма, на 2,5 км източно от селото. Теренът е риголван и засаден с дръвчета. Видими останки от селище или архитектурни съоръжения липсват. Недалеч от мястото има надгробна могила ("Св. Никола") с височина около 5 м и диаметър около 20 м. Друга надгробна могила ("Св. Георги") с подобни размери е разположена на западния склон на хълма на около 1,5 от селото. В землището на Беловица има и други големи надгробни могили: в местността "Св. Илия", от двете страни на шосето за Красново, южно от долното течение на р. Калаващица, в м. "Емин тепе" по посока на с. Найден Герово. В насипите на почти всички има иманярски изкопи, някои от тях - съвсем пресни. В чашата на язовира има некропол от няколко могили. При спадане на равнището му се виждат върховете на две от тях, непосредствено южно от селото. Две по-малки надгробни могили, с височина до 2,5 и диаметър до 10 м, се намират в нивите по южния бряг на р. Калаващица непосредствено преди вливането й в язовира.

В северната махала на селото бе документирана селищна могила в м. "Пътеките". Разположена е на незаливна тераса над стръмния бряг на малко дере, което се влива в р. Пясъчник. Диаметърът й е около 80 м , а височината - около 2,5 м. Повърхността й е била многократно орана. Могилата попада в дворно място и е изцяло достъпна за проучвания.

На северния бряг на р. Калаващици, на 3 км от вливането й в язовира, се намира местността "Дунчов дол". Тук още Д. Цончев е описал останките на антична крепост. Тя е разположена на незаливна тераса непосредствено над стръмния (висок до 30 м) бряг. От изток и от запад е ограничена с дълбоки дерета. Теренът е равен с площ от 18 дка. В източната му част - малко по-висока - е отделен с ров участък с площ от 1,5 дка. Следи от крепостни стени или архитектурни съоръжения не бяха открити, но от повърхността бяха събрани дванадесет фрагмента от устия на питоси тип "Севтополис" без украса. На запад по брега на реката дребни фрагменти от антична керамика бяха открити на още две подобни тераси. На най-близката до крепостта има малка могила с височина 1,5 м и диаметър 8 м.

Между селото и долното течение на р. Пясъчник, преди вливането й в язовира в границите на изселената през 60-те години махала бяха намерени фрагменти от антична строителна керамика. По брега на язовира западно от естуария по периодично заливана тераса също така бяха събрани фрагменти от керамични съдове. Няколко от тях могат да бъдат отнесени към бронзовата епоха, а повечето - към късната античност.

Останки от малки селища или вили от късната античност бяха регистрирани непосредствено югозападно от селото в нивите покрай черния път, водещ към "Дунчов дол", местността "Полените" (на 5 км югозападно от Беловица) и разположените до нея "Дядо Раюва нива" и "Дядо Пуцов кладенец". В източния край на последната местност се е намирала "Шугава могила", чийто насип е свален с булдозери през 60-те години без да бъдат намерени археологически материали. По сведения на жители на селото при оран на около 300 м източно от нея са закачани зидове от камъни, спойени с хоросан.

Сред непроучените обекти интерес представлява местността "Пашкул чешма", разположена на северния бряг на Любишкия микроязовир, на два километра югозападно от селото. Според местни жители там се открива в изобилие строителна и битова керамика. Засечени са били и два водопровода от керамични тръби. Праисторическо селище - вероятно селищна могила, както и антични материали са намирани в землището на с. Елешница, изселено през 70-те години на пет километра източно от Беловица. Могат да се предположат според събраните от местни жители археологически обекти и в местността "Шейтан дере", терасата южно от естуария на р. Калаващица и до Емин тепе.

На практика всички посетени обекти са нарушени от иманярски изкопки. Повечето от тях са проверявани с металотърсач. На повърхността на "Дунчов дол" наброихме над четиридесет ямички, най-предните от които от пролетта на 2000 г. В брега на обекта имаше и сондаж с дълбочина до 1,3 м и размери 1,2 x 0,9 м. Жителите на селото потвърдиха, че в землището действат активно иманярски групи от Пловдив и Пазарджик.

Събраните материали показват, че районът е изключително перспективен от гледна точка на документиране и изследване на нови археологически обекти. Това ни дава основание да продължим теренните обхождания и през настоящата година.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ КОМПЛЕКС "СЕМЕРЧЕТО" ДО С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ

Борислав Бориславов

През 2000 г. продължи проучването на Централната площадка на светилището, разположена по средата на южния и източния склон (Сондаж III, Сектори 1-3). Целта на разкопките през този сезон бе да се достигне до пласта от Късната бронзова епоха (КБЕ) върху цялата площ в този участък.

В Сектор 1, където проучванията в предишните години доказаха, че през всички периоди на функциониране на светилището са се намирали храмовите постройки и централните олтари, започна свалянето на основните стратиграфски профили – Север и профилът между Сектор 1 и 2. В процеса на работа беше потвърдена установената досега стратиграфия – пласт от КЖЕ, 4 строителни хоризонта от началото на РЖЕ и 2 стр. хоризонта (засега) от КБЕ.

При свалянето на профил Север в Сектор 1 в пласта от КЖЕ беше разкрита и проучена култова яма ("депо"), съдържаща многобройни останки от жертвоприношение. Депото е разположено в основата на монолитна скала с височина около 4 м, която затваря от север Централната площадка. Формата на съоръжението е неправилна – приблизително овална, с размери: 1,90 (И-З) x 1,50 м (С-Ю), дълбочина – до 0,50-0,55 м. Ямата, открита на дълбочина 0,30 м от съвременната повърхност, беше оградена и запечатана със средно големи ломени камъни (0,25-0,30 м). В "пълнежа" под тях бяха разкрити голямо количество животински кости (благороден елен, сърна и глиган), керамични фрагменти от предварително трошени съдове, изработени на грънчарско колело и на ръка, въглени и малки ломени камъни (част от тях - бял кварц). Сред изброените материали са открити и фрагменти от замазка на огнище, малък глинен прешлен, фрагментирана тежест за стан, желязно шило, гвоздей, фрагмент от покривна керемида и каменна тежест. Част от керамиката на колело не е с местен произход и се датира в периода кр. V - III в. пр. Хр. Съоръжението, което категорично може да бъде определено като "затворен комплекс" лежи върху ниво от голямо количество горели стенни мазилки, представляващи останки от деструкциите на храмовата постройка от последния етап на използуване на светилището през РЖЕ.

В останалите сектори на Сондаж III бяха проучени още две съоръжения, които имат характер на депо за жертвени дарове: Ритуална площадка, оформена между скалите в основата на върха, и редица големи ломени камъни, следващи естествената извивка на скалите на разстояние от около метър южно от тях. Пространството между камъните и скалата е запълнено с фрагменти от натрошени глинени съдове, парчета горяла глина, животински кости и по-малки кварцови камъни. Бяха проучи три нива (етапа) на запълване. Въз основа анализа на керамиката може да се приеме, че съоръжението е синхронно на проучената през 1997 и 1998 храмова постройка с олтар от периода на преход от КБЕ към РЖЕ. Второто депо е малко по-късно и се отнася към началото на РЖЕ.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ “ДАНА БУНАР-1” ПРЕЗ 2000 Г.

Красимир Лещаков, Е. Ангелова.

Обектът е разположен върху първата надзаливна тераса на левия бряг на р. Марица между с. Георги Добрево и гр. Любимец. Обектът е пресечен от едното платно на АМ "Марица" и е частично разрушен. Спасителните разкопки са с ръководител К. Лещаков и заместник-ръководител Е. Ангелова, СУ "Св. Климент Охридски". Инвеститор е ИА "Пътища" по Договор 336/1993 г. за спасителни археологически проучвания по АМ "Марица". Общата разкопана площ е приблизително 1, 3 дка северно и южно от изграденото платно на АМ, на дълб. от 0,45 до 1,20-1,50 м. Достигнато е стерилно ниво на площ от 120 кв. м. В останалите квадрати или има вкопавания в стерилната глина, които не са изчерпани напълно, или културния пласт изобщо не е проучен. Северно от АМ е регистриран пласт от късния и ранния халколит. Частично са проучени сграда и други съоръжения от римската епоха.

Цялата подлежаща на спасителни разкопки площ южно от АМ бе обхваната от план-квадратна мрежа (5 х 5 м). Поради факта, че обектът заема твърде голяма площ, той бе разделен на три сектора: ДБ 1 - запад; ДБ 1 - център и ДБ 1 - изток.

В сектор Запад бяха заложени само две траншеи с посока север-юг и размери 10 х 1 м, с цел установяване на западната граница на обекта. И двата сондажа бе регистриран културен пласт от ранния халколит, една яма от КЖЕ, както и гроб (инхумация, изпънато положение, ориентация изток-запад, вероятно християнски?). В Сектор Център бе проучена сграда от римската епоха, ями от КЖЕ, както и няколко жилища от ранния халколит. В Сектор Изток са регистрирани жилища от ранния халколит, вкопани структури от ранния и късния халколит, каменно съоръжение и ями от КЖЕ, както и една яма от късната античност.

В централната част на обекта бе установена следната последователност на пластовете: 1. Съвременен насип с нееднородна структура (преобладава стерилната глина), деб. до 0, 80 м; 2. Орница с деб. 0. 20-0, 30 м; 3. Пласт от римската епоха е с деб. от 0, 70 до 1, 20 м, с променлив цвят и структура. Принадлежи на няколко вкопани съоръжения; 4. Пласт от ранния халколит с различна дебелина, дължаща се на мощността на вкопаванията. Структурата му е сравнително груба, а цвета - наситено черен. Съоръжението от римско време е вкопано в жилищни нива от ранния халколит; 6. Стерилен пласт с песъклива структура и жълтеникав цвят - материкова основа на терасата.

Пластът от ранния халколит в Дана бунар 1 - запад е със значителна мощност в траншеи № 6 и 15, отстоящи съответно на 10 и на 20 м от най-западните квадрати на сектор Център. В Дана бунар 1 - център пластът от ранния халколит е силно засегнат от съоръжения, датирани в римската епоха и КЖЕ. Частично са проучени горните част на вкопани в стерилния терен жилища, в следните квадрати: D_2, C_2, C_3 , D_3; в кв. D_4 и C_4 и др. Дана бунар 1 – изток. Частично проучено е само едно жилище (кв. F_{26-27}), вкопано в стерилната глина. Освен това, вкопани съоръжения от ранния халколит има в кв. G_{20}, F_{27}.

Къснохалколитно вкопано съоръжение е частично проучено в кв.G_{21}. Останалата къснохалколитна керамика е от разбъркан културен пласт и засега не може да се свърже с някакво съоръжение. Регистрирана е в квадрати: G_{23}; G_{24-25}; F_{17-18}; F_{20}; F_{23-25}. Северно от трасето на АМ има също характерни материали от късния халколит. В района на втората (северна) римска сграда е засегнато вкопаване в стерилния терен. Източно от това място керамиката е от разбъркан пласт, без сигурен контекст, но стерилен пласт не е достигнат никъде в траншеите.

Керамиката от РБЕ е локализирана в кв. E_{13}; E_{15}; E_{18}; E_{25}; F_{20}; F_{23-25}; G_{20-25}. Особено висока концентрация има в кв. G_{22}, кв. G_{20} и F_{20}., където са проучени няколко вкопавания.

Пластовете от ранния халколит, от късния халколит и от РБЕ са регистрирани на значителна дълбочина (1,50-1,80 м от нивото на повърхността). Формиране на културния пласт е плод на запълване на вкопани и/или полу-вкопани структури.

В значителна част от квадратите има керамика на колело и на ръка, която произхожда най-вероятно са разрушени в горните си части ями. През сезон 2000 са проучени още четири ями от КЖЕ, датирани в V-IV в. пр. Хр. Всички те пробиват праисторическите пластове, проникват в материка и достигат на дълбочина до 3-3,50 м. Най-голям интерес предизвиква правоъглното съоръжение в кв. G_{25}, изградено от бели варовикови камъни. Съоръжението е отворено на изток, където е оформена с три червени плочи от пясъчник "ниша", твърде подобна на огнище. Около него бе проследено ниво от петна пясък и дребни кварцови камъчета и речен произход, които маркират нивото на изграждане и същевременно – нивото на вкопаване на две синхронни ями.. Въпреки че проучването не е завършено, засега може да се направи предположението, че и трите съоръжения свързани в един комплекс са обвързани с единно предназначение. Наличието на метални предмети и на шлак около и в тях подсказва мисълта за наличие на металургична дейност или на ритуали, свързани с нея. Паралели на съоръженията, материалите и на обреда се намират в ямните полета в съседния хълм Дана бунар - 2, както и в по-отдалечените комплекси при с. Гледачево и с. П. Градец, Радневска община. Засега може да се приеме тезата, че ямите са били изкопани за нуждите на определи ритуали. След VI в. пр. Хр. мястото е използувано най-вероятно за светилище.

През 1999 г. от екип с ръководител Р. Колева започва разкопките на римската сграда, разположена в северозападната част на Дана бунар 1-център. През 2000 г. проучването на запазената част бе завършено. Сградата е с приблизителни размери 15 на 10 м и е ориентирана югозапад-североизток. Вкопана е на дълб. 1,20 м. Многобройните железни гвоздеи и сглобки допускат предположението, че като основен строителен материал е използвано дърво. Конструкцията би трябвало да е достатъчно стабилна, за да понесе тежестта на керемидения покрив, разчистен *in situ*. Силният пожар, унищожил сградата, е възможно обяснение за липсата на оцелели останки от нея. В рамките на сградата са намерени общо осем монети, които позволяват позволяват да пожарът да се отнесе към средата на III в. и да се свърже с готското нашествие през 249 - 251 г.

Останки от римската епоха бяха регистрирани още кв. $В_3$ (яма), в кв. $В_1$, $А_1$ (части на два каменни зида) и в източната част на обекта (струпвания на тегули. Северно от АМ е проучено частично вкопано жилище от римската епоха, също опожарено. Част от конструкцията му също е била изградена от дърво.

Материали от късната античност са малобройни. В кв. $К_{34}$ бе проучена измазана яма, пълна с опожарени кирпичи. Периодът XI-XII в. е представен и с отделни керамични фрагменти, от анонимни монети (края на X-XI в.) и рязани монети от края на XII и от началото на XIII в.

Спасителните разкопките в Дана бунар 1 не са завършени и ще бъдат продължени и през 2001 г.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "КАРАБЮЛЮК" ПРЕЗ 2000 Г.

Красимир Лещаков, Сава Саватинов

Землището на с. Ябълково, в което е разположен проучваният при спасителни разкопки обект, е богато на археологически паметници. Тяхната най-голяма концентрация е западно от селото, в посока към с. Сталево (Юртите, крепостта "Милионе", могилни некрополи и т.н.), както и в две местности южно от селото, в посока към с. Горски извор. В източна посока, към с. Крум и гр. Димитровград, обектите са значително по-малко. Най-значимият сред тях е този в м. Карабюлюк. Обитаването на тази местност датира от VII-VI хил. пр. Хр. и продължава с прекъсвания до Средновековието.

Обектът е на юг от р. Марица на площ повече от 5 дка. Тук до преди 50 години е съществувала вековна гора. При нейното изкореняване културните пластове са били разрушени почти напълно. Датировката на най-ранните структури е без съмнение в ранния неолит – доколкото може да се съди по кухите столчета на дъната, дръжките за прокарване на въже и рисуваната с бяла материя керамика. Основното селище е било вероятно източно от трасето на АМ. В рамките на сервитута най-вероятно се е разполагала производствената му част. Там в сравнително леки постройки са били обработвани кремъчни нуклеуси и са били ретуширани кремъчните сечива. Многобройните останки говорят за активна и дълготрайна дейност. Същевременно керамиката е сравнително малко, при това само от категориите на кухненската и грубата. Фрагментите от фини съдове са изключително малко. Произходът на кремъчната суровина насочва към засилени контакти в две основни посоки – на север към близките Чирпански възвишения и на юг-югозапад към по-далечните Родопи. Сред керамиката има и отделни фрагменти от средния неолит, което показва, че мястото е посещавано с няколко столетия по-късно. Определено археологическо съоръжение обаче едва ли може да се обвърже с това време.

В рамките на м. "Карабюлюк" и съседната м. "Хамбарица" е съществувал значителен център от късножелязната епоха. За равнището на живота на неговите обитатели говорят както луксозната вносна керамика, произведена в Гърция, така и фрагментите от амфорна тара. Наличието на монети и части от скъпи метални

свидетелствуват за добро благосъстояние, за развити контакти и за активна търговия. С това селище може да се свърже и локализираното от Д. Аладжов на югозапад от "Карабюлюк" светилище. Най-вероятно поминъка на населението е бил свързан с търговия по голямата река. Не бива да се оставя без внимание и фактът, че тази част на Марица е удобна за преминаване и там доскоро е съществувала скеля и гемия. За съжаление, при изкореняването на гората и риголването на терена е унищожено почти напълно тракийския търговски (?) център.

Вероятно с това богато селище и с античният път наблизо трябва да се свърже находката от тетрадрахми на Филип, информация за която дава от Н. Мушмов в началото на XX век. Съществува информация, че в района на обекта преди няколко години е намерено второ монетно съкровище със същата датировка, чиято днес съдба е неизвестна.

През XII-XIII в. в местността е съществувало малко средновековно село, което като тип не е било изолирано явление за района. Заселването се свързва с притока на бежанци от Северна България, прогонени от там заради набезите на печенегите. Краят на селото, подобно на много други в Южна България, може да се отдаде на злините, причинени на местното население по времето на IV кръстоносен поход и съпровождащите го размирици.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ВЪВ ВОДОСБОРНИЯ РАЙОН НА БЯЛА РЕКА, ИЗТОЧНИ РОДОПИ

Георги Нехризов, Румен Миков

През 2000 г. продължиха системните археологически изследвания на територията на община Ивайловград. Теренните обхождания обхванаха землищата на селата Железари, Кондово, Костилково, Гугутка и Бели дол – западно от изследваната през предишните години зона с център с. Пелевун. В резултат на обхожданията бяха регистрирани 37 археологически обекта - селища, некрополи и култови места от различни епохи. Тези издирвания са етап от създаването на археологическата карта на този неизследван район.

Проучванията във водосборния район на Бяла река през последните три години доведоха до локализирането на неизвестна досега зона на разпространение на долмени и долменоподобни гробове. По тази причина усилията на проучванията в Ивайловградско се насочиха главно в изследването на такива паметници. Тъй като всички съоръжения от този тип се откриват в различна степен разрушени от иманяри, се прие практиката да се почиства и документира гроба и да се преглежда изхвърлената пръст. Това позволи да се съберат макар и компрометирани данни, които дават информация за извършваните погребални дейности и за датирането на паметниците. За да се получи информация и от ненарушени затворени гробни комплекси бяха проучени 4 надгробни могили.

Надгробните могили се намират в м. "Участъците" от 2.5 до 3 км СЗ от с. Пелевун. Те са натрупани от песъчлива местна пръст и плочести камъни. Високи са 0.5-0.7 м и имат диаметри от 8 до 12 м. В първата от тях бяха разкрити три полуразрушени цисти, около и в които се откри фрагментирана керамика от КБЕ. Следи от погребения не бяха регистрирани. В горните пластове на насипа бяха намерени керамични фрагменти от КЖЕ. В две други могили не се откриха гробни съоръжения. Насипите им покриваха кръгове от хоризонтално поставени гнайсови плочи, датирани с незначително количество керамика от КБЕ. Погребение чрез трупоизгаряне извън могилата беше намерено в четвъртата. В насипа ѝ се откри само керамика от КЖЕ, а като гробни дарове бяха поставени две сребърни обици - незатворени халки, завършващи с конично удебеление.

В разрушена могила от същия некропол беше доразкрит долменоподобен гроб, около който бяха намерени две фрагментирани фибули от края на РЖЕ. При проучването му беше открит изобилен керамичен материал без стратиграфски позиции от КБЕ и КЖЕ. Подобен гроб, непокрит от могилен насип, беше доразчистен и документиран в същата местност, на около 0,7 км югозападно. От него на място бяха запазени двете странични плочи и част от едната напречна. В изхвърлената от иманярите пръст бяха намерени стъклено, глинено и бронзово мънисто, а непосредствено западно извън гроба - три бронзови фибули и игла. Фибулите са от различни типове - едноспирална с ниска триъгълна плочка на иглодържателя, едноспирална от т. нар. "тесалийски тип" и двуспирална с ниска триъгълна плочка. Тези накити се датират в края на VII-VI в. пр. Хр.

Единственото гробно съоръжение, в което се откриха следи от погребение чрез трупополагане е цистов гроб, разкопан от иманяри в могила, разположена източно от върха Малкия чал. За разлика от познатите в района долменоподобни съоръжения, изградени от плочи от гнайси, той е оформен от мраморни плочи. В гроба бяха намерени бронзова фибула "тракийски тип" и бронзова обица, както и фрагментирана керамика от КЖЕ.

Сравнително най-добре съхранен от откритите досега е долменоподобния гроб в м. "Берекетлия баир" при с. Железари. На място са запазени четирите вертикални плочи, а покривната е отместена и подпряна на северната дълга. За съжаление при проучването му не бяха открити археологически материали.

В м. "Голямата чешма" при Пелевун бе локализиран разрушен от иманяри античен некропол. От него бяха доразчистени четири гроба - един с трупоизгаряне и три с трупополагане. Находките датират некропола в края на III и първата половина на IV в. Гробовете с трупополагане представляват цисти от гнайсови плочи, които се различават от долменоподобните гробове само по по-малките си размери и по-тънките плочи. Подобни цистови гробове са известни и от средновековни некрополи в района.

Изследванията през 2000 г. обогатиха познанията ни за тракийските мегалитни гробни съоръжения от водосборната област на Бяла река. Новооткритите паметници и вече известните разположени южно в гръцка територия, както и проучения некропол при с. Черничево, очертават границите на територията на разпространение на източнородопските долмени. Тези граници са геоложки обусловени - мегалитните паметници се откриват само в този район, където преобладават високометаморфни скали. Традицията за изграждане на гробни съоръжения от такива скали, от които лесно се отцепват плочи, е жива в този район до Възраждането.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАЙОНА НА С. МОЧУРА, ОБЩИНА РУДОЗЕМ

Костадин Кисьов

Обхожданията се извършиха със съдействието на ИМ – Смолян в кратък период от време. Обект на обхожданията бяха местностите "Циганско градище" и "Чистилище", намиращи се в граничната зона на Р България и Гърция.

При обхожданията бяха регистрирани следните обекти:

1. Могилен некропол – разположен в м. "Селището". Некрополът се състои от три могили с малки размери, издигнати върху скално било.
2. Скално светилище – разположено върху високия скален връх "Циганско градище". Върху най-високата част на върха, до самия граничен камък бяха констатирани три иманярски изкопа извършени през 1999 г. Около изкопите се откри голямо количество керамични фрагменти със следи от силно обгаряне, стопени ядра от монети, железен връх от копие и монети, характерни за периода IV-I в. пр. Хр.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ДВЕ НАДГРОБНИ МОГИЛИ ПРИ С. ЛОЗЕНЕЦ, ОБЩИНА СТРАЛДЖА

Георги Нехризов

Проучените могили са част от некропол от 20 надгробни могили, който се намира на 1,5 км ИСИ от с. Лозенец, общ. Стралджа, Ямболска област. Некрополът е разположен в обработваеми площи - ниви и лозя, повечето от могилите също се обработват и това е довело до промяна на формата и обезличаването им. Само четирите най-големи могили са със съхранени насипи. Двете могили с номера 5 и 7 бяха застрашени от изграждането на нов газопровод.

След извършването на тахиметрично заснемане на могилните насипи се проведе проучването им с помощта на земекопна техника (булдозер). Работеше се първоначално в едната половина на могилата, като насипът се отнемаше на механични пластове с дебелина 0,10-0,15 м. След изчерпването му се заснемаше оформения централен профил. Централният профил се запазваше до пълното проучване на могилите като ребро с дебелина 0,50 м.

Установи се, че в следствие на обработката на почвата могилните насипи са станали значително по-ниски и разлати. Максималната височина на Могила 5 е 0,93 м, при диаметър по оста север-юг 25 м. Могила 7 имаше височина при централния репер 1,81 м и диаметър по оста север-юг 34 м.

В Могила 5 не бяха открити археологически структури. В насипа се намериха само няколко животински кости. В Могила 7 бяха открити три гроба. Централният гроб е разположен на 6 м южно от централния репер. Той представлява двустъпална гробна яма, вкопана в хумусния пласт. Погребението е било извършено чрез трупоизгаряне на място. В ямата се откриха горели човешки и животински кости, въглени, пепел и обгорели дървени греди. Като гробни дарове бяха положени 15 глинени съда - стомна, панички, чаши, лампи, лакримарий, намериха се части от няколко стъклени лакримария и от силно корозирали бронзови предмети. В ЮИ ъгъл на гробната яма се откриха десетки железни цинти в петно от кафява органична материя - остатъци от обувки. На 2,40 м южно от централния гроб се попадна на площадка от отъпкана пръст и две каменни струпвания. Върху площадката и под каменните струпвания се откриха множество керамични фрагменти, въглени, горели кости, части от стъклени лакримарии, силно корозирал бронзов предмет. Тези съоръжения и находки вероятно са следи от вторично погребение чрез трупоизгаряне на място. В западната периферия на могилата също бяха открити остатъци от вторичен гроб, който поради това че е бил разположен на малка дълбочина е бил засегнат от оранeто и отчасти разрушен. На място беше запазена част от опалена площадка, върху която се откриха фрагменти от глинени съдове, въглени, горели кости, железен пирон и железен цинт от обувки.

Погребалният обряд, гробните съоръжения и дарове са характерни за периода втората половина на II-III в. В резултат на спасителните проучвания през 2000 г. беше изяснено, че могилният некропол при с. Лозенец е от римската епоха и е свързан с обширното селище, разположено на около 0,5 км северно.

В отделни участъци от проучената площ бяха открити останки от вкопавания в материковия пласт, които могат да се интерпретират като полуземлянки. Резултатите ни дават основание да предположим, че става въпрос за неголямо провинциално селище. Вътрешната му планировка предполага наличието на наземни и полувкопани постройки, разположени на значително разстояние една от друга.

От особен интерес е откриттата фрагментирана мраморна статуетка. Изясняването на нейните характеристики е обект на бъдещи изследвания.

След приключване на работата обектът беше предаден за строителство.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОДА ЗА ГЪРЦИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РОСЕН, ОБЩ. ЧЕРНОГОРОВО

Алексей Гоцев

Обектът е регистриран при теренни обхождания на десния бряг на р. Луда Яна, в непосредствена близост до стопанския двор на с. Росен. Теренът представлява заравнена незаливна тераса, която в момента интензивно се обработва и това затрудни предварителните наблюдения на обекта. На повърхността личаха късове глинена замазка и керамични фрагменти.

Разкопките се проведоха през м. октомври с участието на студети от СУ "Св. КлиментОхридски" и НБУ - София и работници от селото. С цел да се установи характера и хронологическата позиция на обекта бяха заложени 6 сондажа с обща площ от ок. 20 кв. м, разположени основно по самото трасе на газопровода - там където археологическите материали са най-застрашени от строителните работи.

По-важните изводи, които могат да се направят на този етап от изследването, са следните:

- Трасето на газопровода преминава през периферията на обект от късноантичната епоха, който продължава в западна посока и достига до стопанския двор, където бяха документирани няколко питоса запазени *in situ*. Културният пласт от тази епоха е силно компрометиран в следствие на селскостопанските дейности тук. Керамичните фрагменти са в незначително количество. Не бяха регистрирани конструкции или съоръжения.

- В два от заложените сондажи беше регистриран културен пласт и съоръжения, които бяха проучени частично. Касае се за негативни контексти (ями?, жилища?) вкопани в материка, които достигат на дълбочина 1.50-1,60 м от съвременното ниво на терена. В тях се откриват основно керамични фрагменти, късове замазка с една огладена повърхност, понякога със следи от огън по тях, изолирани въгленчета, речни и ломени камъни. Открит беше и фрагмент от антропоморфен идол. Въз основа на откритата керамика можем да отнесем обектът към кновокаменната епоха (Караново IV).

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В РАЙОНА НА ГАРА ЗАВЕТ, ОБЩИНА РУЕН

Алексей Гоцев

Спасителните археологическите проучвания се проведоха през м. юли 2000 г. с участието на работници от село Люляково. Пръснатата по повърхността керамика заема площ от около 15 дка. Обектът е разположен на левия бряг на р. Луда Яна, на първата незаливна тераса на реката. Теренът е равнинен, леко издигнат над реката. В този участък преминава малка река - ляв приток на Луда Камчия.

Проучванията бяха осъществени чрез сондажи с размери 3 х 1 м, разположени на места с повишена концентрация на археологически материали.

В сондаж 6 беше регистриран негативен контекст от тъмносива пръст с малки въгленчета, керамични фрагменти, късове от замазки и животински кости. В дъното на контекста бе открита част от депонирана пещ с хлътнал в средата купол и оформен страничен перваз. На северозапад от ямата бе разкрито каменно струпване, което се състоеше от два реда различни по големина камъни, които образуват неправилна елипса. Пръстта между камъните е глинеста, тъмносиво-кафява, наситена с въглени малко керамични фрагменти и кости. В западната част на струпването бе открито глинено огнище с неправилна форма.

В сондаж 4 бе открит друг негативен контекст, който бе документиран най-точно в източния профил на сондажа. Вероятно това е яма вкопана в културния пласт с пълнеж подобен на другия контекст. В близост до дъното бяха открити два цели съда – паница, поставена върху два плоски камъка, и купа, обърната с дъното нагоре. И при този контекст бе регистрирано каменно струпване с множество керамични фрагменти, късове замазки и въглени между тях. Ограниченият характер а проучванията не позволи точно да се проследи връзката между двете съоръжения в този сондаж.

На базата на открития на обекта керамичен материал може да се определи хронологическата му позиция - IV-III в. пр. Хр. Най-вероятно се касае за комплекс от ями свързани с ритуални практики.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. "ПРОПАДА" КРАЙ МАЛКО ТЪРНОВО

Даниела Агре

В м. "Пропада", отстояща на около 2,5 км северозападно от Малко Търново, са извършени спасителни разкопки на 5 гроба, намиращи се в малки могилки и разрушавани от иманяри, и на два гроба, разположени между насипите на проучваните могили. Гробовете са от т.н. "цистов" тип. Изградени са от необработени мраморни блокове, като в едни случаи подът е покрит с мраморен блок, а в други представлява силно утрамбована площадка, в която са набити малки мраморни късчета. Покривното покритие почти на всички гробове е разрушено от иманярска намеса, но се установи, че е било от мраморни плочи наредени перпендикулярно или успоредно на дългите страни на гроба. Около два от гробовете имаше счупени и разпръснати тегули. Няма строга ориентация на гробните съоръжения, т.е. част от тях са ориентирани в посока изток-запад, а други - север-юг. Гробовете са използвани за семейни гробници, като черепите са открити събрани в западната (когато ориентацията е изток-запад) или северната част на гроба (когато ориентацията е север-юг). Като дарове в тях са поставяни глинени съдове (паници, чаши, стомнички, лампи), стъклени съдове и монети. В най-богатия гроб № 2 е открита монета на Константин Велики (306-337 г.). При проучването на гроб №5 (най-силно разрушен от иманярите) в него е открита бронзова монета на Лициний II (317-324 г.) , а в изхвърлената от иманярите пръст - бронзова халковидна обеца. В два от проучените гроба са открити гвоздеи, което навежда на мисълта, че може би при погребението на някои от членовете на семейството е използван ковчег, или в гробовете е имало дървени сандъчета. Откритите глинени лампи със своя кръгъл нисък резервоар, равно дъно и малък заоблен фитилник принадлежат към типа на т. нар. гръцки лампи от римската епоха, които са широко разпространени в периода II-III в.

Регистрирания начин на погребване - гроб, вкопан в могилния насип, изграден от каменни плочи и покрит също с такива плочи, е известен по нашите земи в периода II-III в.

Два от проучените гроба, съдейки по малките им размери, принадлежат на деца. Върху тях няма насип, а те са вкопани в терена между могилите. Инвентарът в тях е от по едно стъклено мънисто - едното с много фина изработка от усукани стъклени многоцветни нишки.

В рамките на същия некропол, към който се отнасят проучените гробове, се намира разкритата през 1979 г. тракийска куполна гробница, в която са открити материали (монети, глинени съдове и лампи), отнасящи се към края на II в. Сходния погребален инвентар от проучените гробове и от куполната гробница сочи местна традиция при подбора и вида на даровете. Налице е още една, явно местна, традиция за многократното използване на гробните съоръжения, превръщайки ги по този начин в семейни гробници. Времето на изграждане на проучените гробове следва да се постави от края на III до средата на IV в. Могилите в които са открити гробовете са най-крайните в некропола. Явно неговото изграждане е започнало в края на I - началото на II в., като най-ранни са могилите, издигнати около куполната гробница, а най-късно са изградени проучените през сезона 2000 г. могили.

ПРОУЧВАНИЯ НА ЖИВОТИНСКИ ОСТАНКИ ОТ ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ И ДРУГИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 1999 Г.

Лазар Нинов

Четиньова могила при с. Старосел, Хисарско. На обекта са нанесени тежки поражения от иманяри. Остеологичният материал от могилата, предоставен ми от Г. Китов, се състои от два зъба - по един от горно- и долночелюстните кътни редици, фрагменти от ребро и метатарзална кост. Наличието на части от различни отдели на скелета - черепа, гръдния кош и крайниците, показва, че вероятно се касае за погребение на цял кон или коне. Зъбите принадлежат на животно в разцвета на експлоатационната си възраст.

Надгробна могила при с. Партизани. Разкопана е през 1999 г. под ръководството на М. Кръстева. В гроб 1 са открити останки от петел. Направени са детайлни измервания на костите. Археологическите материали са с датировка III в. пр. Хр.

Копривлен. Изследвани са остеологичните материали със сигурна стратиграфия от два обекта - къснобронзово селище и обект от тракийско време VII-I в. пр. Хр. От къснобронзовата епоха са идентифицирани 504 кости от бозайници и черупка от речна мида. Останките принадлежат на говедо, кон, магаре, овца, коза, свиня, куче, елен, дива свиня, мечка и вълк. Процентният дял на домашните животни по броя на костите е 98,41%, а по броя на индивидите - 90,68%; на дивите животни - съответно 1,59% и 9,32%. Във втория обект (сектор "Север" и сектор "Юг") животински кости има в обредни ями, а в южния сектор - и от културни пластове от VII-V в. пр. Хр. В ямите се намират отделни кости или фрагменти от тях от следните животински видове: говедо, кон, магаре, овца, коза, свиня, куче, заек, елен, кокошка, риба, охлюв, костенурка и речни миди. В различните ями броят на костите, индивидите и на животинските видове, от които те произхождат, варира. В основната си маса тези останки имат следи от кулинарна обработка. Отделно са погребани цели животни - кон, свиня и кучета. Направени са подробни археоостеометрични изследвания.

ПРОУЧВАНИЯ НА ЖИВОТИНСКИ ОСТАНКИ ОТ ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ И ДРУГИ КУЛТОВИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 2000 Г.

Лазар Нинов

При разкопки на тракийската могила Топлик при с. Невестино, Кюстендилско, са открити както цели скелети, така и отделни кости на животни. В централната част на могилата се намира яма, в която има еленов рог, останки от говедо, овца, коза и речна мида. Костите от преживни животни имат характеристиките на кухненски отпадъци от храната на хората. В северозападната част на сектор Д от могилата бе идентифициран скелет на коза. Животното е лежало на лявата си страна. В насипа са открити фрагменти от кости на овце, говеда, домашни и диви свине. Изследванията показват, че най-голяма концентрация на животински кости има в западната половина на могилата. Научен интерес представлява откритата в близост до южната част на могилата колесница с два коня. По-младият от тях е на възраст около три години. Особен интерес представлява дясната петна кост. Върху дорзомедиалната страна се виждат следи от нож или подобно оръдие с остра режеща част. Прерязано е ахилесовото сухожилие и по такъв начин животното е било обездвижено. Вторият кон е на възраст 4,5 години. По зъбите му има следи от корозирало желязо вероятно от юзда.. Заедно с конете и колесницата е било погребано куче, чиито останки идентифицирахме.

В насипа на могила № 1 в м. "Стар мост" край с. Кривня е намерен цял скелет на кон на възраст 13-14 години. Определен беше полът на животното. Касае се за кобила, принадлежаща към групата на средните на ръст коне. В могила № 5 от същия район беше идентифицирана раменна кост от теле.

В надгробна могила намираща се до с. Партизани в гроб № 1 са открити останки от петел. Археологическите данни са с датировка III век пр. Хр.

При разкопки при с. Болярино, Пловдивско, извършени под ръководството на Г. Нехризов, са открити ритуални ями от късножелязната епоха. В яма № 10 има зъби от овца.

В тракийско светилище край с. Долни Главанак, Хасковско, наред с горели човешки кости от млад индивид идентифицирахме останки от агне - части от скелета на главата, предния и задния крайници.

Продължиха остеологичните проучвания от светилището край Доситеево. В района на ритуалната площадка бе открит чук от горял еленов рог. Друг еленов рог със следи от обработка по него е открит в сектор 2 . Намерени са значително количество кости от различни видове диви животни, като елен, сърна, бобър и други, също домашни бозайници. Специално внимание отделихме на локализацията на костите от различните животински видове в конкретните участъци и затворени комплекси в рамките на обекта.

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЕСКУС ПРЕЗ 1999 Г.

Гергана Кабакчиева, Соня Лазарова, Христина Попова, Весела Кацарова

Археологическите разкопки през 1999 г. бяха проведени в югозападната част на укрепената площ на античния град. Те са продължение на тези от 1998 г. Проучванията бяха финансирани по проект “Лятна академия по антична археология” от Нов български университет, дарителство от “Центъра за подпомагане издирването и опазването на културни ценности”, както и от дарители от Германия. В разкопките взеха участие студенти, дипломанти и докторанти от Нов български университет и Софийския университет “Св. Климент Охридски”.

Разкрити бяха запазени участъци от южната крепостна стена, на дължина 35 м. Максималната запазена височина в този сектор е 1,86 м (суперструкция). Банкетът е широк 0,30-0,34 м. На много места има поправки и надзиждания на стената. На ниво банкет в кв. 22-23 ширината й достига до 4,00 м. В един от квадратите бе проникнато в дълбочина, с цел разкриване на субструкцията и установяване на цялостната характеристика на крепостния зид. Поради появата на високи подпочвени води, проучванията в тази част бяха преустановени.

Трасето на южната крепостна стена не съвпада с мястото, на което е маркирана върху известния план на Ескус, изготвен от арх. С. Бобчев. В тази част стената се открива на 7,00 м на юг.

Много важен резултат на разкопките бе откриването на останки от друга крепостна стена в кв. 35-46, разположена северно от вече разкритата. Тя е била изградена от големи, добре обработени каменни блокове за лица и пълнеж от глинеста пръст. На този етап е разкрито само външното й лице. Стената е била разрушена още през античността. Пълнежът й в кв. 35 е бил дълбоко прорязан от боклучна яма, в която бяха намерени колективна монетна находка от 54 монети (от IV в.) и две цели глазирани лампи. Тази нова крепостна стена по начин на градеж се отнася към типа каменно-землени крепостни стени. Най-близки паралели са известни от Рациария, Нове и Димум. Издигането на този тип укрепителни съоръжения е характерно за последната четвърт на I и първите десетилетия на II в. от н.е.

При разкопките бяха открити 102 монети, най-ранна от които е един екземпляр, отсечен в Мала Азия през 50-60-те години на I в. от н.е. От периода на Средновековието има само една корубеста монета. Освен монети бяха намерени много фрагменти от глинени лампи и тера сигилата (вносно и местно производство). Недовършени сигилатни съдове от типове 35, 36 и 37 по типологията на Х. Драгендорф доказват, че в Ескус през II-III в. е била произвеждана гладка и релефна тера сигилата.

Проучен е и костният материал (от д-р Лазар Нинов от АИМ). Анализът на костите показва, че основно животински мазнини и белтъчини са били получавани от свине и овце, дребен дивеч и разнообразни риби. По много от костите са открити следи от първична обработка и подготвяне за изработване на оръдия на труда и предмети.

В находките от периода на Средновековието бяха намерени полуготови глинени съдове от групата “сграфито”, които свидетелстват, че наблизо до проучвания терен е имало работилница за този вид керамика.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЕСКУС ПРИ С. ГИГЕН, ОБЩИНА ГУЛЯНЦИ, ПЛЕВЕНСКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г.

Гергана Кабакчиева, Соня Лазарова, Христина Попова

Археологическите разкопки през 2000 г. бяха проведени в югозападната част на укрепената площ на Ескус I. Те са продължение на разкопките през предходната година и целта е изследване на южната укрепителна система на Ескус - на ранноримския легионен лагер на V Македонски легион и на цивилния град Colonia Ulpia Oescensium. Разкрити бяха запазени участъци от ранноримска крепостна стена, която е била изградена от каменни блокове и пълнеж от трамбована глина. Трасето на каменно-землената стена е северно от това на крепостната стена от времето на римската колония, т.е. тя е от предколониалния период. Тя е била изпълнена в известната техника, наречена Steinschalen Technik. Не само нейното разположение, конструкция и аналогии от други части на Северния римски лимес, но и някои други данни дават основание да приемем, че тя е издигната от легионерите на V Македонски легион през втората половина на I в. сл. Хр. Външното и вътрешно лице са били оформени с големи каменни блокове, а пълнежът между тях е от глинеста пръст. Каменните блокове са с формата на паралелепипед и са били плътно подреждани един до друг в техника Binder-Lufer. Стената е била разрушена още в античността и откриването на запазен участък е невероятен шанс. Запазването му се дължи на факта, че демонтирането е ставало постепенно и то по времето на самото изграждане на крепостната стена на колонията. В този участък двете стени се доближават на разстояние 0,50-0,70 м и това е причина за съхранението й. Новооткритата през последните две години ранноримска крепостна стена е безспорно доказателство към вече доказаната ми с други археологически данни теза, че под Траяновата колония Улпия Ескус се намират останките от ранноримския лагер на V Македонски легион. Проучената част от ранноримската крепостна стена поставя и много важния въпрос кога точно е била издигната каменно-землената укрепителна система на легионния лагер - преди или след Домициановите дакийски походи или по-рано? Отговор на този въпрос ще бъде даден след цялостното изследване на разкритите останки и намерените археологически материали. Установен е с голяма точност моментът на нейното разрушаване. Добре обработените каменни блокове от ранната стена се откриват положени във фундамента на крепостната стена на колонията. На няколко места освен това са запазени следи от опит да бъдат разчупени големите блокове на по-малки парчета.

Между двете крепостни стени бе направен дълбочинен сондаж, в който се откриват единствено археологически находки - керамика и стъкло от I в. сл. Хр. Тук бе намерено и добре запазено парче от антично дърво. Разчистено бе вътрешното лице на основата на крепостната стена от времето на колонията. Тя е оформена само с големи блокове от по-ранната стена.

Интересни наблюдения за начина на градеж и преустройства бяха направени въз основа на разкритите нови 35 м от трасето на южната крепостна стена на цивилния град. Установено бе, че каменната стена е променяла своята широчина през периода II-IV в., но не и начина на изграждане, който е *opus quadratum implectum*. В кв. 44 и 45/CXLV, непосредствено край външното лице на крепостната стена на колонията, бяха открити останки от пещ за стъкло от римската епоха. Пещта е с кръгла форма и диаметър 1,00 м. Запазена е на височина около 0,50 м. В нея и наоколо бяха намерени многобройни късове от сурово стъкло, отпадъчни материали от стъклопроизводство, фрагменти от стъклени съдове. Не само на това място, но и по целия проучен терен, на антично ниво, пък и в по-горни пластове, се откриват следи от това стъкларско производство. Те са били разнесени след разрушаването на стъкларските пещи.

По време на разкопките през 2000 г. бяха намерени 43 антични монети. Археологическите находки - фрагменти и дребни предмети, керамика и стъкло - са многобройни и изключително разнообразни. Някои данни говорят, че наблизо е имало антична работилница за обработка на кост. Други дават данни за дребно бронзолеярство. Сред тези находки за отбелязване е един стъклен съд с правоъгълна форма и богато шлифована украса. Той е изработен от обезцветено стъкло и най-вероятно е произведение на някоя провинциална мизийска работилница, ако не дори такава от Ескус от III в. сл. Хр. Тук трябва да отбележа и една гема от карнеол с изображение на Хелиос на квадрига. Разнообразието при глинените лампи също е голямо. Срещат се както вносни, така и местни. Някои от последните са имитации на Firmalampen. По отношение развитието на занаятите в Ескус вече има сигурни доказателства, че там е била работена *terra sigillata*, и то не само подноси, но и купи - Dragendorf 30 и 37. Откриването на някои по-рядко срещани сигилатни форми, като Dragendorf 27, и големият брой съдове Dragendorf 35 и 36, все произведени в Ескус, ми дават основание да издигна тезата, че керамичното производство в Ескус - сигилатно и на лакова керамика - се развива под влияние на големите галски керамични центрове.

От периода на средновековието е за отбелязване откриването на бракувани съдове от керамичната група на сграфито керамиката. С други думи, както през античността, така и през средновековието, в тази част на античния Ескус и край крепостната стена се е развивал занаятчийски квартал.

БЪЛГАРО-ПОЛСКИ РАЗКОПКИ В НОВЕ ПРЕЗ 1999 Г.

Евгения Генчева, Павлина Владкова, Пьотр Дичек, Тадеуш Сарновски, Анджей Биернацки

Разкопките на българо-полската експедиция в Нове край Свищов бяха проведени в периода от 5.07. до 30.10.1999 г. на следните обекти: принципия (щаб на легиона), валетудинариум (военна болница), легионни терми, скамнум трибунорум (жилище на трибуна) и вила екстра мурос.

Сектор IV

Разкопките там се провеждат под ръководството на П. Дичек от експедицията на Варшавския университет. Изследванията през 1999 г. са в три направления: военната болница, стъкларската работилница и късноантичното строителство.

Военната болница, която заема площ от около 19 дка, е почти цялостно разкрита. През изминалия сезон е изравнено нивото на вътрешния двор с това на източния и северния перистил. Направен е профил по оста изток-запад, с цел уточняване на стратиграфията на културните наслоявания. Разкрит е частично западният перистил на двора и е завършено разкопаването на светилището на Асклепий и Хигия заедно с околното пространство. Светилището се намира във вътрешния двор на болницата и е проучвано заедно с пространството пред него през последните три години.

Завършено е изследването на стъкларска работилница от 80-те години на III в. с две пещи. Това е една от най-ранните подобни работилници в Нове, в която са изработвани различни съдове - чинии, чаши, панички, много от които са изключително тънки, изработени чрез издуване. В работилницата е правено прозоречно стъкло, както и бижутерия.

Изследването на късноантичното строителство в сектора е свързано с реформите на Юстиниан. Открита е нова голяма сграда с многобройни помещения, използвани за работилници и складове.

Сектор IX

Разкопките в сектора се провеждат под ръководството на Т. Сарновски от експедицията на Варшавския университет. През 1999 г. те се съсредоточават в южното крило на принципията, в базиликата с трибуните и в перистилния двор.

В южното крило е разкопано западното ъглово помещение, където е запазена стратиграфията на натрупванията от I до IV в. През него преминава водопровод от глинени тръби, който идва от юг и води към резервоар, намиращ се под западната трибуна на базиликата.

При базиликата е разкрита част от източния външен зид на принципията. Започнало е разчистване и на самата западна трибуна, което още не е завършено.

Между фасадата на южното крило на принципията и базиликата е направен сондаж, материалите от който потвърждават датирането на строежа на сградата в началото на II в.

В двора на принципията е изследван западният портик, от външна страна на който преминава зид от времето на Нерон или на Флавиите, чиято функция засега не може да се определи. Той е или външен зид на по-ранна сграда, или върху него е стъпвал стилобата на принципията.

В северната част на двора започна отново разчистването на кладенец, който е бил изследван частично през 70-те години. Високото ниво на водата в него не позволи проучването да бъде завършено. В съседство с кладенеца са проучени ями за добиване на глина от V-VI в. В тях са намерени няколко архитектурни детайла, база от статуарна група, която се е състояла от две статуи и малка база от статуя с латински надпис от 431 г. Вече имаме три паметника, поставени в годините 430-432, в периода точно преди хунските нашествия, унищожили принципията.

Сектор XVII

Секторът е зает от голямата епископска базилика с резиденция, разкопавана от експедицията на Познанския университет под ръководството на Анджей Биернацки. Под базиликата са разположени легионните терми, строени в началото на II в. и по-късно в края на III и началото на IV в. изцяло преустроени.

Разкопките на епископския комплекс са завършени и затова през 1999 г. продължи проучването на легионните терми, които лежат под него. Под малката базилика и непосредствено на изток от нея са разположени три еднакви абсидни помещения, в които се намират басейните на баните, също с еднакви размери. На изток от тях се намира помещение, служило по всяка вероятност за аподитериум. На юг от тях, под голямата базилика, се намира голямо помещение с размери 32,80 х 18,10 м, с правоъгълни подпори при стените, което е определено като базилика дископерта или базилика термарум. Входът към нея, с монолитен каменен праг, е открит в югозападната ѝ част. Главните усилия през миналата кампания бяха съсредоточени върху разкриването на големите стени от западната страна на термите. Там през 1997 г. са открити две успоредни стени, вървящи в посока изток-запад на разстояние 20,40 м една от друга. Изградени от добре напасвани рустицирани блокове, без хоросан, в долната си част те имат профилиран банкет, широк 0,16 м, който е еднакъв и на двете лица на зида. През 1999 г. се установи, че стените продължават на разстояние 5,25 м, след което са прекъснати и след 5,98 м продължават отново. Следващата част на стената е дълга 5,30 м. След разстояние 5,85 м се появява трети фрагмент от стената. Всички части имат ширина 1,46 м и са построени по един и същ начин. Всеки фрагмент завършва със закръгляне от двете му страни. Пространството между частите на рустицираната стена е запълнено с обикновена стена от камъни, споени с бял хоросан със счукана тухла. Това е станало значително по-късно от строежа на самите рустицирани стени. Мястото, на което се намират разглежданите масивни стени, както и тяхната структура, позволяват на авторите на проучването да смятат, че те са тре последователни правоъгълни подпори от акведукт, снабдявал термите с вода. Резервоарът, в който водата се е събирала, се е намирал върху монументалния вход към термите, оформен като тетрапилон.

От южната страна на голямата епископска базилика през 1998 г. са открити ред помещения свързани с термите. Всички те са с хипокаусти, някои запазени и досега заедно със суспенсурата. Префурниумът на тези помещения е от страна на улицата, която ограничава от юг целия комплекс. В едно от тези помещения са намерени хиляди животински кости, както и многобройни фрагменти от рисувана в червено мазилка (йонийска кима).

Сектор X

В центъра на скамнум трибунорум (ръководител на проучванията - Е. Генчева) на военния лагер Нове през 1998 г. е заложен сондаж с цел установяване местоположението на вътрешния двор на вилата на трибуна. Сондажът е разположен в единственото място, което не разрушава съществуващата там базилика и е съобразен с нейната настилка. Въпреки това той даде интересни резултати. През 1999 г. този сондаж е завършен.

В източната част на сондажа е открит отводнителен канал, който се свързва с големия зидан канал от началото на II в., преминаващ през целия обект. Този канал е отводнявал имплувиума, който се е намирал във вътрешния двор. От самия имплувиум е запазена съвсем малка част - под от червен хоросан и част от северната му стена, подравнена с тухли с дебелина 0,08 м. Мястото на имплувиума не е в центъра на двора, а в неговата западна част, в близост до жилищните помещения. По време на преустройството на жилището на трибуна в началото на III в. имплувиумът е разрушен и запълнен с буци хоросан и камъни. През III в. върху неговата източна част се разполага също имплувиум с под от добре наредени тухли свързани с хоросан. Размерите и на двата имплувиума не могат да бъдат установени поради по-късни разрушения. Вторият имплувиум е отводняван от глинена тръба с диаметър 0,15 м. Парчета от нея се намериха из целия сондаж.

Цялата останала площ на сондажа е заета от камъни, тухли и керемиди, буци хоросан и много фрагменти от съдове. Всичко това е затворено под паднал покрив от тегули. Подобна ситуация е регистрирана и в съседния квадрат, където разрушения хипокауст е запълнен със същия вид материал. Тези разрушения датират от втората половина на III в., когато готите нанасят множество поражения в Нове. Под разрушенията следват многобройни хоризонтални ивици от хоросан - бъркала и парчета мазилка. Това са следи от строежи, които свидетелстват, че това пространство е било свободно, незастроено. За съжаление не беше установена настилка на този вътрешен двор. В южния край на сондажа е разкрит масивен правоъгълен каменен блок - архитрав. Той е в положение, което показва, че се е изплъзнал от зида, намиращ се до него. Този зид, свързан със сграда строена по времето на Константин Велики, има вградени и други големи архитектурни детайли. Във фасадната стена на сградата също има преизползван архитрав, който е взет от колонадата на главния вход на жилището на трибуна от III в.

Обект VIIIA

Продължиха проучванията на архитектурния комплекс, разположен на около 75 м западно от западната крепостна стена на Нове (ръководител П. Владкова). Основна цел през сезона беше подготовката за сваляне на стенописите от южния зид на помещение Д, което ще бъде извършено през 2000 г. Чрез няколко сондажа в прохода между западния зид на таблинума и късния зид с посока север-юг установихме наличието на два канала, разположени на 10 м един от друг, изградени от глинени тръби с дължина 0,60-0,62 м. Тръбопроводите имат посока югоизток-северозапад и се вливат в канала-колектор. Те принадлежат към втората фаза на първия строителен период на сградата - края на II/началото на III в.

Проучванията в прохода, при източното лице на зида север-юг, установиха, че северната част на последния е по-ранна. Основите са фундирани до 1,75 м дълбочина. Източното лице в суперструкция е изградено от дялани камъни, кано на места в градежа са използувани тухли за подравняване. Към този зид през следващия строителен период е долепен зид със същата посока и ширина, чиято субструкция се състои от 2-3 реда камъни на калова спойка. Върху нея са били подредени каменни блокове, една част от които са вторично преизползвани. Във височина стената е била изградена с кирпич.

В източната част на комплекса беше разкрита част от каменна настилка. Тя е изградена от блокове с размери от 0,65 до 1,15 м. Разкритата дължина е 9,50 м. Нивото на блоковете, както и частите от по-ранни сгради, върху които те лягат, дават основание да твърдим, че настилката е част от пасаж, преминаващ покрай източното лице на сградата и в южна посока достигащ до улицата, която води към западната порта на Нове.

РАЗКОПКИ НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ ПРЕЗ 2000 Г.

Евгения Генчева

През 2000 г. са проведени изследвания само на три обекта от римския военен лагер и ранновизантийски град Нове: Принципия (щаб на легиона), Валетудинариум (военна болница) и Епископска базилика и резиденция.

Принципия

Разкопките на принципията в Нове се ръководят от проф. Т. Сарновски (Варшавски университет). Миналогодишните изследвания са съсредоточени в северната и югозападната част на вътрешния двор и в гражданската базилика. От северната страна е завършено разчистването на кладенец, който се намира при главния вход на принципията. Дълбочината му достига до около 5 м. Той е засипан в края на II или в началото на III в.

Започнато е разкриването на източната част на базиликата, като е достигнато нивото от III-IV в., маркирано от под, покрит с пласт от ситно натрошени тухли. Открит е и вход между два пилона към базиликата от западна страна. Към него водят каменни стъпала от улицата, която се намира между принципията и легионните терми. Разкрита е и почти цялата западна стена на комплекса, върху която са установени преустройства от VI в. В самата базилика са разчистени и няколко ями за вадене на глина от V и VI в.

Пред южното представително крило на принципията е намерена четвърта основа за база на конна статуя.

Валетудинариум

Разкопките на военната болница се ръководят от проф. П. Дичек (Варшавски университет). Изследванията през кампанията са съсредоточени основно в южната част на вътрешния двор на болницата. Там са документирани и разчистени останките от жилищно-занаятчийски комплекс от VI в. Той е изграден от кирпич, положен върху каменни основи. Състои се от четири малки и от две по-големи помещения. В тях са намерени много битови предмети, като кухненски и трапезни съдове, стъклени съдове, железни ножове, прешлени, фибули, лампи и др.

Под този комплекс продължи разкриването на късноантична жилищна сграда, съвременна с вилата с портиците, която се намира в същия сектор. До момента от нея са разкопани две помещения с хипокауст и част от малък вътрешен двор.

Той е застлан с каменни фрагменти от унищожената болница като части от колони, бази, два тоскански капитела, фрагменти от стилобати и от олтари. Входът към вътрешния двор е от запад и е маркиран с монолитен каменен праг.

Между тази сграда и вилата с портиците минава улица, която разделя южната част на болницата на две. Под нея е разкопан и изследван канал, при направата на който е използван и олтар, посветен на Диана. Въпросната улица има шест нива на експлоатация. Най-долното е с настилка от глина и дребни камъни и фрагменти от тухли. То е свързано с първото цивилно строителство от края на III в. Върху настилките на всичките шест нива са намерени голямо количество керамични съдове и животински кости.

Късноантичната жилищна сграда лежи върху строежи от края на III в. Те са първото цивилно строителство върху военната болница, използвали са зидовете й, но е направено ново вътрешно разпределение на помещенията. От пластовете свързани с този период са намерени костени игли и два цели гребена от кост.

Завършено е разкриването на южното крило на портика около вътрешния двор на болницата. На много места базите на колоните стоят *in situ* върху основите. Самият портик е застлан с тухли, всички с печати на I Италийски легион в различни варианти - в орел, в кораб, в *tabula ansata*, с проста рамка с бръшлянов лист или със свастика.

Поради иманярски изкопи е направено сондажно проучване при главния вход на военната болница. По дължината на *via praetoria* са открити нови помещения от банята от времето на Флавиите, която се намира под болницата. Разкрити са и поредните стъпала на централния й вход откъм *via praetoria*. Там е намерена и част от скулптура - орел от полускъпоценен камък (вис. около 0,50 м).

Извършена е огромна работа по временната консервация, като са разчистени, изравнени и допълнени всички открити зидове на военната болница.

Епископска базилика и резиденция

Ръководител на разкопките е д-р А. Биернацки (Познански университет). Проучванията през миналата година обхващат юго-западния ъгъл на епископския комплекс, както и пространството на запад от централния корпус на епископската базилика.

В югозападния ъгъл продължи разчистването на помещенията, долепени до базиликата от юг. Там, в едно от тях, са намерени две силно обгорени и затрупани от паднал покрив менси. Пожарите, предизвикани от хунските нашествия, са регистрирани във всички изследвани обекти на Нове. Помещенията се свързват чрез коридор с малък павиран вътрешен двор от южната страна на базиликата, при големия южен вход. Към този коридор има вход и следващото помещение, в което е открита интересна конструкция на подовото покритие. В няколко реда са поставени различни каменни блокове, фрагменти от архитектурни детайли и др., които са служили за основа, върху която лягат гредите на дървен под. Върху гредите са наковани дъските на пода. В помещението са намерени множество железни пирони от тях.

През миналата година на югоизток от тези помещения е открита кухненска пещ, направена от сравнително дребни камъни, слепени с глина. Тя има дължина 3,20 м и ширина на западния край 0,43 м, а на източния - 0,51 м. Вътре се намират три големи плоски камъка, а до нея има кръгла каменна конструкция с диаметър 0,95 м, чиято функция още не е определена.

В съседство с пещта е разположено малко помещение, изпълнено с огромно количество животински кости. Според първоначалния анализ те са най-вече от свине и носят следи, които показват, че храната се е приготвяла едновременно за голям брой хора. Пещта, както и съседното до нея помещение, се датират в VI в.

Изследването на пространството на запад от базиликата е свързано с изясняването на монументалните стени-пилони от входа към легионните терми. С тази цел е разчистена вътрешната част на параклиса, който се намира точно срещу западния вход на базиликата. Това доведе до откриването на кръгъл баптистерий. В него е вписан четириъгълен басейн с размери 0,99 x 1,08 x 0,27 м, до който се е достигало от западна и от източна страна по каменни стъпала. Отвътре басейнът е облицован с мраморни плочки, които според изследователите са вторично използвани, тъй като върху част от тях личат надписи. Мраморът произхожда от античните каменоломни в Докимейон в Средна Турция. В северозападния ъгъл на басейна се намира тесен отводнителен канал. Диаметърът на кръглата кръщелна е 3 м. Външните й стени също са облицовани с мраморни плочки.

Установени са и размерите на параклиса, който е изпълнявал ролята на свободно стоящ баптистерий, а именно: дължина 8 м и ширина 5.50 м. Той е построен заедно с базиликата във втората строителна фаза, датирана през първата четвърт на V в. Интересен е фактът, че баптистерият се намира само на 0,90 м от главния вход на базиликата и всъщност затваря достъпа от атриума до нейния нартекс.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ХИНТЕРЛАНДА НА РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ ПРЕЗ 2000 Г.

Евгения Генчева

От 20 март до 10 април 2000 г. се проведоха теренни обхождания и сондажи на обекти, разположени в непосредствена близост до римския военен лагер и ранновизантийски град Нове. Обхожданията се организират и осъществяват от експедицията на Варшавския университет. Изследванията имаха за цел да проверят данните от сателитни и аерофотоснимки на района.

Обект “Старчески дом”

Намира се на високото плато над дунавската тераса, непосредствено до “Дом за стари хора”. На това място, на север от дома, на сателитните снимки и на аерофотоснимките от 70-те години на XX в. личат следи от дълга заоблена от едната страна постройка, която е интерпретирана като хиподрум. Проверката на съоръжението е направена с два сондажа, всеки с ширина 5 м и с дължина 7 и 10 м. В тях не са открити следи от строежи. Находките са единични фрагменти от керамика. Според местните жители, при строежа на старческия дом теренът е изравнен до голяма дълбочина с фадрома. Тогава са извадени и значително количество обработени блокове, използвани по-късно при строежа на дома. Сондажите трябва да се повторят на друго място, за да се установи със сигурност, че търсеното съоръжение тук е унищожено.

На юг от същия дом се намира античен театър, споменат в краеведските описания от XIX в. До ден-днешен са запазени част от трибуните, които са използвали за амфитеатралното си разположение естествено образуване на терена. При прокарването на пътя за Русе сцената е унищожена. На т. нар. “театър” трябва да се направят сондажи за определяне степента на запазеност на сградата.

Обект “Острите могили”

Намира се в едноименната местност, на 3 км на изток от Нове и на север от шосето Свищов - Русе. Обектът заема високата, почти плоска тераса над р. Дунав и е известен отдавна. През 1990 г. П. Доневски прави тук сондажи, в които разкрива каменни стени, помещения с хипокауст и абсида. През 2000 г. обхождането е направено с цел установяване на неговите размери и датирането му.

Обектът заема площ от около 300 дка. Находките са изключително много. Найранните са от горния палеолит, от който са намерени различни кремъчни оръдия на труда, а най-многобройните произхождат от I-VI в. Намерени са над 30 монети (главно от VI в. и средновековни), две фибули, хромели, много тухли с печати (главно от хипокаусти), фрагменти от стъклени съдове, желязна и стъклена шлака и над 250 кг керамика, сред която има фрагменти от *terra sigillata* и *terra nigra*. Средновековието е представено от единични съдове от ранния период (тип "Прага") и с голямо количество и разнообразие на сграфито керамика.

Необходимостта от сондажи и проучвания на терена е очевидна, но поради частната собственост на земята те са възможни само в ограничен размер. Интерпретацията на обекта като търсения *municipium Novensis* е доста правдоподобна, като се имат предвид неговите размери (300 дка) и наситеността на терена с находки. Другата възможна, но по-малко вероятна интерпретация е да се мисли за поредица от римски вили покрай Крайдунавския път.

Обект Вардим

Намира се при западния край на селото, между пътя Свищов - Русе и р. Дунав. Той е продължение на предния обект, но има друг характер. Преди всичко тук се наблюдават големи петна от прегорял кирпич и натрошени керемиди. Концентрацията на керамиката е значително по-малка и е само късноантична - IV-VI в. Намерени са само няколко фрагмента ръчно работена тракийска керамика. Вероятно обектът е късноантично селище или вила.

Обект "Римски път"

На 5 км от с. Българско Сливово, на север в посока към Свищов се намира неизползван път, смятан за "римски" още от Ст. Стефанов. Направено е изследване на трасето и са събирани материали. Концентрацията им е малка, главно фрагменти от амфори от IV-VI в., дъно на съд от II-III в. За потвърждаване на римската принадлежност на този път са предвидени сондажи на кръстовището му с пътя Белене - Свищов, т.е. с Крайдунавския път. Ако това е римския път от Нове на юг, то той със сигурност върви към пътната станция Мелта.

БЪЛГАРО-НЕМСКИ ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ В ЯТРУС - КРИВИНА ПРЕЗ 1999 Г.

Людмил Вагалински, Димитър Станчев, Герда фон Бюлов, Свен Конрад

I. Теренно обхождане през пролетта (22 март - 23 април)

В обхождането участваха и геофизиците Н. Тонков, И. Катевски (АИМ), палеоботаниците М. Лазарова, Г. Терзийски (Институт за ботаника - София), двама български (НБУ) и един немски (Лайпцигски университет) студент.

Общо бяха регистрирани 70 обекта, от които две трети са нови:

1. Покрай Дунав до село Батин. Селищата са разположени в близост до реката. По възвишенията във вътрешността липсват следи от обитаване. На около 1 км югоизточно от Скаидава, на рекичката Инджерлика, е разположено многослойно селище, вероятно свързано с крепостта. Две малки селища от желязната епоха лежат на около 1 км западно от Скаидава.

2. Източно от Янтра. В този район открихме главно малки селища от желязната епоха и ранното средновековие. По-големи селища от римско време лежат сравнително далеч от реката, в долини източно от селата Беляново и Ботров. Край ранносредновековното укрепление до Стърмен има малко селище от принципат/късна античност (вероятно вила). В три случая (Стар Белцов, Старо Ценово) имаме напуснати през XVIII-XIX в. селища.

3. Западно от Янтра, в района Джулюница - Долна Студена - Хаджидимитрово. Засега тук е отчетена най-гъста заселеност. Обикновено селищата са разположени по склоновете на възвишения, в прехода към низината. Наблизо има извор или река. Наличието на строителен материал в римските селища привлича ранносредновековните заселници. Срещат се както малки, така и големи многослойни селища. В село Долна Студена бе открит водопровод от глинени тръби, свързани с хоросан. Той започва на около 5 км западно от селото (от река Извор) и влиза в източния му край. Според подемния материал вероятно е принадлежал на римска вила. Източно от селото личи стар път - вероятно римският път, видян от К. Шкорпил западно от селото, където обаче днес няма следа от настилката му. В землището на село Караманово, в м. Ерлоолу, открихме ранносредновековно укрепление. То е почти квадрат със страна 200 м. От запад, юг и изток е подсилено с вал. От север е защитено от стръмен скат. На южната и на източната страна са разположени порти. На източната страна все още личи отчетливо ров.

4. По лимеса между Ятрус и Нове. В низината между Янтра и помпената станция при с. Вардим успяхме да проследим в продължение на 7 км крайдунавския път. Поради интензивна мелиорация участъкът е силно разрушен на места. Подложката на пътя се състои от чакъл и пясък, а настилката - от ломен, често оформен камък. Край помпената станция на Вардим има следи от малко късноантично селище, както и ранносредновековни материали. Чрез обход в частните градини между Вардим и Свищов установихме приблизителните размери на муниципиума (?) и на канабето на Нове.

5. Други. Проверихме и крепостите край Бяла и Полско Косово. В първото укрепление липсва материал от римско време, въпреки утвърденото в литературата мнение. Там открихме фрагменти от гръцки лампи и амфори за вино. Наоколо има много надгробни могили. Затова допускаме, че тук е имало укрепление от късножелязната епоха. През ранното средновековие е издигнат отбранителен вал. Върху скалния нос край Полско Косово има селище от желязната епоха. Около 500 г. от н.е. на това място е издигнато укрепление. Теренът е обитаван през цялото средновековие.

6. Геомагнитни изследвания.

6.1. Две площи западно и югозападно от Ятрус бяха проверени с протонни магнитометри. Условно ги нарекохме "Под лозята" и "Силажни ями". На първото място допускахме наличие на отбранителен ров според данни от аерофотозаснемане. Тук, на около 400 м западно от кастела, установихме при предходно обхождане селище от принципата и домината. Получените геофизични резултати не дават основание да се отдели аномален обект, който може да се интерпретира като ров. Има обаче няколко други аномалии, които биха могли да се свържат с археологически обекти. Проучването на втория терен целеше да локализираме гробни съоръжения, изградени от тухли. Според местни жители такива били открити на дълбочина над 1,20 м преди години при направа на силажни ями. Не беше регистрирана нито една аномалия, която да се тълкува еднозначно като подобно гробно съоръжение.

6.2. Чрез геоелектрическо измерване бе регистрирана аномалия, която може да се тълкува като ров. Разположена е на 17 м пред кула 4 от южната куртина на кастела.

II. Разкопки в късноантичния кастел Ятрус до с. Кривина, Русенско (2 август - 1 септември)

Обект XLIV (Л. Вагалински). Като стажанти участваха двама студенти от НБУ-София. Южно от сондаж 97/13 бе заложен сондаж 99/1 с цел да се разкрие югоизточният ъгъл на сградата. Културният пласт бе изчерпан на дълбочина около - 2,00 м от контролната точка или на 4,20 м от сегашната дневна повърхност. Стратиграфска последователност отдолу нагоре:

1. Опожарен културен пласт от селище, предхождащо кастела или т.нар. период -А, чиято предварителна датировка е втората половина на III век.

2. През периода А и през първата фаза на периода В (или В1) няма каменни

градежи в този участък.

3. През периода В, фаза В2, са изградени стени от ломен камък на калова спойка, явяващи се удължаване на солидната сграда от фаза В1. До западното чело на южната стена е долепена синхронна пещ за хляб. Разрушението в кастела (след 408 г.), което сложило край на селищния период В, засегнало и тукашната архитектура, но не така силно както в западния край на обекта или в района на базилика В и т.нар. "преториум".

4. И тук, както на други места в кастела, промените в планировката и строителната техника са най-значителни през следващия селищен период С. Стените са поправени, но не и пещта. В южната стена е оформен вход към прилежащата от юг улица с направление изток-запад. Изградена е една напречна стена (север-юг) от кирпич и дърво (подсилващи вертикални греди), оформяща малко помещение. Това "раздробяване" на архитектурата от периоди А и В е типично за новите обитатели. В проучвания участък те използуват подовото ниво от В2. Съдейки по трите подови нива, животът тук през краткия период С е бил интензивен. Тоталното опожаряване на крепостта през втората четвърт на V в. от хуните срива и тукашните градежи.

5. Следващите следи от живот са едва от VIII-IX в., когато българи от местното селище изкопават огромна яма, за да вадят камък от полузасипаните стени на кастела. Ямата достига до кръглата основа на пещта за хляб от В2, като разрушава нейната югозападна периферия, вкарвайки на тази дълбочина ранносредновековни материали (главно керамика и кости), защото е била използвана впоследствие като сметище. Въпросната яма разрушава и културния пласт от периода D, т.е. края на V-VI в.

6. Следват познатите християнски погребения от XVIII-XIX в., от които тази година разкрихме шест. Някои от тях са вкопани до горния край на хунското опожаряване от втората четвърт на V в.

7. Съвременна тревна покривка и "ребра" от план-квадратната мрежа на предходни разкопки на селището от Първото българско царство.

Сондаж в търсене на рова на кастела (Г. фон Бюлов). Сондажът бе заложен пред и перпендикулярно на южната куртина, между правоъгълната кула 4 и U-образната кула 5. Дълъг е 29 м и широк 2,30 м. В южния му край е приключен на дълбочина -2,00 м (спрямо контролната точка), без да бъде достигнат стерилен пласт. На дълбочина около -0,60 м се попадна на много твърд пласт от малки камъни, късчета хоросан и трамбована глина, който засега се тълкува като част от път от ново време. В североизточния ъгъл на сондажа, на дълбочина -0,65 м, бе разкрит павиран участък (0,80x0,80 м) с вероятна датировка VI в. (период D).

Северният край на сондажа опира до куртината, която не е разкрита в този участък от Т. Иванов през 1960-1962 г. От триметровата дебелина на куртината успяхме да разкрием едва 0,60 м. Субструкцията започва на дълбочина -0,70 м от контролната точка. Състои се от ломен камък на хоросан. Банкетът е широк 0,05-0,08 м. Суперструкцията е оцеляла до 0,60 м височина. Външното й лице е изградено от старателно оформени и стабилно напасвани ломени камъни на хоросанова спойка. Този градеж се различава от мнението на Т. Иванов, според когото куртината има лица от дялани квадри и пълнеж от ломен камък и хоросан. Засега не открихме дневното ниво пред куртината, съответстващо на предполагаемия банкет. На достигнатата дълбочина от -0,90 м от контролната точка не изчерпахме културния пласт.

III. Теренно обхождане през есента (28 септември - 23 октомври)

Районът е ограничен между землищата на селата Кривина, Стълпище, Ботров, Брестовица, Обретеник и Екзарх Йосифово. Регистрирахме нови 31 обекта. Потвърди се значението на големите реки за възникване на селища - 15 обекта на ду-

навския бряг и 7 на Янтра. Обикновено селищата са разположени върху високите брегове или в началото на дерета.

1. Неолит. Отделни каменни сечива и нуклеуси открихме край с. Брестовица, в Батинско дере, а край с. Беляново - и селище.

2. Бронзова епоха. Три сравнително големи селища, разположени в началото на дерета, при съвременни чешми: две при с. Горно Абланово, едно в разклонение на Батинското дере. Късноантичните укрепления при Свищов и при Пиргово покриват селища от бронзовата епоха.

3. Старожелязна епоха. Две селища в началото на разклонения на Батинското дере и едно между Горно Абланово и Екзарх Йосифово.

4. Късножелязна епоха. Най-голям брой селища: 5 на Дунав, 2 на Янтра, 9 във вътрешността, в дерета около водоизточници. Освен две селища около с. Брестовица картирахме и 21 надгробни могили.

5. Римски период. Керамика от това време открихме в укреплението Скаидава (северно от Батин) и в Тримамиум. Изглежда на хълма "Калето" в Свищов е имало граничен пост. По-голямо селище е имало в м. Тенчика до с. Беляново. Римски вили (?) локализирахме край с. Беляново (3) и около Тримамиум (4). Източно от последния има некропол, от който видяхме една могила и части от саркофази.

6. Късна античност. Укрепленията Скаидава и Тримамиум съществуват и през този период. Между Пиргово и Сексагинта Приста вероятно е имало граничен пост. Обектът на хълма "Калето" в Свищов прераства през V-VI в. в крепост. Осем селища локализирахме във вътрешността на района. Част от тях наследяват по-големи селища от принципата.

7. Средновековие (VII-XIV в.). През ранното средновековие върху руините на кастела Тримамиум и при Пиргово са изградени землени укрепления (ров и вал). Според намерените чирепи укреплението "Кале баир" при Новград датира от X в. Укрепени селища от Първото българско царство има: на хълма "Калето" в Свищов, на високия дунавски бряг (3). Две селища от това време регистрирахме на брега на Янтра, а други 8 установихме във вътрешността. Край едно от последните открихме погребение с трупополагане, северна ориентация и изкуствена деформация на черепа. В три случая ранносредновековни селища продължават съществуването си и през следващите векове.

8. Османски период. Установихме трасето на път, започващ от м. Юленика, на 1 км източно от Скаидава, който води на юг към с. Белцов. Настилката му е от ломени камъни, а подложката - от пясък. Според местни хора от с. Батин двата бряга на Малкия Дунав са били свързани с дървен мост. Допускаме, че пътят и мостът са синхронни и са построени през този период.

Обходихме и остров Вардим. Установихме, че липсват добри условия за заселване, защото теренът е много нисък и има опасност от наводняване.

БЪЛГАРО-НЕМСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ ЯТРУС КРАЙ С. КРИВИНА, РУСЕНСКО, И В НЕЙНАТА ОКОЛНОСТ ПРЕЗ 2000 Г.

Людмил Вагалински, Димитър Станчев, Герда фон Бюлов, Свен Конрад

Теренните проучвания бяха извършени съгласно договор между АИМ-БАН и Римо-германската комисия при Германския археологически институт във Франкфурт на Майн.

I. Разкопки в крепостта Ятрус (16 юли - 12 август)

Обект 41 - Преториум (Д. Станчев, С. Конрад). Стар сондаж бе продължен на юг, достигайки вътрешното лице на крепостната стена в участъка между кули 3 и 4. Регистрирано бе ранносредновековно, леко вкопано жилище. Върху пода му от трамбована глина бяха открити фрагменти от 10 глинени гърнета, двете каменни плочи на хромел, останки от глинена подница, костена игла, няколко върха от стрели, нож и много животински кости. Под това жилище бе проучено помещение от кастела с размери 5,20 х 8,60 м, което е допирало до куртината. Неговите стени са изградени от висок до 1,20 м цокъл (ломен камък на кал), надзидан с кирпич. Дълбочината на субструкцията не бе установена. Помещението има две подови нива. То било опожарено в края на селищния период С, т.е. във втората четвърт на V в. Построено било някъде в рамките на двата периода В и С. Под това помещение бе разчистена голяма яма, съдържаща много следи от огън и железни фрагменти (шлака?). Достигайки дълбочина 0,80 м, ямата пресича хоросаново ниво (-0,20/-0,40), бележещо дневна повърхност при издигането на куртината. От суперструкцията на вътрешното лице на куртината са оцелели два реда каменни квадри, свързани с хоросан. Субструкцията се състои от два пояса, разграничени от банкетовиден издатък. Торният пояс е висок 0,70-0,80 м и спойката му е хоросанова, а долният има глинена спойка. Долният край на субструкцията не бе достигнат.

Сондаж през вала пред южната куртина (Г. фон Бюлов). Започнат бе през 1999 г. Перпендикулярен на куртината е и разсича предполагаемия вал с ров. Ровът е бил широк горе 5-7 м. Тази му част е силно нарушена от по-късни вкопавания. Надолу ровът се стеснява постепенно, като дъното, лежащо на дълбочина 3,10 м, е широко 0,50 м. Бил е дълбок около 2,50 м. Дневната повърхност в участъка и непосредствено до куртината лежи на дълбочина 0,70 м и е белязана от външен банкет на куртината. На около 3-3,50 м пред рова бе проучено ранносредновековно жилище. Неговата стратиграфска позиция показва, че теренът пред рова на кастела се е спускал рязко надолу, докато бермата между куртината и рова се е спускала плавно.

Находки. Керамиката е представена със 74 комплекса (обработена е от С. Конрад). Сред дребните находки изпъква бронзова статуетка на Венера, открита в споменатото помещение от периоди В и С в Обект 41. Повечето от намерените 15 монети са в лошо състояние. В перистилния двор на преториума (Обект 41) бе намерена каменна надгробна плоча, преизползвана като покритие на канал. Нейната горна част заедно с един или два реда от надписа са унищожени. Според палеографските особености надгробието е било издигнато преди изграждането на кастела, т.е. преди IV в.

II. Теренни обхождания

Теренно обхождане - 6 март - 7 април (Д. Станчев, Л. Вагалински, С. Конрад, български и немски студенти). Това бе петото теренно обхождане по проекта "Селищна история на Дунавския лимес между Нове и Ятрус". Бяха регистрирани 141 нови обекта, включително 48 надгробни могили. Върху високия бряг на Янтра между селата Белцов и Ботров локализирахме няколко малки обекта от неолита, бронзовата, желязната и ранносредновековната епоха. Районът около горното течение на Батинско дере между селата Борово, Обретеник, Брестовица, Екзарх Йосиф и Горно Абланово е наситен с праисторически селища от късен палеолит, неолит и халколит. Най-вероятно те са свързани с намереното от нас находище на кремък, разположено на около 1,5 км западно от Обретеник в първична варовикова скала. Като изключим двете селищни могили край селата Борово и Волово, съобразени с руслото на потока, останалите праисторически селища в този район са разположени по околните ридове във водосборната зона на потока, което променя значително досегашните ни представи за местната селищна топография през праисторическите периоди. Следи от ранносредновековни селища бяха отбелязани по речната тераса на Янтра от нейната извивка южно от с. Кривина до северния край

на селото, т.е. в продължение на 2,5 км. В рамките на тази дълга и широка ивица регистрирахме поне три некропола на вероятно последователни във времето селища. В северния край на селото има малки селища от бронзовата и късножелязната епоха. Източно от Янтра, където релефът е силно насечен, обектите от римско време са малко. На запад от Янтра, в широките низини, техният брой нараства значително. Концентрация на римски обекти, включително на големи села, се наблюдава около селата Царевец и Горско Сливово, южно от Нове. Две нови римски вили бяха открити в източния край на с. Вардим край Дунав, в непосредствена близост до локализирана такава преди няколко години. През 1999 г. попаднахме на римски път западно от Ятрус, в падината между Дунав и Янтра. Сега го проучихме чрез сондаж. На дълбочина 0,30-0,40 м от сегашната повърхност лежи подложка от ломени камъни, подредени в ивици. Пътят е бил широк 5,30 м. Изграден е върху ръбовидна изпъкналост в рамките на хлътналия терен. Горният пласт на платното се състои от малки ломени камъни и чакъл, положени вероятно в един пласт. Откритите керамични фрагменти датират от IV или началото на V в. Вероятно пътят е свързан с отбранителната активност през късната античност. Не можахме да проследим трасето на пътя източно от Янтра и неговата връзка с кастела - този участък е унищожен от разливите на реката.

Въздушно разузнаване - 22 март, 28-31 май (Д. Станчев, С. Конрад). Направени бяха следните по-важни наблюдения и заснемания: валове и ровове на римските гранични крепости при Пиргово, Тримамиум и Батин; вероятни праисторически ями или гробове в полето южно от с. Горно Абланово; средновековни валове край Стърмен, Новград и Ташбаир; изясни се топографската ситуация на селищата по брега на Янтра между Белцов и Ботров; струпване на надгробни могили при Борово и Брестовица; Нове и неговата околност (досега бяха известни малко въздушни снимки от обекта); трасето на римския път западно от Вардим; хинтерланда на Ятрус; трасето на римския крайдунавски път между Кривина и Батин, както и източно от Пиргово.

Геофизични проучвания в околностите на Ятрус - 24 септември - 10 октомври (Д. Станчев, С. Конрад, четирима словашки геофизици от университета в Нитра). Изследвани бяха пет площи в околностите на Ятрус - общо 7,3 ха с магнитометър и 0,3 ха по метода на електрическото съпротивление.

а. 500 м южно от кастела - около 2,4 ха; вероятни сгради.

б. 200 м източно от кастела - 1,5 ха; тук при изкопни работи в миналото са откривани антични гробове; регистрирани бяха малки изолирани и големи свързани аномалии, както и две структури с ориентация изток-запад и размери 25 х 10 м, имащи вероятно стълбове във вътрешността си.

в. 1,5 км североизточно от кастела - 2,5 ха; масивни структури от вероятен късноантичен *burgus*, разположен на високия дунавски бряг.

г. Южен склон на Таш баир - 2,5 ха; римско селище; вероятна християнска базилика; югоизточен вход на ранносредновековно укрепление с ров и вал, фланкиран от квадратни кули.

д. 1,5 км североизточно от с. Пиперково - 0,4 ха; вероятна *villa rustica*, сериозно пострадала от съвременен водопровод.

Теренно обхождане - 24 октомври - 15 ноември (Д. Станчев, С. Конрад, български и немски студенти). Проверени бяха останали необходени площи източно от Янтра, както и районът между селата Вардим и Царевец, спадащ към територията на Нове. Общо бяха регистрирани 95 нови обекта, включително 22 надгробни могили.

а. Праисторически обекти: североизточно от Горно Абланово - голямо ранненеолитно селище, вероятно и мезолитен обект (досега мезолитът не е сигурно доказан в България); значителни неолитни и халколитни обекти северно от Тръстеник; две селищни могили при Копривец; Горно Абланово - северно от селото, край обект от бронзовата епоха бе открита фрагментирана антропоморфна каменна плоча. Прави впечатление, че броят на праисторическите обекти западно от Янтра рязко намалява в сравнение с територията източно от реката.

б. Желязна епоха: голямо селище от ранно- и късножелязната епоха лежи върху праисторическото селище северно от Тръстеник; голямо селище от късножелязната епоха бе локализирано южно от Босилковци; край последното бяха локализирани два по-малки синхронни обекта; югозападно от Бяла и северно от Пет кладенци отбелязяхме нови надгробни могили, принадлежащи на некропол около късножелязната крепост северно от Бяла.

в. Ранно средновековие. Локализирани бяха няколко нови селища. Някои са разположени върху такива от предходни епохи. Концентрация от няколко отделни селища регистрирахме в малка долина близо до Дунава, на около 3 км северно от Горно Абланово. След обработката на подемния материал ще сме в състояние да уточним дали са синхронни.

г. Късно средновековие. От периода на Второто българско царство открихме керамични фрагменти само в един обект.

БЪЛГАРО-БРИТАНСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ПРОЕКТ “ГРАДЪТ И СЕЛОТО В РИМСКАТА И КЪСНОРИМСКАТА ИМПЕРИЯ - НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ И СЕЛОТО В НЕГОВАТА ТЕРИТОРИЯ” ПРЕЗ 1999 Г.

Людмила Слокоска, Румен Иванов, Г. Кузманов, Венцислав Динчев, Павлина
Владкова, Иван Църов, Анастасия Беливанова, Цветана Попова, Елена Крондева,
Стефан Гошев, Андрю Поултър

Работата бе организирана в две кампании: пролетна (теренни обхождания) и лятна (археологически разкопки в Никополис ад Иструм, късноантичното селище при с. Дичин и на акведукта; геофизически проучвания).

I. Проучвания в Никополис ад Иструм (П. Владкова)

Продължи изясняването на стратиграфията на ареата на агората. Разкопките бяха съсредоточени в следните сектори:

Сектор 1. Заема източната част на южния кораб на базиликата. Установено бе, че основите на южния кораб на базиликата лежат върху дебел пласт деструкции от по-ранни градежи. Разкритите в този пласт монети и материали го датират от времето на Александър Север. Изграждането на базиликата не е по-рано от средата на III в. Поради нестабилния пласт субструкцията е била укрепена чрез пилоти. Бяха разкрити 6 дупки от колове с диаметър 0,10-0,15 м до дълбочина 0,60-0,70 м под долното ниво на основите, като пресичат пласта разрушения, подовото ниво от първи строителен период и достигат до стерилен пласт.

Бе разкрит глинен под и траншея от демонтиран зид с посока изток-запад от първи строителен период, документиран до дължина 2,10 м, с ширина от 0,80 до 0,65 м в долната си част. Разкритите материали от пълнежа не дават сигурни данни за датировка. Изхождайки от данните, които имаме от предишни кампании и известните до настоящия момент епиграфски паметници, датираме ранния строителен период до последните години от управлението на император Хадриан.

Сектор 1N. Обхваща централната северна част на ареата на агората с площ 120 м^2. Тук бяха разчистени и частично проучени пет основи на постаменти, видими на терена, разположени в посока изток-запад. Разстоянието между източния (до източния стилобат) и западния (до западния стилобат) е приблизително 10 м. Номерацията на основите-постаменти е от изток на запад:

I - Запазени са две от трите варовикови плочи (размери 2,00 x 0,90 x 0,28 м), лежащи върху основи 2,00 x 2,70/2,80 м, с дълбочина 1,64 м. Най-долният ред от субструкцията е изграден от сполии.

II - Размери 4,20 x 3,40 м. Изградена на две нива оформени като стъпала, от варовикови блокове с ширина 0,60 м, дебелина 0,25-0,28 м и различна дължина. Те заграждат правоъгълно пространство, запълнено със строителна керамика, камъни, хоросан и сполии. Североизточният ъгъл на субструкцията, която достига до дълбочина 0,95-1,00 м, е изграден от тухли. Най-горната й част в югоизточния ъгъл е от сполии.

III - Заема централно място спрямо другите и по план и начин на оформяне наподобява първата. Върху основите (размери 2,20 x 2,60 м) лежат два от трите варовикови блока. В северната си част субструкцията застъпва по-ранно хоросаново бъркало, което отнасяме към втория строителен период от изграждането на агората.

IV - По план и оформяне чрез стъпала повтаря втората основа-постамент (II), но е с по-малки размери (2,69 x 3,85 м) и с ориентация север-юг. Върху някои от блоковете личи допълнителна обработка, което показва, че те са използвани в по-ранни градежи.

V - Четири блока затварят правоъгълно пространство с размери 1,50 x 0,80 м. Непосредствено западно се откриват още два блока.

Описаните основи-постаменти вероятно са служели за постаменти на статуи, ораторски трибуни, платформи за честване на култове и др., каквито примери откриваме в Тракия (Августа Траяна и Филипопол) и други западни и източни провинции.

Сектор 2. Каменно съоръжение в централната част на ареата на агората. Демонтиран бе югоизточният ъгъл на съоръжението, лежащо върху постамент от варовикови блокове от първи строителен период и застъпващо канала. Установено бе, че изграждането на съоръжението (най-вероятно постамент за статуя) и канала са едновременни.

Сектор 3. Разкрито е северното лице на източната крепида на южния стилобат и са установени два периода на градеж. В площта южно от крепидата и северно от южния вход на агората бяха документирани профилите и свален пласт от разрушения.

II. Късноантично селище край с. Дичин, Великотърновско (В. Динчев, А. Поултър)

През 1999 г. се работи в пет различни сектора на “Градището” край с. Дичин: сектор D (югоизточен); сектор E (западен); сектор F (северозападен); сектор G (северен); сектор K (централен).

Новите данни за изследваното в сектор F крепостно стълбище позволяват да изчислим, че височината на крепостната стена е била между 8 и 9 м. Нейното изграждане е станало най-вероятно в границите на първата четвърт на V в.

С новите проучвания в защитената площ установихме по безспорен начин наличието на три периода в живота на късноантичното градище. През първия период сградите са със солиден каменно-кирпичен градеж. Краят на първия период е през 60-те/70-те години на V в. и е белязан от силен пожар. През втория период повечето от по-ранните сгради са възстановени с приблизително същия градеж. Пожар в границите на втората четвърт на VI в. бележи края и на този период. През третия период качеството на строителството в защитената площ е чувствително влошено. Последният пожар и окончателното изоставяне на укрепеното селище са в края на VI в.

Наред с разкриването и документирането на строителните останки, в пластовете от различните периоди бяха открити и множество подвижни находки - керамични съдове, различни изделия от камък, кост, метал, голямо количество овъглени зърнени храни и т.н. Намерена бе златна монета на император Теодосий II (408-450 г.) (в пласта от първия период в сектор E) и една колективна находка с тринадесет медни монети на императорите Юстиниан I и Юстин II, сечени между 543/4 и 574/5 г. (върху пода на огнището на сграда от последния период в сектор F).

III. Акведукт (Ив. Църов)

Проучен е един от устоите на мостовата конструкция на акведукта край ж.п. линията София - Горна Оряховица. На това място акведуктът пресича долината на р. Росица.

Проучваният устой лежи непосредствено от южната страна на железен път N I, като насипът го покрива частично. Това от своя страна не позволява цялостното му разкопаване. От двете му страни се намират модерни хидросъоръжения. Западното от тях се намира на КМ 272.899.40, а второто - на КМ 272.908.04. Устоят по конструкция напомня донякъде устоя от ареа А (1996 г.), но има и значителна разлика между двата. Запазен е само в субструкция. Максималните му размери са 2,93 м (изток-запад) и 3,90 м (север-юг). В ъглите са направени отстъпи, чиято дълбочина се движи между 0,53 и 0,63 м. Строителството на устоя е извършено по следния начин: 1. Изкопаване на траншея с желаните размери и форма; 2. Запълване на траншеята с редове плоски камъни (с дебелина до 0,10 м) без специално да са подредени; 3. Заливане на всеки пласт камъни с пласт бял хоросан. По този начин строежът е бил изпълнен до нивото на тогавашния терен (малко над сегашното ниво на запазеност). Вероятно в суперструкция е бил изграден по познатия от разкопките през 1996-1997 г. начин - редове фугирани блокчета.

Изглежда при разрушаването на съоръжението деструкциите са паднали от западната страна. Там се откриха камъни, тухли, фрагменти от глинени тръби, няколко къса хоросан със счукана тухла. Фрагментите от тръби са предимно части от муфи - яки и шийки с маншети. По някои от фрагментите има отлагане на варовик, което е доказателство, че тръбите са съставни части на водопровод, който е функционирал продължителен период от време. Почти по всички части от муфи се наблюдават следи от свързващата отделните тръби спойка.

IV. Теренни обхождания и геофизически изследвания (В. Динчев, Ив. Църов, А. Поултър)

Продължени бяха проучванията в селата Раданово, Лесичери 1, Страхилово и Градина.

В Градина бяха изследвани северозападната и югозападната част на набелязаното място. В югозападната част се забелязаха серии от широки правоъгълни аномалии, което предполага наличието на постройка или дворно място. Конструкцията навярно е била лека и нарушена при селскостопанска работа с плуг. При северозападната страна широка правоъгълна аномалия затваря горната част на полето, където се появява комплекс от стаи. Интересно е да се отбележи, че концентрацията на керамиката не е точно на страната на аномалията, а надолу по наклона.

В Страхилово резултатите са неокончателни и неубедителни. Може би има силно разрушени постройки.

В Раданово резултатите бяха много интересни. Изследването на магнитометъра идентифицира вероятно девет пещи от северната страна на мястото с дължина в посока запад-изток по бившето корито на реката. Върху централната и западната част на мястото няма следи от постройки. Неуспешно бе идентифицирането на сгради в североизточната страна, където *pickup*-изследването през пролетта ясно локализира една-две постройки по протежение на "ръба" на бившето корито на реката.

Лесичери 1. Тук резултатите са най-продуктивни. Няма следи от храма в източна и северна посока от стоящата колона. Все пак в източна посока от нея са локализирани остатъци от римска вила. Комплексът има засега размери 25 x 25 м и е сходен по план с разкритата вила край с. Присово. Тук има помещения около вътрешен двор, както и друг двор в южна посока, със стена и помещения вътре в него.

БЪЛГАРО-БРИТАНСКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ПРОЕКТ "ГРАДЪТ И СЕЛОТО В РИМСКАТА И КЪСНОРИМСКАТА ИМПЕРИЯ - НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ И СЕЛОТО В НЕГОВАТА ТЕРИТОРИЯ" ПРЕЗ 2000 Г.

Людмила Слокоска, Румен Иванов, Г. Кузманов, Венцислав Динчев, Павлина Владкова, Иван Църов, Анастасия Беливанова, Цветана Попова, Елена Крондева, Стефан Гошев, Андрю Поултър

I. Археологически проучвания в Никополис ад Иструм, обект "Агора" (П. Владкова)

Проучванията се проведоха с участието на студенти от Софийски, Великотърновски и Нотингамски университети. В тях като ръководители на сектори участваха Анастасия Беливанова и Дейвид Фил.

В участъка между източните магазини и източната крепида на агората, т.е. площта на източния портик, бяха разкрити субструкции на зидове от първи строителен период на града. Оформиха се 6 верижно разположени помещения с размери 5 (изток-запад) x 5-6 м (север-юг). Източно от тях е преминавала улица. В траншея от извадените зидове беше открита бронзова монета на император Домициан. В северната част на ареата на агората също бяха констатирани глинобитни подови нива, свързани със същия строителен период.

Приключиха проучванията в участъка на южния портик, непосредствено северно от южния вход на агората. Разчистен беше под на помещение, съвпадащ като ниво с тези, отбелязани по-горе. Помещението е било унищожено от пожар. Непосредствено под падналия, силно натрошен при опожаряването, покрив бяха открити следи от дървена конструкция, железни гвоздеи и няколко фрагмента от глинени съдове, един от които с графит. Размерите на помещението в посока изток-запад не бяха установени поради размерите на сондажа. Беше разкрита траншеята на северния зид. Допускаме, че южният зид е бил унищожен при изграждането на северния зид на по-късните магазини. Смятаме, че помещенията от южната част на агората не се различават по размери от тези, които разкрихме в източния сектор.

В централната част на ареата на агората, при т.нар. жертвеник, направихме сондажно проучване, в резултат на което установихме, че се касае за постамент на конна статуя с размери в долната си част 4 x 2,70 м, ориентиран с дългата си страна север-юг. Постаментът е изграден върху стабилна каменна основа, над която следват две каменни стъпала, плинта и паралелепипедно оформени блокове. Запазената височина понастоящем е 2,00 м. Нивото на първото стъпало съвпада с нивата на подовете на помещенията от първи строителен период и с нивото на открития преди няколко сезона постамент в централната част на агората, южно от новооткрития. Около северозападния ъгъл на постамента, в пласт лежащ непосредствено над античното ниво на терена, открихме няколко фрагмента керамика, които могат да бъдат датирани със сигурност в края на I в. сл. Хр.

В централния кораб на базиликата, между стълб V и VI по проф. Т. Иванов, беше заложен сондаж с цел установяване на строителните периоди на сградата, както и разкриване на запазените следи от по-ранни градежи, свързани с архитектурата на най-ранния Никополис.

На този етап на проучване все още е трудно да бъдем категорични при датирането на първия строителен период от изграждането на града. Засега е сигурно, че постройките не са по-ранни от времето на Домициан и могат да бъдат отнесени към последната четвърт на I или началото на II в.

II. Никополис ад Иструм - акведукт (Ареа 4) (Ив. Църов)

Проучваше се акведуктът непосредствено преди вливането в *castellum aquae*. Проучен бе устой, който е граден по обичайния начин. В предварително изкопаната от строителите траншея с размери 2,15 х 1,84 м са нахвърляни безредно камъни, заляти обилно с хоросан. Съседните устои са на разстояние 3,50 м. При тази ситуация може да се предположи, че конструкцията е едноаркадна, с височина 5,50 м.

III. Градището край с. Дичин, Великотърновско (В. Динчев, Ц. Попова, А. Поултър)

През 2000 г. работихме в три различни сектора на Градището: сектор F (северозападен), сектор E (западен) и сектор K (централен).

В сектор F приключи проучването на северозападния ъгъл на крепостта. Разкрити бяха почти изцяло останките на крепостното стълбище в северния участък на западната крепостна стена. Стълбището е еднораменно. Дължината му е 13,50 м. В ниската му северна част са запазени общо 9 стъпала. Ъгълът на линията на стъпалата е около 38 градуса. При горна площадка с дължина 2 м, височината на издигнатия южен край на стълбището и на съответния участък от куртината би била около 8 м. Стълбището долепва на фуга до куртината, като в двата му края са включени пиластри, свързани конструктивно с последната. Фугата в случая не е указание за принадлежност към различни хронологически периоди, а за последователност в общия процес на изграждане на фортификационната система.

Ниският северен край на стълбището отстои на 2,60 м от северозападния ъгъл на крепостта, който е около 125 градуса. Отвън този ъгъл е бил защитен с кръгла кула, чиито останки също разкрихме. Вътрешният диаметър на кулата е към 3,60 м, а външният - 7,20 м. Дебелината на стената на кулата съвпада с тази на съседните куртини. Идентичен е и градежът на кулата - *opus mixtum* с 4-редов тухлен пояс. Връзката със съседните куртини е конструктивна. Кулата е с приземен вход, чиято ос не дели ъгъла между куртините, а минава през западния край на северната куртина.

Както във вътрешността на кулата и коридора й, така и в незастроения северозападен ъгъл на защитената площ установихме трамбовани землени нива и съответни пластове с деструкции от трите основни периода на Градището. Най-значителен като дебелина (до 1 м) и най-богат на находки (монети, оръдия на труда, хромели, накити и др.) е пластът с деструкции от първия период, чийто край е през 60-те или 70-те години на V в. В кулата и коридора й този пласт е предимно с деструкции и материали от съседни сгради (най-вероятно от сградата F II), които са струпани тук в началото на втория период. През този период, който се отнася към края на V и/или началото на VI в., в кулата и непосредствено пред входа й са били съоръжени огнища. В незадоволително състояние са нивата и пластовете от последния период от втората половина на VI в. Сред преотложени материали, принадлежащи вероятно към последния период, открихме костени пластини от лък.

През 2000 г. разкрихме изцяло и ранното подово ниво на сградата F II. Върху глинобитния под, както и в покриващия го пласт открихме различни находки (части от медна везна, от железни оръдия на труда и т.н.) и овъглени зърнени храни. Ширината на двата входа в северната стена на сградата е била по около 1,50 м. В градежа на тази най-запазена стена са използвани сполии, включително част от каменен блок с надпис. Може вече да се посочи, че нестандартният четириъгълен план на F II е бил обусловен от стремежа тя да бъде успоредна на северната крепостна стена и съшевременно да не е в пълен дисонанс с планировката в останалите сектори на Градището.

Продължи работата и в очертанията на ранната сграда F III. Вероятно поради гореизложената причина източният участък от южната й стена не продължава по трасето на западния участък от същата стена. В очертанията на източната част на F III разчистихме зле съхранени останки от глинобитния под и от северната стена на една по-късна сграда - F IX. Тя е от последния период на обекта. Разкрихме и част от северната стена на F III и установихме наличието на вход в източния участък на тази стена. Сред горелите кирпичени деструкции върху прага на входа открихме три железни върха от копия.

За разлика от западната част на F III, където през втория период има значително повдигане на подовото ниво, в източната част на сградата повдигане на нивото не е имало или поне не е било толкова значително. Тази ситуация в F III е твърде показателна за периодизацията и стратиграфската картина на обекта изобщо. През втория период на Градището се преизползват почти навсякъде останките от по-ранни сгради, но докато някъде (например в F II и в западната част на F III) има значително повдигане на подовите нива, то на други места деструкциите от първия период са били изчистени и първоначалните подови нива са измазани и използвани повторно (например в повечето от сградите в сектори E и K).

През отчетния сезон в значителния по площ сектор E бе работено на четири места. В югоизточната част на сектора бяха изследвани ниво и пласт, принадлежащи вероятно на пристройка към сградата E II. В близост бе разчистено значително струпване на деструкции и подвижни материали (керамика, животински кости, монети и др.) от първия период на обекта.

В югозападната част на сектор E се разкриват сравнително добре запазени останки от сграда с каменно-кирпичен градеж, както и участък от солидно граден канал, преминаващ в северна посока под застлания с каменни плочи пасаж. В споменатата сграда е разкрит кирпичен пилон, който е указание за повдигнат дървен под. Тук останки от последния период на обекта почти не са запазени. В западната част на сектора продължи проучването на сградата E IV, която се е състояла поне от две помещения. В западното й помещение се откриха в големи количества фрагментирана битова керамика и овъглени зърнени храни. В съседното помещение обаче липсва пласт с материали от първия период. Не е изключено това помещение да е пристроено през втория период на обекта.

В северозападната част на сектора продължи проучването на сградата E VI. В очертанията й бяха разчистени нива и огнища от последния период на обекта, т.е. през втората половина на VI в. сградата е била преизползвана. За разлика от останалите известни сгради от по-ранните периоди на обекта, градежът на нейните стени е с хоросан. Значителните размери, широкият вход от изток и директната връзка с една правоъгълна кула са указание за обществените (вероятно военно-административни) функции на E VI. През втория период широкият вход на сградата е затворен, ав централната и в източната й част са съоръжени кирпични опорни пилони.

Споменатата правоъгълна кула отчасти се издава и отчасти вдава спрямо западната куртина. Тя е съвсем сходна с изследваната по-рано кула до източната порта на Градището.

В сектор K продължиха проучванията в площта на двете постройки, очертани върху терена от траншеи за ваддене на камък. Разкрити са глинобитни нива и слабо съхранени строителни останки от последния период на обекта. Започна и изследване на пластовете и останките от по-ранните периоди. В западната постройка бе установено наличие на вътрешна разделителна стена и на останки от масивно дървено съоръжение, чиито опори са били побити в подовото ниво. Южно от сградите се предполага улично платно.

През 2000 г. продължи и изследването на овъгления растителен материал от Градището. Обработени са ред проби от секторите F, E и D. Прави впечатление, че в сектор E преобладават ечемика и ръжта. От бобовите култури на първо място е лещата. От сектор E бяха определени и много фрагменти от овъглена дървесина. Преобладава дъбът, но има и части от бук, габър и бял бор. В някои проби от сектор D също е открит дъб. Обработката на палеоботаничния материал не е завършена окончателно и подлежи на допълнителен анализ.

IV. Теренни обхождания във Великотърновския регион (В. Динчев)

При теренните обхождания през април 2000 г. бяха изследвани обекти в землищата на селата Лесичери, Горна Липница, Дъскот, Стефан Стамболово, Русаля, Бутово и Хотница.

В землището на с. Лесичери основно внимание отделихме на обекта в м. Лесичерски стълб (южно от селото), където все още се извисява известният 13-метров пилон, принадлежал на тракийско светилище от римската епоха. В съседство има и синхронни селищни останки. Общата площ на обекта възлиза на около 100 дка. В границите му има извор с голям дебит. Локализирахме основните концентрации на строителни деструкции и подвижни находки. При изследване на една от тези концентрации с геофизическа апаратура (през м. юли) бе установен план на сграда с вътрешен двор. Резултат от нашите проучвания е и доказването на по-ранно обитаване на тази местност - през каменомедната и бронзовата епоха.

В района на с. Лесичери изследвахме и други селищни обекти от римската епоха и регистрирахме няколко нови обекта в долините на р. Росица и р. Негованка, обитавани предимно през желязната епоха.

В землището на с. Дичин бе обходен терена около Градището, където се провеждат редовни археологически разкопки. Регистриран е един нов обект с материали от бронзовата и желязната епоха.

В землището на с. Горна Липница бе изследван обстойно обектът в м. Мрамора, северно от селото. През II-IV в. сл. Хр. тук е съществувало голямо селище. Площта, на която са разпръснати днес неговите материали, достига почти 1 кв. км. При случайни обстоятелства тук са разкривани останки от постройки. Проведените от екипа ни геофизически проучвания (през м. юли-август) също доказаха наличие на различни постройки, включително и на една кръгла в план сграда със солиден градеж.

Сред археологическите обекти, посетени в района между селата Горна Липница и Дъскот, заслужава да се отбележат селищата от бронзовата епоха, от римската епоха и от времето на Първото българско царство в м. Бурловец, при границата на землищата на двете села. Археологическата сбирка в читалището на с. Горна Липница е с експонати, открити предимно в тази местност. Голям селищен обект с материали от няколко епохи (бронзова епоха, II-IV в., IX-XI в., XIV-XV в.) се локализира и на около 1 км югозападно от с. Горна Липница.

В землището на с. Стефан Стамболово (б. Градина) приключи започнатото през 1999 г. повърхностно теренно изследване на значителния селищен обект от II-IV в. в м. Салкъма, северно от селото. Тук също разполагаме с геофизически данни за отделни постройки.

В землището на с. Русаля бе посетен селищният обект в м. Пещерата, южно от селото, който по разположение, площ и хронология е твърде сходен с този в м. Лесичерски стълб.

В землището на с. Хотница посетихме м. Водопада, източно от селото, където има останки от селище от различни епохи - бронзова, желязна, римска, османска.

Обект, който представляваше специален интерес за екипа ни, бе известното антично селище при с. Бутово. Днес по-голямата част от площта му, включително с изследваните от Б. Султов пещи за керамика, попада под къщите и дворовете на съвременното село. В достъпната за наблюдение площ регистрирахме над 10 концентрации със строителни деструкции и подвижни находки. Като значим резултат отчитаме и точното определяне на северната граница на това значително селище от римската епоха, което вероятно е било с привилегирован административен статут.

В един от последните дни на обхожданията посетихме и проучваното пак от Б. Султов тържище Дискодуратере при с. Гостилица, Дряновско. Данните от нашите наблюдения не потвърждават сведенията на автора за значими селищни оснанки северно от крепостта на Дискодуратере.

РАЗКОПКИ В СЕКТОР КУЛА No V НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ "КОВАЧЕВСКО КАЛЕ" ПРЕЗ 1999 Г.

Иван Атанасов, Стамен Станев

От 12 юли до 11 август 1999 г. продължиха археологическите разкопки на Кула N V и куртината между нея и по-рано разкритата Кула N IV на късноантичната крепост "Ковачевско кале", с което проучването на този участък приключи. Резултатите показват пълна идентичност между двете кули.

Във вътрешността на Кула N V бе достигнат пода, който е от трамбована глина, пясък и дребни камъни. И в тази кула пилонът е стъпил на подовото ниво, като също е изграден до височина 0,80 м грубо, без фугировка, с недобре наредени камъни, което го прави неустойчив и това наложи незабавното му укрепване. Находките от кулата са: сивочерна и светлочервена керамика (IV-VII в.); фрагментирани амфори с гребенчат и ребърчат орнамент, с жълт, светлочервен, а в някои случаи и сив цвят (IV-VI в.); еднофитилна глинена лампа (IV в.) и фрагменти от други лампи; фрагментирани стъклени съдове; две добре запазени бронзови фибули и части от други, предимно луковични; апликации и токи също от бронз; железни върхове на копия и стрела; гема с изображение на лъв; 143 медни монети от IV-V в., сред които преобладават, включително и в най-долния слой, тези на император Константин I (306-337) и Констанций II (337-361). Близо 100 подобни монети се откриха и покрай куртината, от нейната вътрешна страна. Там бяха намерени и глинено съдче с две дръжки, железен лемеж, част от бронзова гривна, прешлени за вретена, стъклени фрагменти, един от които с релефно изобразен грозд, елипсовидна гема и други предмети. Недалеч от Кула N V, непосредствено и успоредно на куртината, от вътрешната ѝ страна, се откриха детски погребения, оградени с тухли, някои и покрити с тегула или тухли. Ориентирани са изток-запад, без погребален инвентар. Възможно е с тях да са свързани намерените в горния пласт два капака на керамични съдове, поставени един върху друг и допрени с вътрешните си страни, както и друг подобен капак, положен върху каменна плоча.

След приключване на разкопките частично бе възстановена липсващата лицева облицовка от външната страна на куртината.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА "КОВАЧЕВСКО КАЛЕ" ПРЕЗ 2000 Г.

Иванка Дончева, Владимир Стойков

През м. август 2000 г. продължиха археологическите проучвания във вътрешността на "Ковачевско кале" - късноримска крепост, намираща се на 6 км западно от гр. Попово.

Южно от разкритата през 1999 г. малка правоъгълна постройка, интерпретирана на този етап от проучванията като езическа култова сграда от IV в., по време на археологическата кампания през 2000 г. продължи разкопаването на частично разкритата през предходните две кампании голяма двуделна сграда, ориентирана също в посока изток-запад. Тя е с правоъгълна форма и е разделена от конструктивно свързан напречен зид на две неравни по големина помещения. Външните й размери са: дължина 15,70 м с долепения на фуга по-късен източен напречен зид (или първоначална дължина около 13,90 м) и ширина около 8,19 м.

В края на кампанията изцяло бяха разкрити северният надлъжен зид и източният и западният напречни зидове на сградата. Южният надлъжен зид не бе доразкрит напълно. Оказа се, че той е и най-лошо запазен, особено от запад, където се очертаваше много добре само леглото му. Зидовете са с дебелина около 0,70 м и са изградени от добре обработени малки каменни блокове, споени с хоросан, примесен с късчета от счукани тухли от жълтеникава глина, каквато и днес се открива в близките околности. След всеки ред иззидани каменни блокове следват един или два реда тънки каменни плочи, служещи за изравняване на зидовете и имитиращи отчасти тухлени пояси. Покривът на сградата е бил покрит с керемиди - тегули и имбрицес, множество фрагменти от които се намираха в насипите й. Вътрешните лица на зидовете са с грижливо обмазани релефни декоративни фуги. Изцяло бе разкопано източното помещение на постройката. Вътрешните му размери са: ширина 3,05 м и дължина около 6,60 м. То бе изцяло запълнено с напълно стерилна жълто-кафява пръст. Западното по-голямо помещение бе разкрито частично. Вътрешните му размери са: ширина около 6,60 м и дължина около 8,65 м. От вътрешността на сградата липсват засега находки. Прави впечатление, че и към двата външни напречни зида има по-късни укрепвания от прилепени на фуга зидове. Източният прилепен зид е дори почти двойно по-дебел от основния зид. Укрепванията са извършени малко по-грубо, с продълговати обработени каменни блокчета с малки размери, споени със същия вид (бледожълт на цвят) хоросан. Най-вероятната датировка за построяването на сградата, използвайки и анализирайки цялостните резултати от разкопките на тази крепост досега е между 308 и 324 г. Ремонтирана е след силно земетресение през управлението на Констанций II и е унищожена между управленията на Валенс и Валентиниан II по време на Втората готска война. След това сградата не е възстановявана повече. През следващите кампании предстои цялостното й разкриване, което ще спомогне и за доуточняване на някои спорни въпроси.

През 2000 г. бе възобновено и проучването на недоизчерпаните културни пластове на кула No 12, фланкираща от юг Западната порта на крепостта, частично проучена през предишни кампании. Проучванията в кула No 12 се извършиха на площ от около 35 кв. м и обхванаха югоизточната й част. Тази кула бе частично проучена още през кампаниите от 1990-1992 г. Южната част от вътрешността на кулата още тогава бе разкрита до хоросановия й под, а в останалата й площ беше изцяло разкопан пластът от VI и частично от V в.

След разчистването на недоразкопания пласт от V в. се премина към проучване на пласта, натрупан за времето от построяването на кулата, респективно на крепостта, до първото й сериозно увреждане. В него бяха открити няколко фрагмента от глинени лампи, една силно обгоряла дисковидна фибула, множество фрагменти от керамични съдове, 43 броя частично обгорели бронзови монети, прешлени за вретена и др. Въпреки известната несигурност, продиктувана от нарушенията в целостта на пласта, можем да направим извода, че той е образуван в периода от съуправлението на императорите Лициний I и Константин I Велики, най-късно до управлението на император Валентиниан II. Освен това, съпоставяйки данните от придобитите досега подемни материали с тухлените печати, откривани върху изпадалите от зидовете тухли или *in situ* върху руините на зидовете от укрепителната система на крепостта, можем да допуснем с голяма доза сигурност, че крепостта е изградена между 308 и 324 г. По-нататъшните проучвания в сектора на Западната порта и вътрешността на крепостта ще могат да прецизират направените наблюдения и да спомогнат за възстановяването на цялостната картина и фазите, през които е протекъл животът на населението в този късноантичен град.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ №5 (АНТИЧНО СЕЛИЩЕ ОТ II-IV В. СЛ. ХР.) ПО ТРАСЕТО НА НОВОСТРОЯЩИЯ СЕ ГАЗОПРОВОД В ДОБРУДЖА

Йордан Гатев

Археологическите проучвания бяха проведени в периода 21 април – 7 май 2000 г. с участието на студенти от НБУ и СУ. При обхождане на трасето на газопровода между КМ 17,5 и КМ 17,9 бе локализирано антично селище от II-IV в. През месец април 2000 г. сервитутът на трасето бе маркиран с булдозери, като бе отнет хумусният пласт на дълбочина 0,20-0,25 м. При повторно обхождане при КМ 17,540 бе локализирана антична постройка, намираща се в границите на трасето. Започнати бяха спасителни археологически разкопки, финансирани от инвеститора – "Булгаргаз" ЕАД.

Разпъната бе квадратна мрежа. Проучвани бяха 5 квадрата на обща площ от около 100 кв. м до изчерпване на културния пласт на дълбочина до 0,85-1,10 м. Разкрити бяха останки от една постройка, част от която продължава извън сервитута на газопровода, поради което не беше проучвана.

Постройката е била с керемиден покрив. Открити бяха керемиди от двата основни вида (тегули и имбрици), силно фрагментирани от минаването на булдозерите. Стените са били от плет и кал, като от северозапад бе разкрит и каменен зид, граден от ломени камъни със спойка от кал. Подът на постройката е от трамбована глинена замазка. В проучената площ зидът бе разкрит на дължина 9,65 м, а ширината му варира от 0,50 до 0,60 м. Основите започват на различна дълбочина – на североизток на 0,85 м, а на югозапад на 1,10 м, което се определя от конфигурацията на терена. Трамбованият глинен под представлява ивица, успоредна на зида, която се намира на югоизток от него и е с ширина 3,40 м, т.е. заема площ около 30 кв. м.

Основното количество находки бяха открити именно в пласта от трамбована глина около зида. Намерени бяха 37 бронзови монети (колективна находка), сечени при императорите Констанций II (8), Юлиан Апостат (1), Валенс (4) и 24 силно изтрити екземпляра от IV в. С това датирането на проучваната постройка трябва да се постави в границите 337-378 г., като постройката, а най-вероятно и цялото селищше са изоставени вследствие на готските нашествия през 376 г. и животът не е подновен. В подкрепа на това са и откритите случайно две монети, сечени при император Марк Аврелий (161-180) и Лициний (308-324), както и откриваните фрагменти от битова керамика, които поставят съществуването на селището в рамките на II-IV в. – до готските нашествия.

В проучваната постройка бяха открити два железни лемежа и железен сърп, изключително добре запазени. Находките на фрагменти от битова керамика в разкопаната площ бяха съвсем малко, което в допълнение с гореспоменатите оръдия на труда ни навежда на мисълта, че тя е била със стопански функции.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СНЯГОВО,ОБЩИНА ГЕНЕРАЛ ТОШЕВО, ДОБРИЧКА ОБЛАСТ, ПРЕЗ 2000 Г.

Сергей Торбатов

Спасителните археологически разкопки са във връзка с изграждането на нов магистрален газопровод за Република Турция. Античното и средновековно селище край с. Снягово, община Генерал Тошево, Добричка област, е открито и регистрирано при теренни обхождания през есента на 1999 г. Намира се на около 300 м от северните покрайнини на селото и заема терен с естествена денивелация от северозапад на югоизток и от север на юг. Трасето на новостроящия се газопровод пресича югоизточната периферия на селището.

С прекъсвания, спасителните археологически разкопки бяха проведени от 19 март до 28 май 2000 г. Участие в тях взеха студенти от НБУ и СУ "Св. Климент Охридски". Работеше се сондажно - според теренните податки за наличие на археологически структури. Количеството на направените сондажи възлиза на 26. Неколкократно бяха извършвани и обхождания на територията на селището, намираща се извън сервитута на строежа. Целта бе да се събере поддаващ се на добро класификационно определяне подемен археологически материал, който да спомогне за изясняване и уточняване хронологията на поселищния живот на това място.

Установено бе, че обитаваната територия възлиза на повече от 150 дка. Тя има вид на елипса, ориентирана северозапад-югоизток, която от запад и юг е природно ограничена от плитко суходолие. Най-ранните открити следи от уседнал живот датират от римската епоха. Селището е възникнало вероятно през първата половина или най-късно към средата на II в. сл. Хр. Керамичният материал дава основание да се твърди, че населението се е състояло преимуществено от северни тракийци (гети), които въпреки развитието на романизационните процеси успели продължително време да съхранят в бита и духовната си култура редица специфични черти на етническата си самобитност. Проучена бе част от антична сграда. Останките й са силно обезличени и свидетелстват, че строителният материал е бил преднамерено извлечен в по-късно време, за да бъде преупотребен за градеж на друго място. В насипа над руините бе открит разнообразен археологически материал: фрагменти от битова керамика (автохтонна и провинциална римска), две бронзови апликации, железен нож, връх от стрела, 3 бронзови и 1 сребърна римски монети. За съжаление, стратиграфията е нарушена и не позволява да се прецизират хронологическите граници на обитаване на сградата. Най-късната монета датира от управлението на император Валенс (364-378 г.) и очевидно следва да се приеме като указание, че античното селище край с. Снягово (подобно на огромното мнозинство от неукрепените селища от тази епоха на територията на дн. Добруджа) е престанало да съществува по време на Втората готска война на този император (376-378 г.).

След продължителен хиатус, животът на това място се възобновил едва през епохата на българското ранно средновековие. Вероятно към началото на IX в. тук възникнало обширно селище, чиято територия почти двукратно надвишавала тази на античния му предходник. По трасето на новостроящия се газопровод бяха регистрирани по археологически път 4 ранносредновековни жилища. Всички те са били наземни, поради което останките от тях са незначителни. След машинното отнемане на хумусния слой до дълбочина 0,60-0,70 м от сегашния терен, две от жилищата са запазени във вид на струпвания от дребни ломени камъни, сред които се намираха фрагменти от битова керамика и животински кости. От третото жилище бе разкрита част от северозападния ъгъл и останките от принадлежащата му пещ с предпещната яма. Местоположението на четвъртото жилище бе предположително определено въз основа на силно обезличената му пещ и един фрагмент от неговия зид. Частично бе разчистена и още една битова пещ, която може би е принадлежала на друго (пето?) ранносредновековно жилище. Според събрания керамичен материал, проучените ранносредновековни археологически структури датират от средата или втората половина на IX в. Тънкият културен пласт свидетелства, че българското ранносредновековно селище край Снягово не е просъществувало дълго и може би още към края на IX или в началото на X в. е било изоставено от обитателите си.

През османската епоха, в периода XVII-XIX в., на същото място се развила една от трите махали на някогашното село Карадурмуш - прекия предходник на сегашното Снягово. Освен наблюдавания по терена керамичен материал, с това селище се свързват и две археологически находки: бронзова посребрена пафта и бронзов пръстен.

Като най-голям успех на спасителните археологически разкопки край Снягово безспорно трябва да бъде посочено откриването и частичното проучване на комплекс от обредни ями, пряко свързан с религиозния живот на обитателите на селището от римската епоха. Комплексът се е намирал в югоизточната периферия на селището, върху терен с лек наклон на юг. Проучванията позволиха да се определят неговите североизточна и югозападна граници, отстоящи на около 75 м една от друга. Само допълнителни разкопки биха могли да покажат докъде се е простирал комплексът в другите посоки.

Проучени бяха общо 5 обредни ями и 2 култови огнища. Ямите са били вкопани практически изцяло в мощния пласт от льос, достигащ до материковата скала. Те започват от античното ниво, лежащо на дълбочина около 0,80 м от съвременния терен и едва на 0,10-0,20 м над льоса. Номерацията е според реда на откриването. Ямите имат различна форма - пресеченоконусовидна, вдлъбната биконична, вдлъбната биконична със средна цилиндрична част, крушовидна. Дълбочината им варира от 2,10 до 4 м от нивото на античния терен, а диаметърът достига на места до 2,50 м. Ямите са били запечатани с пласт от дребни ломени камъни, които изглежда са представлявали и своеобразна повърхностна маркировка. Запълнителят им се състои от различна по структура пръст, дребни ломени камъни, пепел, въглени, фрагментирана керамика и множество животински кости. Всички ями са синхронни. Керамичният материал от тях датира от втората половина на II - началото на III в. и се състои от фрагменти от автохтонни и провинциално-римски типове съдове, като в количествено отношение те са приблизително равностойни. Срещат се и ограничен брой фрагменти от фина червенолакова (възможно вносна) керамика. В една от ямите бяха намерени два фрагмента от мраморна оброчна плочка на Тракийския конник, а в друга - фрагмент от тънкостенна керамична чаша с надпис-графит на гръцки език, представящ тракийско лично име.

Комплексът от обредни ями край Снягово предоставя първите засега доказателства за съществуването в Североизточна България, а и на територията на цяла Добруджа, на паметници от този вид през римската епоха. Резултатите от археологическото проучване позволяват добре да се възстанови естеството и последователността на изпълняваните ритуали, с което се явяват важен принос в изучаването на религиозния живот на населението в този район през езическия период. Цялостната обработка на придобития материал и осмислянето на археологическите данни създават сериозни предпоставки за задоволително изясняване на някои все още проблематични аспекти на етнокултурната история на земите във вътрешността на Южна Добруджа през първите векове на римското владичество.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ КУРОРТА "РУСАЛКА", ОБЩИНА КАВАРНА, ПРЕЗ 1999 Г.

Йордан Гатев

През 1999 г., поради липса на средства, бе проучен само един гроб, частично разрушен от ерозията. Гробът представлява обикновена гробна яма с овален план. Ориентиран е запад-изток, с отклонение 40^{0} на юг. За разлика от четирите, проучени в предишни години гробове, тук не бе констатирано покритие от каменни плочи. Погребан е възрастен индивид. Лявата ръка е положена на гърдите, а дясната - върху корема. В запазената част от гроба инвентар не бе открит. От проучените общо пет гроба, инвентар е намерен само в гроб N 2 (катарама тип "Сучидава") и в гроб N 4 (фибула с подвито краче и огърлица от кехлибарени и стъклени мъниста). На базата на тези находки, засега некрополът може да се датира в VI в.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В КЮСТЕНДИЛ ПРЕЗ 1999 Г.

Румен Спасов, Весела Вандова, Юниан Мешеков

През 1999 г. в гр. Кюстендил се проведоха спасителни археологически разкопки на ул. "Цар Михаил" 9 и ул. "Любен Каравелов" 10. Обектите се намират в южната половина на укрепената площ на Пауталия.

I. Ул. "Цар Михаил" 9

Изследваният терен има площ 140 м^2. Културният пласт е проучен на дълбочина до 3,75 м, на което ниво се явяват подпочвени води. Съдържа наслоявания от възрожденската, средновековната, ксноантичната и античната епохи.

Възрожденска епоха. Пластът от възрожденската епоха е разположен на дълбочина от 0,40-0,60 до 1,60-2,10 м. При неговото проучване е проучена част от сграда, преминаваща в по-голямата си част извън границите на изследвания терен. Установени са три етапа на преустройство в сградата, датиращи от втората половина на XVIII до средата на XIX в.

Средновековна епоха. Средновековният пласт е разположен на дълбочина от 1,70 до 2,00-2,10 м. При проучването му не са открити останки от сгради или съоръжения. Намерените в пласта фрагменти от глинени съдове датират от края на IX/началото на X в. до края на XII/началото на XIII в.

Антична и късноантична епохи. Пластът от античната и късноантичната епохи е разположен на дълбочина 2,10-3,75 м. При неговото изследване са разкрити части от три сгради, преминаващи в по-голямата си част извън границите на проучвания терен. Документираните части от помещения не дават представа за плановите схеми и функциите на сградите. Зидовете са градени с камък и хоросан и имат ширина в суперструкция 0,70-0,80 м.

Намерените находки свидетелстват, че сградите (претърпели етапи на преустройство) са функционирали между последната четвърт на II и края на IV/началото на V в.

II. Ул. "Любен Каравелов" 10

Изследваният терен има площ 120 м^2. Културният пласт е проучен на дълбочина до 3,20 м, където се явяват подпочвени води. Съдържа напластявания от възрожденската, средновековната и античната епохи.

Възрожденска епоха. Пластът, съдържащ останки от възрожденската епоха, е разположен на дълбочина 0,60-2,40 м. При проучването му са разкрити и документирани четири сметни ями, два водопровода и един канал.

Средновековна епоха. Разкрити са 15 гроба от средновековен некропол. Гробните ями са разположени на дълбочина 2,50-2,90 м. Всички погребения са извършени чрез трупополагане и имат ориентация запад-изток (глава на запад). Гробните съоръжения са оформени по два начина: 1. Обикновени ями с правоъгълен или трапецовиден план; 2. Ями с правоъгълен или трапецовиден план, стените на които са укрепени (?) в основата с хоризонтално и вертикално поставени камъни и фрагменти строителна керамика. Седем гроба съдържат инвентар. Същият е представен от две стъклени гривни, една желязна гривна, пет бронзови обици (халка) и една бронзова обица с плетеница от спираловидно усукана тел.

Некрополът датира от края на X до края на XII/началото на XIII в.

Антична епоха. Разкрита е част от перистилна сграда, от която в границите на изследвания терен попадат северозападния ъгъл на двора, част от западния портик и част от помещение, развиващо се западно от портика. Дворът е ограничен с гранитни квадрови блокове, притежаващи паралелепипедна форма и размери: 1,05 x 0,65 x 0,40 м; 1,10 x 0,55 x 0,45 м и др. Портикът има ширина 3,80 м. Помещението е проучено на площ от 32,8 м^2. Зидовете му са запазени само в субструкция, където са градени с камък и хоросан. Подът на помещението е настлан с полихромна мозайка, изпълнена в *opus tessalatum* и *opus vermiculatum*. Мозаечната композиция е разгъната около разположената в средата емблема, от която е разкрит само северният бордюр. Емблемата е обиколена от пояс с фигурални изображения. Частично запазени са три фигури. Северно от този пояс, останалата част от помещението е изпълнена с геометричен орнамент. Сградата е функционирала в периода от края на II/началото на III до края на IV в.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РЕЗЕРВАТА "СЕРДИКА - СРЕДЕЦ" И ЗАЩИТЕНИТЕ ЗОНИ ПРЕЗ 1999 Г.

Константин Шалганов, Петко Георгиев, Красимира Вачева

През 1999 г. Софийският исторически музей към ОП "Стара София" осъществи контрол и спасителни археологически проучвания на 11 обекта на територията на столицата, във връзка с ремонта на подземната инженерна инфраструктура и на пътни артерии - улици и булеварди. Археологически архитектурни останки бяха засечени и проучени само на три места.

I. По ул. "Съборна", между ул. "Княз Ал. Батенберг" и ул. "Леге"

В ширината на изкопа за водопровод (1,50 м), на дълбочина между 0,45 и 0,75 м спрямо съвременния терен, на нееднакво разстояние една от друга се разкриха останки от 9 стени. Ориентацията на надлъжната им ос е в посока югоизток-северозапад, а максимално запазената им височина спрямо дъното на изкопа е 0,70 м. Дебелината им е 0,70 м. Градежът е от ломен и речен камък, споен с бял хоросан. Липсата на движими археологически находки не позволява по-точно датиране. Ситуирането на разкритите останки позволява да се предположи тяхната връзка с разкритите и заснети от арх. С. Бобчев през 1942 г. останки от сграда на бул. "Клементина" N 3 (дн. ул. "Съборна"), която може да се датира към първата половина на IV в. сл. Хр., според монетите на император Константин Велики (306-337 г.).

II. Кръстовището на ул. "Св. св. Кирил и Методий"

Под северозападния ъгъл на кръстовището, на дълбочина 0,60 м под съвременния терен, бе разкрита част от по-рано разрушено помещение с правоъгълен план и ориентация на надлъжната ос северозапад-югоизток. Запазени вътрешни размери: 3,50 x 0,40 м. Дебелината на стените е 0,40 м и са градени от речен камък, с частично включване на тухли с формат 0,25 x 0,25 x 0,03 м, които не преминават през цялата дебелина на стените. Спойката е от сивобял ронлив хоросан. Нивото на помещението спрямо съвременния терен, характера на градежа и фрагментите от керамика с масленозелена и тъмнокафява глазура показват, че се касае за помещение от XVIII-XIX в., вероятно със складово предназначение.

III. Реконструкция на трамвайната линия от ул. "Веслец" ("Младежки театър") до ул. "Странджа" (Метростанция N 6)

1. Ул. "Екзарх Йосиф" N 29

Във вътрешността на античния град, близо до северозападния ъгъл на крепостта (триъгълната кула под бившия магазин "София"), на около 9 м южно от куртината, на дълбочина 4,10 м под съвременния терен бяха разкрити две помещения. Те са ориентирани успоредно на крепостната стена и отстоят едно от друго на разстояние 1 м. Имат издължен правоъгълен план, без вътрешно членение и запазена максимална височина 2,20 м. Вътрешните им размери са: 11,60 x 2,30 м (западното) и 6,65 x 2,30 м (източното). Дебелината на стените на първото помещение е 0,90 м, а на второто - 0,55 м. В двата края на северната стена на западното помещение има оформен по един вход с ширина 1,90 м, комуникиращи с пространството към крепостната стена. Субструкцията на стените е от ломен и речен камък, споен със сивобял хоросан, а суперструкцията е изцяло градена от тухли с формат 0,32 x 0,32 x 0,05 м, споени със същия хоросан, с дебелина на фугата 2-2,5 см. Най-вероятно в периода на късната античност те са претърпели ремонт чрез изкърпвания по вътрешните лица с лочен камък, споен със сивобял хоросан. В градежа са били включени като сполии и архитектурно-декоративни детайли. Най-късните поправки, благодарение на керамичните фрагменти с характерната тъмнокафява, масленозелена и жълта глазура, могат да се отнесат към периода след XVI в.: имаме запушвания на входовете на западното помещение и повдигане на нивото на оригиналните им прагове с близо 1,30 м.

Близостта до крепостната стена, вътрешно неразчленение правоъгълен план и солидната дебелина на стените подсказват, че се касае за помещения с военноскладово, а не с гражданско или казармено предназначение.

2. Диагонала североизток-югозапад на кръстовището на ул. "Екзарх Йосиф" и бул. "Мария Луиза"

Крепостна куртина. Проучен бе (само по външното лице и в цялостен разрез) участък от куртината с дължина 11 м и максимално запазена височина до 4,70 м. Ширината на куртината в проучения сектор е 4,18 м, с добре различаващи се вътрешен и външен пояси, долепени на плътна фуга.

Вътрешният пояс (края на III - началото на IV в.) е с ширина 2,05 м и (както и при други вече проучени участъци от куртината) е в смесен градеж - пояси от речен камък с височина 0,85-0,87 м се редуват с пояси от по 4 реда тухли с обща височина 0,32 м и формат на тухлите 0,32 (0,33) x 0,32 (0,33) x 0,04 (0,05) м. Спойката е от бежоворозов хидрофобен хоросан с дебелина на фугата 3-4,5 см. Външното лице на този пояс има в основата си цокъл от каменни блокове с проучена височина 1,00 м и дебелина 0,50 м. Вътрешният пояс е запазен на височина до 2,40 м над цокъла.

Външният пояс (края на V - първата половина на VI в.) е с ширина 2,13 м и запазена максимална височина 4,70 м. Фундаментът е от речен камък, споен със сивобял хоросан, с частично включване на камъчета и натрошена строителна керамика. Този градеж се издава с 0,25 м навън спрямо вертикалното гладко лице на куртината и оформя банкет с проследена дълбочина до 0,60 м. Над банкета следва изцяло тухлен градеж от тухли с формат 0,32 (0,34) x 0,32 (0,34) x 0,04 (0,05) м, споени със същия по състав хоросан. Има разлика в характера на градежа в проучения от нас сектор от куртината и този, който проучихме през 1992 г. в сутерена на Централни хали. Тук имаме двустъпален банкет от речен камък споен с хоросан, с обща ширина 0,50 м и проследена дълбочина 1,10 м. Над банкета следва едноредов цокъл от рустицирани квадри със средни размери 0,50 x 0,50 x 0,50 м, над които се издига изцяло тухленият градеж на външния пояс.

Към вътрешното лице на вътрешния пояс се разкри част от основата на стълба, водеща в посока североизток-югозапад към платформата на куртината. Запазен е само един ред с обща ширина 2,25 м от 6 хоризонтално поставени една до друга тухли с формат 0,34 x 0,34 x 0,04 м. По аналогия с други проучени участъци, вероятно височината на едно стъпало е варирала между 0,27 и 0,30 м.

Източна кула на северната порта. Разкрита бе и бе проучена дълго предполаганата източна крайвратна кула на портата. През 1955 г. при изкопи под западната половина на бул. "Мария Луиза" са разкрити останки от северната порта на Сердика - западната страница с настилката на прохода. Според заснеманията на арх. С. Бобчев и арх. Ст. Бояджиев, портата е еднопроходна, с ширина на прохода 3,00 м и дължина 13,00 м. През 1956 г. при сондажи в сутерена на Централни хали арх. Бояджиев разкрива останки от западната крайвратна кула. Интересно е, че на базата на частично разкритите останки от кулата двамата архитекти реконструират по различен план нейния план. При арх. Бобчев тя е с план на почти правилен външно октогон, а при арх. Бояджиев - подковообразна, много близка по очертания до гръцката буква "омега".

В план, сега разкритата кула представлява отвън неправилен шестостен, изтеглен надлъжно в посока юг-север и долепен на частично проучена фуга към външния пояс на куртината. Тази фуга се дължи вероятно на особеностите на терена в този участък, където през античността е преминавала малка река и теренът е бил неустойчив. За да се избегне излишно напрежение върху куртината, кулата е била издигната на фуга към нея. Максимално запазената височина на кулата спрямо античното ходово ниво е 2,90 м. Разгърнатата обща дължина на шестостена е 20,03 м, като усреднената дължина на всяка страна е 3,34 м. Външният остър ъгъл, който източната стена на кулата сключва с куртината, е 58°, а вътрешният тъп ъгъл, който всеки две страни на хексагона сключват помежду си, варира между 120 и 160°, т.е. средно е 140°.

Вътрешността на кулата представлява кух цилиндър с диаметър 3,10 м. Към вътрешността на града води проход с неправилен трапецовиден план и максимални размери: дължина - 3,74 м, ширина - 2,28 м. Към вътрешността на кулата страниците на прохода завършват с по една плитка дъговидна ниша с форма на сегмент от кръг с дължина 1,32 м и височина 0,20 м. Тези ниши са леко изместени със северните си краища в източна посока. Подът на кулата е много качествено измазан в опус сигнинум. В източната стена на кулата, през дебелината на тялото й, е оформена много добре прикрита потерна с ширина 1,55 м и дължина на прохода 2,65 м. Потерната се е затваряла с врата, която, ако се съди по гнездата за запъващата я греда (със сечение 19 x 25 см), е отстояла на 0,55 м разстояние във вътрешността на прохода спрямо външното лице на кулата. Потерната е старателно запушена с блокаж от речни камъни, фрагментирани тухли и фрагмент от колона, обилно залети със сивобял и розов хидрофобен хоросан.

В южна посока проходът на кулата преминава през цялата дебелина на външния пояс от куртината и се "задънва" във външното лице на пояса в смесен градеж. Характерът на градежа, запушващ прохода от юг, се различава съществено от градежа на останалите сектори на вътрешния пояс. Тук той е много по-качествен и прецизен, изпълнен в техника опус витатум микстум - пояси с височина 0,55-0,60 м от неголеми каменни блокчета (туфели), подредени в хоризонтални редове, се редуват с 4-редови тухлени пояси (запазен е само един пояс) с обща височина 0,38 м, като тухлите са споени с розов хидрофобен хоросан.

В резултат на затварянето на прохода от юг до запазената максимална височина на кулата (2,92 м спрямо античното ходово ниво), последната е била практически нефункционираща. На първо място, разстоянието от 1,40 м между сегашния под на кулата (в опус сигнинум) и античното ходово ниво извън нея прави практически много трудно доброто функциониране на нейните защитници по отношение на бързото излизане и прибиране, освен ако тази денивелация не е била преодолявана чрез подвижна дървена стълба. Във всички досега проучени сектори от крепостната стена потерните извеждат на ниво максимално до 0,50 м над околния античен терен. Запазената максимална височина на затварянето на прохода на кулата над пода й е 1,52 м. Всички тези факти показват, че, въпреки много добре оформения под на кулата, на нейното долно ниво не е имало оформено помещение. Най-вероятно до височина 1,40 м над околния античен терен вътрешността на кулата е била запълнена с емплектон и старателно замазана в опус сигнинум. Запазената сега височина на затваряне на прохода на кулата (1,52 м) показва, че едва над това ниво вероятно се е развивало бойно помещение, т.е. на ниво 2,92-3,00 м над тогавашния терен.

Кулата е фундирана върху подложка с проследена дълбочина 0,65 м от средноголеми речни камъни, обилно залети с розов хидрофобен хоросан. Над фундамента следва 4-редов цокъл от каменни блокове с обща височина 1,75 м. При две от стените на кулата хоризонталната външна линия на лицето на цокъла при найдолния ред блокове (с височина 0,40 м) е изместена навън спрямо същата линия на останалите три реда блокове над тях. Това позволява да обособим условно найдолния ред блокове като банкет, макар и видим. Първият и последният ред от каменния градеж са от призматични, хоризонтално поставени един до друг блокове. В средните два реда, макар и не при всяка стена на кулата, преобладават рустицираните квадри. За заздравяване на градежа част от ъгловите блокове от четирите реда при някои от стените на полигона участват в каменните редове от блокове на съседните им стени. Това привързване допълнително е повишавало качеството на градежа в този невралгичен за отбраната на града пункт.

Над цокъла, до максимално запазената височина на стените на кулата, градежът е изцяло тухлен, с формат на тухлите между 32 и 35 см и дебелина 4-5,5 см. Спойката е от жълтеникавобял до сивобял на цвят хоросан, с дебелина на фугата между 1,5 и 5 см.

Източна страница на северната порта. Северното (външно) лице на страницата е с дължина 3,90 м и разкрита височина 1,90 м. Градежът е от 5 масивни правоъгълни ортостатни (?) блока, поставени на тесните си страни и с обща височина 1,47 м. Над тях е запазен каменен пояс (2,37 м дълъг и 0,42 м висок) от два хоризонтално поставени с украсата навън архитравни блока (сполии).

Източното лице на прохода е проследено в южна посока по протежение на 2,85 м. Поясът от ортостатни блокове от външното лице на страницата продължава и по лицето на прохода (3 блока). Частично е запазен и редът от застъпващите ги отгоре призматични блокове, но вече гладки лицево. Има известни податки за наличие на катаракта.

Южно от тази точка ситуацията с източната страница на прохода е крайно неясна. Нямаше никаква физическа възможност за проучване в ширина и дълбочина, тъй като в този сектор минаваха пакети от кабели високо напрежение и действащ водопровод с голям диаметър. Въпреки това се установи, че на разстояние 1,08 м източно спрямо проучената от нас страница на прохода е съществувал страничен, по-тесен проход с ширина 1,05 м. Източната му страница е проследена в южна посока по протежение на 2,85 м. Този страничен проход се "задънва" със северния си край в южното (вътрешно) лице на страницата на портата, която е с дебелина в този сектор 2,85 м. При това положение, източната страница на прохода на северната порта засега се очертава с минимална дължина от 5,70 м. Податките за наличие на страничен проход подсказват, че тук имаме останки от един по-ранен вид на портата, когато, възможно, тя е била двупроходна, според реконструкцията на арх. Ст. Бояджиев (сп. "Археология", 1959 г.). В този сектор на проучването имаше голямо количество нападали от оригиналния градеж каменни блокове, някои от които дори частично запушваха прохода на портата.

Въпреки липсата на датиращи материали, датировката на кулата в заварения от нас вид може да се отнесе към края на V и първата половина на VI в. и да се свърже с голямата строителна дейност на император Юстиниан Велики (527-565 г.) в балканските територии на Византия. Оригиналният полигонален план (засега единствената подобна полигонална кула от територията на България е кула N 1 от северозападния край на крепостта при с. Одърци, Добричко) и липсата на функционално партерно ниво на кулата са елементи, покриващи някои от най-характерните белези на ранновизантийското крепостно строителство от VI в. Към същия период може да се отнесе и превръщането на северната порта в еднodелна. Нейното стесняване и превръщането й в еднопроходна, силно стеснена в ширина и издължена в дълбочина (за да затрудни фронта на атаката), също са елементи на ранновизантийската фортификация. Що се отнася до затварянето на прохода на кулата към вътрешността на града, характерът на градежа може да се отнесе ако не до края на VII в., то със сигурност след трайното присъединяване на Сердика към територията на българската държава. Във всеки случай, внимателният градеж и преустройствата в този сектор от укрепителната система на града подсказват, че т.нар. северно разширение на античния град отдавна е престанало да функционира, ако то изобщо е било завършено и е играло някаква практическа роля. Сега вече северната порта на Сердика е била един от пунктовете, които са поемали удара на евентуалните нападатели.

Наличието на късни водопроводи и боклучна яма с животински кости и керамични фрагменти с характерната за периода XV-XVIII в. глазура потвърждават още един път нивото на "изрязване" на крепостната стена през XV в. - до около 3,00 м над античното ходово ниво. Кулата бе засипана с фин речен филц и запазена на място под съвременното улично платно на кръстовището.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В М. "СВ. МАРИНА" КРАЙ С. ВАРВАРА, ПЛОВДИВСКО, ПРЕЗ 2000 Г.

Грозданка Георгиева

Проучванията бяха осъществени благодарение на финансовата подкрепа на Фондация "Отворено общество". В разкопките участваха студенти III курс от СУ "Св. Климент Охридски" (специалност "Археология") и студенти по архитектура от УАСГ, които направиха архитектурно заснемане на част от стените на църквата.

Работеше се по довършване на сондажа в северния параклис, където бе достигнат пласт с материали от късножелязната епоха, и по разкриване основите на стените на параклиса. Окончателно бе проучена яма No 1, датираща от късножелязната епоха. През този сезон бе разчистена и пещта, прорязана от западния зид на църквата. Продължи проучването и на участъка около южния параклис на църквата с цел установяване на културните напластявания и хронологията им.

Северен параклис. Апсидата е с полукръгла форма и ширина на дъгата 1,20 м. Свален е хоросановият под в апсидата. Откриваха се фрагменти строителна и битова керамика, части от стъклени съдове от късноантичната епоха, заедно с керамика от къснoжелязната епоха. При изграждане основата на апсидата са правени две преправки до достигане на правилната полукръгла форма. Тя е фундирана на дълбочина 0,55-0,60 м, като субструкцията е изградена от камъни, споени с голямо количество хоросан с едро счукана строителна керамика. Точно при основата на апсидата се разкриха фрагменти от късножелезни материали, които лежаха в петно от по-тъмна рохка пръст. Впоследствие се установи, че това е остатък от дъно на яма от късножелязната епоха.

Основата на северния зид на параклиса е фундирана на малка дълбочина от 0,12 м в западната и централната част, но се увеличава до 0,25 м при северното рамо на апсидата. Дълбочината на основата следва естествения наклон на терена, който е от запад-северозапад на изток-югоизток. За устойчивост при фундирането е използвана глинеста пръст и камъчета, примесени с останки от късножелезния пласт.

Яма No 1. Ямата е с кошеровидна форма: диаметър при устието - 1,20 x 1,30 м; диаметър при дъното (на дълбочина 1,10 м) - 1,25 x 1,47 м. В нея се откриха фрагменти от битова керамика ПР и ПК, животински кости, глинени первази, мазилки с отпечатъци от пръти, фрагменти от есхари с и без украса, обработени и необработени камъни, каменна плоча (вероятно служила като капак на питос),фрагменти от стени на питос и др. Ямата е запълнена от различна по цвят и структура пръст: тъмнокафява рохка, сива глинеста и др. На дълбочина от 0,75 до 0,85 м е открито струпване от човешки кости без анатомичен порядък. Над и под него има изобилие от въглени, но самите кости са без обгаряне. Около костеното струпване, на тази и на по-голяма дълбочина има няколко керамични струпвания, вероятно свързани с ритуала на жертвоприношението. В южната периферия, на дълбочина 0,90-1 м, се разкри основа на зид с хоросанова спойка, примесена с едро счукана строителна керамика. Още в началото на ямата тази южна граница бе прерязана под права линия и съставът на пръстта бе различен: светлокафява, песъчлива, с дребни и средноголеми необработени камъни.

На дълбочина 1,10 м в ямата е достигнато до стерилен пласт.

Южен параклис. Разчистено е вътрешното лице на южния зид на параклиса. Изграден е от камъни на калова спойка и има ширина 0,60 м. Подът на параклиса е покрит с глинесто-песъчлива пръст, примесена със средноголеми камъни. Фундирането на южния зид е на дълбочина 0,35-0,40 м, като тази дълбочина се увеличава към апсидата.

Ситуация южно от църквата. Запазени са три реда от камъни с височина 0,30 м, които са част от суперструкцията на зида, докато субструкцията е само от един ред камъни на дълбочина 0,23 м. При разкриване на основите се забелязва, че зидът стъпва върху фрагменти от керемиди (останки от раннохристиянска постройка) и върху останки от каменни рушевини, примесени с хоросан с едро счукани строителни фрагменти, попадащи под нивото на суперструкцията. Зидът е долепен на фуга до южната стена на параклиса. Той е изграден от ломени камъни на калова спойка и е леко изместен на изток. Дължината му е 3,84 м, а ширината - 0,60 м.

Пещ. Разкритата пещ е вкопана в хълма и впоследствие, при изграждане продължението на западния зид през средновековието, е прерязана от него. Размерите на запазената част от пещта са 0,87 x 0,80 м във вътрешността. Дебелината на стената е 0,10 м, като максимално запазената височина е 0,45 м. Запазена е само основата от централния стълб във вътрешността на пещта, който има четириъгълна форма. Подстилката на пещта е от дребни и средни по размер необработени камъни.

По всяка вероятност пещта е била предварително изчистена, затова не можем със сигурност да определим нейното предназначение. Хронологически тя е по-ранна от средновековния зид и вероятно е функционирала при първата раннохристиянска базилика.

Потвърждение за съществуващи съоръжения в тази южна част ни даде разкритата основа от стена в южната периферия на яма No 1, както и останките от каменни струпвания с хоросан под и около югоизточния косо разположен зид. Вероятно при по-късните преправки и строежа на средновековния параклис ранните градежи са разчистени.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НААНТИЧНО СЕЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЯМ ЧАРДАК, ПЛОВДИВСКО, ПРЕЗ 1999 Г.

Йордан Гатев

При прокарване на новото трасе на газопровод за Гърция бе обходен участък северно от Пловдив. В землището на с. Голям Чардак бе локализирано селище от римската епоха (I-IV в.). При проведените спасителни разкопки бяха открити останки от антична постройка, отстоящи на около 700 м югозападно от селото. На площ от 60 м^2 бе разкрита срутена покривна конструкция от керемиди от двата вида (тегули и имбрици). Останки от архитектура не бяха открити. Явно постройката е била с лека конструкция. При проучването бяха открити фрагменти от битова и амбалажна керамика, железни пирони и скоби, както и седемнадесет монети. Най-ранната от тях е от първата половина на I в. Открити са и монети от II (сребърен денар на император Хадриан), III и IV в. Най-късните монети са от император Валенс, когато, вследствие на готските нашествия, селището е изоставено.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ (ХИСАР) ПРЕЗ 2000 Г.

Митко Маджаров

През 2000 г. археологическите разкопки в Диоклецианопол бяха съсредоточени в квадратите XXXIII и XXXIV от планквадратната мрежа на античния град. Проучванията се извършиха на площ от около 200 кв. м. На дълбочина 0,35 м под съвременния терен се попадна на зидове от постройка. Външният южен зид е широк 0,80 м, а вътрешните - 0,65 м. Сградата отстои на 42 м западно от източната крепостна порта. Ориентирана е северозапад-югоизток, с 24 градуса отклонение от оста север-юг. Зидовете в по-голямата си част са разрушени до основи. Само на отделни места суперструкцията им е запазена до 0,40 м. От изток към запад се разкриха четири помещения. Непосредствено до южната стена на сградата е оформена улична настилка, състояща се от едри плочести камъни. Плочите са наредени върху пръстта без каквато и да е по-стабилна подложка. Поради дългогодишното обработване на терена в миналото по-голямата част от плочите, както и зидовете на сградата, са извадени. По време на разкопките се откриха марко находки, предимно фрагменти от керамика (долиуми и други дебелостенни глинени съдове), характерни за периода V-VI в.

Данните от проучванията показват, че се касае за сграда с прилежаща към нея улица. Част от тази улица беше разкрита на 35 м западно от сегашния обект през 1993 г. Улицата води точно към източната порта на града. Денивелацията между прага на портата и откритата улица е 2,3 м. Очевидно тази улица, както и сградата към нея, са свързани с по-късни градоустройствени решения в Диоклецианопол, отнасящи се към V-VI в. Най-вероятно сградата е била със стопанско предназначение.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ФОРУМ - СЕВЕР" В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г.

Мая Мартинова

Проучено е петно с площ 200 м^2, започнато през 1994 г. и замразено поради липса на финансиране.

Открит е северният централен вход на форумния комплекс и сектор от южния фасаден зид на обществена сграда, заемаща северната централна част на форума на Филипопол. В зида е вграден мраморен блок с гръцки надпис, който представлява постамент за статуя на император Комод.

В северното амбулацио са документирани фрагменти от дорийска колонада и подовото покритие на амбулациото през отделните фази на изграждане на форума.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР №22" В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г.

Мая Мартинова

Петното за проучване е ситуирано в източното подножие на Сахаттепе. Проучването е реализирано на площ от 150 м^2.

Разкрити са останки от западния ред мраморни седалки на стадиона на Филипопол. Общият им брой възлиза на 16 - повечето от тях фрагментирани и разместени. Единствената запазена *in situ* седалка е от петия ред. В западния сектор на петното е разкрит скалния масив, на места запълнен с блокаж от ломени камъни и хоросан, който е служил за полагане на редовете седалки.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ "КНЯЗ ЦЕРЕТЕЛЕВ №10" В СТАРИННАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г.

Бистра Колева

Успоредно с проучването на античния пласт започна и почистването на матриковата скала в източната част на парцела. За 5 работни дни се почистиха само 10 м^2. Независимо че проучваната тераса е била използвана като каменоломна в най-високата си част, попадна се на три стъпала изсечени в скалата. Те са с дължина 3,60 м, ширина 0,40 м и височина 0,45 м.

Окончателните заключения ще бъдат предложени след пълното проучване на масива в парцела през 2000 г.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "КНЯЗ ЦЕРЕТЕЛЕВ №10/10А" В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г.

Мина Боспачиева

През 1999 г., във връзка с изграждането на хотелски комплекс на ул. "Княз Церетелев" 10 и 10а, в границите на Архитектурно-исторически резерват "Старинен Пловдив", се попадна на останки от антични постройки. Обектът се намира във вътрешността на укреплението на Трихълмието от късната античност.

В проучения досега сектор в южната половина на парцела се оформят няколко антични сгради.

1. В североизточния край на петното се откри северозападният ъгъл от антична сграда (част от помещение) със съхранени частично в субструкция градежи от ломен камък на бял хоросан с част от подова мозайка. Открити са широки черно-бели бордюри от запад и север и тесен такъв (от бръшлянов повлек) от север. По-голямата част от сградата остава под къщата от съседния парцел.

2. По цялото протежение на проучената 7-метрова ивица в южната част на петното за строеж се откриват зидовете от едно помещение, принадлежащо на голяма сграда. Градежите са от камъни и тухли, споени с хоросан с тухлен пълнеж. Личат два момента на преустройство.

Първоначалната сграда с мозайката може да се датира в III в. Помещението от голямата сграда, със зидове нарушили целостта на мозайката и запазени по посока изток-запад с дължина над 40 м, със своите две преустройства се отнася най-общо към IV-V в.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "РИЛСКИ МЕТОХ №6" В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1999 Г.

Мина Боспачиева

През 1999 г., при спасителни археологически проучвания във връзка със строителството на частна жилищна сграда в южното подножие на Трихълмието, западно от античния театър се попадна на част от трасето на античния водопровод в сектора му непосредствено преди разпределителните съоръжения на Таксимтепе. Той представлява масивен градеж от ломен камък и тухли, споени с хоросан с тухлен пълнеж. В неговата горна част е изграден улей с хидрофобна мазилка, по който е текла чиста вода. В долния край градежът включва глинен водопровод от централната водопроводна система. Секторът се датира най-общо в края на III и IV в. Деклариран е като паметник на културата от местно значение и е запазен в приземието на новата жилищна сграда.

СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЧЕРТИТЕ НА АНТИЧНО СЕЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ШИШМАНЦИ, ПЛОВДИВСКО, ПРЕЗ 1999 Г.

Сергей Торбатов

При теренни обхождания в землището на с. Шишманци е било открито и регистрирано обширно неукрепено селище от римската епоха, отстоящо на 2,5 км североизточно от селото. Територията му възлиза на повече от 100 дка. Селището заема предимно равнинен терен в местностите "Скелета" и "Карагенчов кладенец", но южната му периферия включва и североизточния полегат склон на скалистото могиловидно възвишение "Спас баир", извисяващо се на 16 м над околността и явяващо се специфична локална доминанта. Докато равнинната част на селището попада изцяло в подложени на ежегодна дълбочинна обработка земеделски земи, каменистата повърхност на възвишението никога не е била обект на селскостопански работи. Ненарушеността на културните напластявания, както и теренните податки за наличието там на антични градежи с представителни функции, предопределиха решението археологическите сондажи да бъдат заложени именно върху възвишението "Спас баир". Разкопките се проведоха в продължение на 14 дни, с участието на студенти от НБУ и СУ "Св. Климент Охридски". Проучванията се извършиха в два сектора - А и Б. Сектор А е ситуиран в горната част на североизточния склон на възвишението, а сектор Б - върху неговото било. Проучената площ възлиза общо на 167,5 м^2. **Сектор А.** В този сектор бяха открити и изцяло проучени останките от постройка от римската епоха, която - според добития археологически материал - несъмнено е била с култово предназначение. Става дума за малък езически храм с правоъгълен план и размери 4,00 х 3,50 м, ориентиран с надлъжната си ос запад-изток. Храмът е бил издигнат направо върху скалата. Определеният за строеж терен, отличаващ се със значителна естествена денивелация от запад към изток, не е бил подложен на никаква предварителна подготовка. Зидовете са били изградени от средноголеми и големи ломени камъни на кална спойка. Покритието на храма е било с дървена конструкция, върху която са били подредени плоски керемиди (***tegulae***). Поради особеностите на терена и използваната твърде примитивна строителна техника, сградата бе открита в силно обезличен вид. Запазени ***in situ*** са само основите на източния зид, на югоизточния ъгъл и отчасти на западния зид на храма. Деструкции от северния зид бяха разчистени непосредствено северно от оригиналното му местоположение. От руините на храма и от пространството около него произхождат множество археологически находки с висока културно-историческа стойност (оловни огледала, фрагменти от сребърни огледала, култов керамичен съд с апликирана фигурална украса, върхове от стрели и от копие, битова керамика и др.). Изобилието от ритуално огънати или фрагментирани вотивни оловни огледала, както и от ритуално натрошена битова керамика, не само категорично свидетелствува за упражняването на това място на специфична култова практика, но и дава възможност за нейната задоволителна реконструкция и интерпретация. Доминирайки в топографско отношение над околността, проученият езически храм и принадлежащата му свещена територия са заемали обособено място в цялостната композиционна структура на намиращото се тук антично селище, изпълнявайки през III и в началото на IV в. ролята на негово културно-религиозно средище. Според откритата сред руините монета на император Константин I (307-337 г.), светилището по всяка вероятност е престанало да функционира и е било разрушено през втората четвърт на IV в., във връзка с налагането на християнството за официална религия в Римската империя. **Сектор Б.** В този сектор бяха проучени 3 работни квадрата. В единия от тях (Л-6) бе разчистен югоизточният сектор на изкуствен насип с античен произход, прорязан от по-късно вкопаване. Насипът е във вид на могила с диаметър около 10,00 м и максимална височина 0,60 м. Натрупана е била директно върху естествения скален терен. Състои се от донесена от друго място кафява пръст, а повърхността й е грижливо облицована с дребни ломени камъни. Отсъствието на археологически материали в самия насип не позволява по-прецизна датировка на могилата, както и определяне на нейното предназначение. Издигането й най-вероятно следва да се постави във връзка с функционирането на езическото светилище и упражняваните в него култови практики и ритуали.

Проучванията в другите два квадрата доведоха до откриването на неизвестен досега късносредновековен християнски некропол, датиращ от втората половина на XVI - XVII в. Проучени бяха два гроба. Погребаните са били положени в дървени ковчези, закопани на дълбочина 0,50-0,80 м от съвременния терен. Гроб No 1 е без инвентар. В него е било положено тялото на момче на възраст 10-12 г. Гроб No 2 съдържа тленните останки на жена на възраст 35-40 г. В областта на шията бе открита пробита сребърна османска монета (акче) от втората половина на XVI в., носена на наниз като украшение, а около таза - бронзово копче.

ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ И РАННОВИЗАНТИЙСКА БАЗИЛИКА В М. "МОГИЛАТА" КРАЙ СМОЛЯН ПРЕЗ 2000 Г.

Дамян Дамянов, Никола Бояджиев

През 2000 г. се проведе поредният етап от проучването на базиликата. То обхвана площ от около 540 кв. м, включваща храма и прилежащия му терен. Базиликата е трикорабна, с една тристенна апсида, едноделен нартекс, северно преддверие и обособен южен двор. Дълга е 20 м, а широка - 12 м. Построена е в края на IV - началото на V в. върху основите на култова сграда от III-IV в.

Ранната култова сграда представлява комплекс от две помещения, разположени в посока север-юг. Комплексът е ориентиран по посоките на света, с отклонение 10 градуса на североизток. Южното помещение е с размери 13 х 12 м и има вход от юг, а северното е с размери 10 х 3,65 м и е свързано с главното чрез вход на южната си стена. Не са запазени западните стени на сградата. Градежът е от ломени камъни с калов разтвор. Зидовете са с дебелина 0,65-0,70 м и не сключват прав ъгъл помежду си.

Базиликата наследява главното и северното помещение на култовата сграда съответно с наоса и преддверието си на север, което довежда до асиметрия в конструкцията й. Наосът е скъсен, с вътрешни размери: дължина - 11,60 м, ширина - 10,65 м. В източната си част наследява двата входа от по-старата постройка: южния - към двора, и северния - към преддверието. Връзката му с нартекса се осъществява чрез троен вътрешен вход, по един за всеки кораб. Апсидата е изместена на север от оста на наоса и при първоначалното си изграждане е притежавала вход на източната си стена, който впоследствие е зазидан. Радиусът й е 2,20 м. Ширината на корабите от север на юг е: 2,70, 4,40 и 3,55 м. Нартексът е едноделен, с входове от север, запад и юг. Северното преддверие вероятно се е състояло от две помещения: западно - проходно, и източно - кръщелна (наследено от култовия комплекс).

В живота на базиликата се установяват два главни периода. През първия (края на IV - VII в.) в храма се влиза от три места: през западния вход на нартекса; през проходното помещение от север; по алея към двора и южния вход на нартекса. През втория период (края на IX - края на XIV в.) северното преддверие се преустройва в двор. Зазидани са западния и директния вход от наоса към него. Зазидан е и западният вход на нартекса, което пренасочва потока от хора към южния вход на нартекса.

Тънките зидове и техниката на градеж предполагат лека, двускатна покривна конструкция - псевдобазилика от елинистически тип.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНО И КЪСНОАНТИЧНО СЕЛИЩЕ "ЧЕРНА ГОРА - 2" (АВТОМАГИСТРАЛА "ТРАКИЯ", ПЪТЕН ВЪЗЕЛ "ОРИЗОВО", КМ 170+300 - 170+650) ПРЕЗ 1999 Г.

Красимир Калчев

Селището с работно наименование "Черна гора - 2" е разположено на трасето на новостроящата се автомагистрала "Тракия", при отклонението на автомагистрала "Марица". Намира се в местността "Ингров кладенец", в землището на с. Черна гора, община Братя Даскалови, Старозагорска област. Въз основа на теренните обхождания и на заложените 40 сондажа по трасето на магистралата се локализираха останките от жилищни и стопански сгради от антично селище. Застрашените от новото строителство бяха напълно или частично разкрити, проучени и документирани.

Изцяло разкрита е сграда С, намираща се на самото трасе на магистралата. Тя представлява сложен по план архитектурен комплекс, заемащ площ над 800 м^2. Външните й размери са 30 х 30 м. Ориентирана е североизток-югозапад. Състои се от 8 помещения с различна форма, размери и предназначение. В източната и южната част на сградата има два обширни двора. Строителната техника е с цокли от ломени камъни на калова спойка и стени от кирпич. Покривните конструкции са дървени, а покритията - от стандартни тегули и имбрици.

На 230 м северозападно бе разкрита и проучена още една сграда - D. Тя представлява самостоятелна постройка с размери 10 х 10 м. Изградена е със същите материали и по същата строителна техника като първата сграда.

Частично проучена е сграда Е, отстояща на 120 м северозападно от сграда D. Заема площ над 500 м^2. Разкриха се останките от две самостоятелни постройки, обединени в голям архитектурен комплекс. Поради това, че тази сграда се намира извън сервитута на новостроящата се магистрала, нейното пълно разкриване и проучване не влиза в плановата задача.

На базата на стратиграфските наблюдения и след обработката на материалите (битова керамика, стъклени съдове, метални предмети и монети) се разграничиха два периода на обитаване на селището. Най-ранните материали (червенолакова трапезна керамика; архитектурни детайли - базиза колони, фрагменти от дорийски капители; фрагмент от оброчна плочка на Тракийския конник; монети от края на II и началото на III в.) показват, че първият строителен период може да се отнесе към средата на II в. Най-вероятно през втората половина на III в. сградите от селището са разрушени и изцяло изградени, като са използвани строителните материали, включително архитектурните детайли. Планировката в общи линии е запазена, но има промени в размерите на сградите и вътрешното разпределение на помещенията. Най-вероятно селището е напуснато от обитателите си през третата четвърт на IV в., предвид опасността от "вторите" готски нашествия през 378-379 г.

Разкритите останки принадлежат на самостоятелни сгради, разположени на значителни отстояния една от друга. Те са част от римско и къснoримско село (коме), намиращо се в хинтерланда на римската пътна станция Циле (при днешното с. Черна гора). Селото е разположено по склона на десния бряг на малка река, която сега се влива в микроязовира на с. Плодовитово. Просъществувало е в продължение на около 300 години и в него най-вероятно са живели местни тракийски жители с различно материално състояние и социален статус. В непосредствена близост се намират некрополите на селището - римския могилен некропол, част от който е близката Янкова могила и по-късния плосък некропол от IV в. по склоновете на възвишението в южна посока. В римското село през II-III в. вероятно е имало светилище на Тракийския конник. Най-вероятно при готските нашествия през средата на III в. селото е разрушено, но скоро след това е възстановено. През втората половина на IV в. жителите му го напускат поради опасността от варварски нашествия.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЗЕТЬОВО-2" КМ 14+500 - 15+100 НААВТОМАГИСТРАЛА "МАРИЦА") В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЕТЬОВО, ОБЩИНА ЧИРПАН, ОБЛАСТ СТАРА ЗАГОРА, ПРЕЗ 2000 Г.

Красимир Калчев

Обектът с работно наименование "Зетьово-2" се намира в землището на с. Зетьово и отстои на около 2 км западно от селото. Разположен е в м. "Айрята", на десния бряг на малка река, върху югоизточен склон. При изготвяне на ОВОС са открити разнесени материали, предимно фрагментирана керамика.

Спасителните археологически проучвания се проведоха от 2 октомври до 24 ноември 2000 г., средно с 35 работника дневно. Положени са 74 сондажа по протежение на 538 м от трасето на автомагистрала "Марица" - от КМ 14+500 до КМ 15+038. Сондажите са с размери 5 х 1 м, ориентирани по посоката на оста на магистралата и отстоящи на 10 м един от друг.

При проучванията са открити материали, предимно фрагментирана керамика, отнасяща се към две епохи: битова римска и късноримска керамика (III-IV в.) и късносредновековна битова и строителна керамика (XVIII-XIX в.). Тези материали се откриват само по повърхността, в обработвания пласт. В дълбочина в сондажите не са открити културни напластявания.

Най-вероятно в проучвания район са били изградени временни сезонни постройки от нетраен материал. Въз основа на първичната обработка на материалите може да се каже, че те се отнасят към периода III-IV в.

На базата на резултатите от спасителните археологически разкопки на обект "Зетьово-2" считам, че проучванията са приключили и строителните работи по изграждането на автомагистралата могат да започнат.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЗЕТЬОВО-3" КМ 13+450 - 13+560 НААВТОМАГИСТРАЛА "МАРИЦА") В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЕТЬОВО, ОБЩИНА ЧИРПАН, ОБЛАСТ СТАРА ЗАГОРА, ПРЕЗ 2000 Г.

Красимир Калчев

Обектът под работно наименование "Зетьово-3" е разположен на левия бряг на малката река Хамам дере, в землището на с. Зетьово. Обхваща площ от около 10 дка. През южната му периферия преминава трасето на автомагистрала "Марица". При теренните обхождания за изготвяне на ОВОС е констатирано наличието на археологически материали, отнасящи се към римската и късноримска епохи и концентрация на деструкции северно от трасето, в близост до надгробната "Хаджиева могила".

Спасителните археологически разкопки се проведоха в периода от 28 август до 30 септември 2000 г. (24 работни дни), средно с 35 работника дневно. Положени са 55 сондажа по протежението на трасето на автомагистралата на разстояние 110 м - от КМ 13+450 до КМ 13+560. Сондажите са с размери 5 х 1 м. Отстоят на 5 м един от друг, в пет успоредни линии с дълга ос изток-запад. Самите сондажи са ориентирани север-юг. Достигната е дълбочина от 0,70 до 1,20 м, в зависимост от дълбочината на материковия пласт.

Археологически материали, предимно фрагментирана керамика, се откриват само по повърхността и в обработвания пласт до дълбочина 0,25-0,30 м. Културни останки в дълбочина не са открити, с изключение на сондаж No 32, в който е разкрита част от яма с отухлени подови мазилки. Разнесеният археологически материал се отнася към две епохи: малко на брой керамика и кремъци от неолита (Караново-3) и битова керамика от римско и късноримско време (III-IV в.).

С цел изясняване на структурата, характера и хронологичните граници на съществуване на селището бе положен контролен сондаж А на 123 м северно от трасето на магистралата. Разкрити са останките от сграда, изградена с каменен цокъл и стени от кирпичи, с покритие от тегули и имбрици. Характерът на строежа и разкритите материали (цели съдове, оръдия на труда, хромели) датират сградата в третата четвърт на IV в.

При огледа на терена в този район се локализират още две подобни сгради. Най-вероятно те са част от римско и късноримско селище (коме), което е унищожено при т.нар. "втори готски нашествия" през 378-379 г.

Откритите материали по трасето на автомагистралата най-вероятно са разнесени при обработката на терена. Въз основа на резултатите от сондажните археологически разкопки на обект "Зетьово-3" считам, че през настоящия сезон проучванията са приключили и строителни работи по изграждане на магистралата могат да започнат.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ РЕЗЕРВАТ "АВГУСТА ТРАЯНА - ВЕРЕЯ - БОРУЙ" В СТАРА ЗАГОРА ПРЕЗ 1999 Г.

Христо Буюклиев, Красимир Калчев

В границите на Археологическия резерват "Августа Траяна - Верея - Боруй" се проведоха спасителни археологически разкопки на 7 обекта. Те са наложени от предстоящо ново строителство в частни парцели в централната градска част на Стара Загора. Финансирането на спасителните проучвания е изцяло за сметка на инвеститорите.

I. Източна крепостна стена на Августа Траяна (ул. "Раковски" 59, п. 1674 на кв. 26-Б по ЗРП)

Парцелът е с размери 27,80 х 13,20 м. В източната част се разкриха останките от двете крепостни стени на източната укрепителна система на античния и ранновизантийски град. Вътрешната крепостна стена е с дебелина 3,50 м, със запазена суперструкция до 1,00 м. Най-ранният период се отнася към третата четвърт на II в., а през IV в. са запълнени пиластрите по вътрешното й лице и е надстроена във височина. Разкрита е на дължина 13,50 м. На 3,88-3,90 м, успоредно на вътрешната, се разкри куртината на втората крепостна стена - протейхизма. Тя е с дебелина 2,50 м и е запазена само в субструкция. Частично е разрушена от мазетата на старата жилищна сграда в тази част на парцела. Датира се в края на V и в началото на VI в.

II. Кардо максимус (ул. "Димитър Наумов" 104 и 106, п. 1549, 1550, 1551 на кв. 43-Б по ЗРП)

Проучени са два парцела в централната градска част на Стара Загора, с общи размери 28 х 17 м. Разкрито, проучено и документирано е част от трасето на главната улица с посока север-юг - кардо максимус. Ширината на платното е 5,50 м, има тротоари с ширина 1,00 м. Настилката е от големи каменни плочи, а под двата тротоара са каналите за отпадъчни води. Върху каменната настилка има пласт от чакъл и трошляк с дебелина 0,30-0,40 м. Той се отнася към периода след средата на V в., когато в резултат от хунските нашествия градът е бил разрушен и общото ниво е било повдигнато заради руините. От изток се разкри портик пред сградата в източната инсула. Портикът е с дълбочина 3,10 м. Запазените останки от архитектурата могат да се отнесат към късноримския период. Улицата е разкрита по протежение на 28,60 м.

III. Декуманус N 6 (ул. "В. Левски" 63, п. 3447 на кв. 66-А по ЗРП)

В малък парцел с размери 10 х 10 м се разкри малък участък от една от улиците с посока запад-изток на античния град. Това е декуманус N 6. Разкрит и проучен е на разстояние 10,20 м. Ширината на платното е 4,60 м. Установи се, че е имал настилка от каменни плочи само по средата на платното и те са покривали канала за отходните води. Тук също бе разкрита ранновизантийската чакълеста настилка, отнасяща се към VI в. Поради малката проучена площ не е ясна планировката на прилежащите сгради от север и юг. Разкри се само фасадният зид на северната инсула. Не може да се каже дали е имало портик. Разрушенията от късните епохи, най-вече от средновековието, са нарушили значителна част от античните пластове.

IV. Късноантична сграда с подова мозайка (бул. "Руски" 51, п. 34031 на кв. 64-Б по ЗРП)

Разкриха се три помещения и портик на голяма късноантична сграда. Размерите на портика са: ширина 2,50 м, разкрита дължина 14,00 м. Помещенията са с ширина 7,00 м и различна дължина. В най-северното помещение се разкри част от подова мозайка с площ 10 м^2. Тя е с геометрична композиция, тип 36 по Салис: осмоъгълници, свързани с малки квадрати. В осмоъгълниците са изобразени различни розети, соломонови възли, патица, кошница с плодове, кана. Използвани са тесали от камък в 4 цвята - охра, сивочерен, керемиденочервен и бял. Стратиграфските наблюдения, откритите материали (най-вече керамика), както и анализа на композиционната схема датират мозайката в първите десетилетия на V в. Северната половина на помещението с мозайката е непроучена, тъй като е извън очертанията на петното за строеж и попада в частна собственост.

V. Късноримска баня (ул. "Железни врата" 29, кв. 58 по ЗРП)

Парцелът се намира в северозападната част на античния град. Обхваща площ с размери 27 х 17 м. Запазена е малка част в южната половина на петното за строеж. Там се откриха останките от частна баня, съставна част от голям домус. Запазени са само три помещения от южната част на банята, с три различни по размери апсиди от юг. В две от помещенията са открити следи от хипокаустно отопление. По начин на изграждане (опус микстум) и архитектурния план, банята може да се отнесе към началото на IV в. Останките от другите помещения на градския домус са лошо запазени. Установи се, че още през 1994 г. при незаконни изкопни работи в северната и западната части на парцела са унищожени културните пластове.

VI. Късноантична жилищна сграда (ул. "Железни врата" 7, п. 3527 на кв. 66 по ЗРП)

Проученият терен има размери 24 х 14 м и се намира в северозападната част на античния град. В него се разкри голям вътрешен двор на градски домус, вероятно перистилен тип. Запазени са частично западния и северния зидове, ограждащи перистила. В източната част на петното за строеж се разкриха останките от зидовете на помещенията на сградата. Тук разрушенията са много големи, тъй като старите сгради в тази част са имали много дълбоки мазета (почти до скала) и са унищожили античните и късноантични архитектурни останки.

VII. Обект "Форум и терми" (площад при западната порта на Августа Траяна)

Разкрита и проучена бе част от трасето на декуманус, започващ от западната порта. Дължината на проучения сектор е 15 м. Досега този участък бе непроучен. Установи се, че настилката от големи каменни плочи на улицата е изцяло запазена. Ширината на платното е 6,40 м. По северния тротоар също са наредени големи каменни плочи, които покриват канала за отпадъчни води. Най-важното откритие са квадратни отвори върху плочите на тротоара. Те са на разстояния 4,00-4,50 м. Отворите са с размери 12 х 12 см и дълбоки 15-18 см. Установи се, че в тях са били монтирани вертикалните греди на дървения парапет, който е затварял северната част на полукръглия площад при използването му за гладиаторски битки.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ФОРУМ И ТЕРМИ НА АВГУСТА ТРАЯНА" ПРЕЗ 2000 Г.

Красимир Калчев

Археологическите проучвания имат спасителен характер и са наложени от реставрационните и консервационни работи на комплекса, състоящ се от Западната порта, улица, площад и градски терми на Августа Траяна. Почистена и проучена бе настилката от варовикови плочи на площадното пространство. Направено е графично и фотографско заснемане. В два сектора, в които има пропадане на плочите, бяха заложени сондажи. При тях се разкриха културни пластове, по-ранни от изграждането на термите, аудиториума и площада с постамент за конна статуя. Откритите материали, предимно фрагментирана керамика, се отнасят към III - първата половина на IV в.

Въз основа на данните от проучванията се налага коригиране на относителната хронология на комплекса. Първоначално в сектора северно от декумануса, започващ от западната порта, е имало други структури, вероятно занаятчийски работилници. През средата на III в. в северната част на инсулата са изградени градските терми. По-късно те са ремонтирани и преустроени, а пред южната им част е изградена амфитеатрална част - аудиториум. Площадът е заравнен и настлан с варовикови плочи. Изграден е постамент за конна статуя. В средата на площада е изградена шахта, от която зидан канал отвежда повърхностните води в канала под северния тротоар на декумануса. Този период се отнася към средата на IV в. След хунските нашествия в средата на V в. комплексът е разрушен и върху площада са изградени паянтови жилища. Те просъществуват до началото на VII в., когато целият град е унищожен при славяно-аварските нападения.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЮГОЗАПАДНИЯ НЕКРОПОЛ НА АВГУСТА ТРАЯНА - БЕРОЕ ПРЕЗ 1999 Г.

Красимир Калчев

Проучен е парцел с площ 300 $м^2$, на който предстои ново строителство. Той се намира южно и западно от големи проучени площи от югозападния некропол на Августа Траяна - Берое, интензивно използван през периода от II до края на IV в. От проучванията през 1976/77 г. и 1988/89 г. са разкрити, проучени и документирани над 700 гроба.

В новопроучения сектор от некропола се разкриха нови 51 гроба. Те са извършени изключително чрез трупополагане. Гробните съоръжения са 5 типа: гробни ями без покритие, гробни ями с покрития от надлъжни и с покрития от двускатно наредени тегули, с покрития от каменни плочи и зидани гробове. Ориентацията на гробовете е предимно запад-изток, с различни отклонения. Някои от гробовете са използвани като семейни и в тях има препогребване на кости от по-ранни гробове.

Откритите материали са относително малко на брой - 4 глинени съда, 6 фрагментирани стъклени съда, накити (предимно огърлици от стъклени мъниста, бронзови и стъклени гривни). Отнасят се към къснoримския период на използване на некропола - преди всичко към втората половина на III и целия IV в. Най-вероятно се касае за разширяване на територията на некропола през късноримския период.

Финансирането на спасителните проучвания е изцяло от инвеститора.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА НА АВГУСТА ТРАЯНА - БЕРОЕ ПРЕЗ 2000 Г.

Красимир Калчев

Проучванията имат спасителен характер и са наложени от предстоящо строителство в парцел 2799 на кв. 1 по ЗРП на Стара Загора. Парцелът има площ от 780 кв. м. В него е имало стари сгради, чиито мазета в западната и южна част са унищожили гробовете. В този район са проучени в предишни сезони над 700 гроба от некропола на Августа Траяна - Берое от II-IV в.

През настоящия сезон се разкриха, проучиха и документираха 49 гроба. Погребенията са извършени чрез трупополагане. Гробните съоръжения са три вида: гробни ями без покритие, ями с покритие от тегули (двускатно и надлъжно) и ями с покритие от бипедални тухли или каменни плочи. Ориентацията е преобладаващо запад-изток, с различни отклонения.

Откритите материали - гробни дарове и вещи на погребаните, са представени от различни по форма стъклени съдове (23 броя - бутилки, балсамарии, чаши, купи), глинени съдове (6 броя - кани, чаши и гърнета) и накити (огърлици от стъклени, варовикови и златни мъниста; стъклени и златни медальони; пръстени; гривни; фибули; токи).

Данните от обработката на резултатите от проучванията показват, че този район от югозападния некропол на Августа Траяна - Берое е използван през периода от средата на III до третата четвърт на IV в.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КОМПЛЕКС ОТ ЯМИ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА И РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЗОННО СЕЛИЩЕ В МЕСТНОСТТА "ПЧЕЛИНА" КРАЙ С. ГЛЕДАЧЕВО В РАЙОНА НА МАРИЦА-ИЗТОК ПРЕЗ 1999 Г.

Гергана Шейлева, Борис Борисов

През 1999 г. бяха проучени 1775 $м^2$ площ, на която бяха открити 14 нови ямни комплекса, с което общият им брой достигна 188.

Новооткритите ямни комплекси и ями са напълно аналогични на проучените през предходните години. Затвърдено бе окончателно мнението, че при вкопаването на съоръженията се е търсело умишлено разполагане на ямите една до друга, а в много случаи - и една в друга. В зависимост от броя на ямите, оформящи отделните комплекси, размерите на последните достигат до дължина 25,90 м (N 172) и ширина до 21,10 м в най-големия комплекс - N 172.

Пълнежът на ямите се състои от пръст със сивочерен, сивобелезникав до охраво и жълтеникавокафяв. Сред насипа се срещат фрагменти от глинени съдове и кости от животни, които са неотменна част и от пълнежа на сметните ями. Понякога в ямите се откриват цели скелети на големи кучета, коне и други животни.

Според намерения керамичен материал и монети ямните комплекси датират най-общо към периода I-IV в. сл. Хр.

От ранносредновековното сезонно селище бе открито и проучено трето жилище, разположено сред двор, заедно с принадлежащите му стопански постройки - две кошари, първата от които е с кръгъл план и е напълно аналогична по форма и размери на откритите досега още 5 подобни, а втората - с издължена елипсовидна форма.

Откритите и проучени съоръжения ни дават възможност още веднъж да затвърдим наблюденията и изводите, че в случая се касае за сезонно селище на занимаващо се основно със скотовъдство население. Според нас това е първото ранносредновековно сезонно селище, проучено и доказано по археологически данни. Друго сезонно селище от третата четвърт на XII в. е открито на 2 км северозападно от първото. Откриването на две толкова близко разположени сезонни селища, макар и асинхронни, съвсем ясно показва, че около тях е имало достатъчно пасища за животните, които районът със своя полустепен характер предоставя.

През 1999 г. са направени и 20 малки сондажа в сектор В, на 1 км западно от обекта, където са открити нови ями от римската епоха, които очевидно принадлежат към същия комплекс от ями.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧЕН ОБЕКТ ПО ТРАСЕТО НА ТРАНЗИТЕН ГАЗОПРОВОД ЗА ГЪРЦИЯ И ТУРЦИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРОВО, ОБЩ. СУНГУРЛАРЕ, БУРГАСКА ОБЛАСТ

Кръстина Панайотова, Методи Даскалов

Спасителните разкопки по трасето на транзитния газопровод за Турция и Гърция в землището на с. Горово, общ. Сунгурларе се проведоха под ръководството на К. Панайотова и М. Даскалов от 18 май до 9 юни 2000 г.

Обектът е локализиран при теренни обхождания между местностите "Сунгурларски ниви" и "Кайряка". Теренът е равнинен, слабо нагънат и с наклон на югозапад. През него е прокопан землен напоителен канал.

На площ приблизително 300 м^2 бяха заложени 13 сондажа, предимно на места с повърхностна концентрация на подемен археологически материал. Във всички изкопи се достигна до стерилен пласт. Повърхностния обработваем черноземен пласт с дебелина 0.25 – 0.3 м е плътен , без примеси. В него се откриват фрагменти от битова и строителна керамика, частици от горяла глина, късове обмазка, животински кости и малки парчета желязна шлака.

Откритият подемен археологически материал: стени, устия, дъна от съдове (между които и тънкостенни), фрагменти от амфорна тара; отсъствието на следи от строителна дейност в дълбочина, както и наблюденията на околния терен и прилежащите части от трасето на газопровода, дават основание да се предполага, че останките са разнесени при обработка на почвата от периферна част на селище, съществувало през периода средата на III - IV в. сл. Хр. То вероятно се намира в нивата, на 200 – 300 м в посока изток – североизток от трасето на газопровода, където теренът е видимо по-издигнат. Прокопаването на земления канал и непрекъснатата механизирана обработка на терена през последните години са допринесли за преотлагането на археологическите материали.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА МАХАЛА ГАРВАНЯ, ОБЩИНА АРДИНО, ПРЕЗ 2000 Г.

Анастасия Беливанова

Във връзка със строителството на Хидровъзел "Мадан" са проведени спасителни сондажни разкопки в четири местности в землището на махала Гарваня, разположени на десния бряг на р. Горна Арда.

М. "Кум-улук"

Проучено е струпване с размери около 1,30 х 1,40 м, образувано от ломени камъни с доста въглени, фрагменти керамика и шлака между тях. Керамиката е изработена на ръка и се отнася към късноброзовата или желязната епоха. Поради наличието на шлака и следи от горене в съоръжението, то се свързва с металодобив или металопроизводство.

М. "Кашлъ-яни"

По повърхността е събрано незначително количество керамика и парчета шлака, но не е открит запазен културен пласт. Културните останки имат характеристика и датировка, аналогични на тези в съседния обект в м. "Кум-улук".

М. "Инджелик"

Проучен е пласт с дебелина до 0,65 м, състоящ се от голямо количество шлака, въглени, обмазки и над 100 фрагмента от сопла на металургични пещи. Под него е достигнато ниво от отухлена светла глина, примесена с шлака и парчета замазки. Проучванията са спрени на този етап и в следващия археологически сезон ще се търсят следи от металургични съоръжения и по-конкретни данни за датировката на това производство.

М. "Джевиз-янъ"

На ограничена площ е проучен пласт с дебелина до 0,30 м от сбита сиво-кафява пръст, наситена с въглени, шлака (около 30-40 кг), фрагменти от битова керамика и сопла от металургични пещи - над 20 фрагмента. Вероятно пластът е преотложен и не е възможно да се открият запазени съоръжения *in situ*. Керамиката е изработена на ръка и на колело и се определя най-общо като антична.

Проучваните обекти се намират в район с изявени рудни зони. Анализите на откритата шлака показват съдържание на олово, цинк, мед, желязо, както и сравнително високо съдържание на сребро и злато. Най-вероятно проучените следи от древна металургия са останки от добив на сребро и злато от пиритни или галенитни жили.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. ПАНИЦОВО, ОБЩИНА НЕСЕБЪР (ОБЕКТ "РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА"), ПРЕЗ 1999 Г.

Христо Прешленов, Димо Кожухаров, Мария Донева

В изпълнение на програма за комплексни археологически проучвания на територията на община Несебър, финансово подпомогнати през 1999 г. от Фондация "Отворено общество" - София, се проведоха редовни археологически разкопки на раннохристиянската базилика в укрепеното късноантично селище при с. Паницово, община Несебър, с цел изясняване на плановата схема, конструкцията, художествено-декоративната украса и стратиграфията на културния пласт на сградата.

Завърши изясняването на плана на бемата, върху която се развиват богослужебните действия. Тя има правоъгълна форма с размери 5,55 (с перваза - 6,05) х

2,75 м. Изградена е от тухли с размер 0,42 х 0,42 х 0,03 м, положени на глина върху хоросанов хастар.

Продължи проучването на конструктивните особености на сградата. На 5,75-5,85 м на юг от северния непрекъснат стилобат се разкри южния стилобат с дебелина 0,72 м. На 2,15 м вътрешно от гнездото на втората база (незапазена) се намера третата база с размери 0,50 х 0,55 м, а на 4,35 м отстои четвъртата база (0,55 х 0,75 м), включени до три четвърти от ширината си в стилобата. Поставени са върху правоъгълна, издаваща се на около 0,25 м в южния кораб, подложка от ломен камък на хоросан. При третата база на северния стилобат се проучи фундирането му до стерилен пласт на 0,25 м под подовата настилка. Тънкият почвен хоризонт (средно 0,40 м) до основната скала не е наложил изграждането на масивен фундамент.

На 0,10-0,15 м над пода в централния кораб се разкриват части от скатния покрив на сградата - плоски керемиди и капаци, части от овъглени гредички, много ковани гвоздеи, прозоречно стъкло.

Тухлената подова настилка е запазена на няколко участъци в централния и южния кораб. Използвани са тухли с формат 0,42 х 0,42 х 0,03 и 0,44 х 0,44 х 0,04 м.

Продължи разкриването на фрагменти от стенна живопис в археологическите структури. В северния кораб срещу втората база на стилобата и в южния кораб срещу южното рамо на апсидата фрагментите (с размери от около 1 до 30 $см^2$) са от долния декоративен регистър. Положени са "а фреско" върху двупластова мазилка. Колоритът включва охра, червен, син, синьозелен, бял и черен цвят.

Откритите в културния пласт фрагменти от глинени и стъклени съдове, глинени лампи, железни земеделски и занаятчийски инструменти уточняват данните за границите на периодите на обитаване, използване за култови нужди, унищожавани и изоставяне на сградата. Обитаването на тракийското селище, на чиято територия през късната античност е изградена раннохристиянската базилика, въз основа на фрагментите от хиоски амфори може да се отнесе в раннокласическата епоха. Функционирането на базиликата според откритите на пода на бемата части от глинени лампи не преминава първата четвърт на VII в. През ранното средновековие (IX-X в.) сградата е обитавана, но не се използва за култови цели - в централната й част, над падналия и грубо подравнен керемиден покрив, се откриват фрагменти от кухненска и трапезна керамика, сред която преобладават разнообразни по форма гърнета с врязана украса, земеделски и занаятчийски инструменти (мотика, нож, прешлен за вретено), шлака, животински кости.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА НЕСЕБЪР ПРЕЗ 1999 Г.

Христо Прешленов, Димо Кожухаров, Мария Донева

В изпълнение на програма за комплексни археологически проучвания на територията на община Несебър, финансово подпомогнати през 1999 г. от Фондация "Отворено общество" - София, се проведоха теренни обхождания в землищата на с. Кошарица, с. Гильовци, с. Паницово и с. Козница. В резултат на проучванията по и около трасето на пътя Анхиало - Марцианополис, през и източно от Дюлинския проход, са картографирани и определени типологично и хронологически укрепени селища и укрепления и изяснена връзката им с този път и отбранителната система по билото на Еминска планина.

В землището на с. Кошарица, на рид със средно изразен наклон, е регистрирана крепост (0,9 ха) с неправилна шестоъгълна форма, изградена от ломен камък на хоросан и обитавана през късноантичната и средновековната епохи. В м. Харманджика, над селото, са проследени землени укрепителни съоръжения, преграждащи път към долината на р. Хаджийска.

На територията на с. Гильовци са проучени две укрепления, фланкиращи подстъпите към прохода от юг. "Малкото кале" има неправилна шестоъгълна форма и площ от около 0,4 ха. Разположено е на заравненото било на рида над Бяла река. На изток-югоизток има визуална връзка с "Голямото кале" (приблизителна площ 1,3 ха), чиято стена понастоящем не съществува. По трасето на куртината се среща късноантична и ранносредновековна керамика.

В землището на с. Паницово са документирани селища и укрепителни съоръжения, свързани с главната отбранителна линия по билото на Еминска планина. "Градището" на югозапад от селото понастоящем е напълно унищожено. Укрепеното селище "Градището" на северозапад от селото има площ около 4,0 ха, с многоъгълна форма, порта и кули на южната крепостна стена. Градежът е в *opus implectum*. На север-северозапад от крепостната порта улица извежда до раннохристиянска базилика. Територията на селището е обитавана и през ранното средновековие. На северозапад, на рида на срещуположния бряг на р. Еркешка, е разположено укрепление с почти правилна четириъгълна форма и площ около 0,1 ха. Посредством вал и ров от изток се свързва с късноантичната защитна преграда, преустроена на този участък през ранното средновековие. На югоизток от с. Паницово, южно от съвременния път за с. Раковсково, е документирана правоъгълна укрепителна постройка с площ приблизително 0,01 ха.

На югоизток от с. Козница е проучено укрепление с петоъгълна форма, кули в ъглите и площ около 0,6 ха. Изградено е върху речната тераса след вливането на р. Еркешка в р. Двойница и се включва в късноантичната преградна стена - част от укрепената линия от Черноморското крайбрежие при Обзор до р. Елешница на запад.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЕМИНСКА ПЛАНИНА, ОБЩИНА НЕСЕБЪР, ПРЕЗ 2000 Г.

Христо Прешленов, Димо Кожухаров, Мария Донева

В изпълнение на дългосрочна регионална програма за комплексни проучвания на античните селища, укрепления и култови паметници на територията на община Несебър, през 2000 г. се проведоха теренни обхождания в землищата на гр. Обзор и селата Приселци, Гильовци и Оризаре. Проучени бяха селища и укрепления, които се явяват елементи или са свързани с късноантичната отбранителна линия по билото и южния склон на Еминска планина.

Военностратегически и конструктивно свързана с тази линия е крепостната стена на късноантичния град, топографски интегрирал римската пътна станция Темплум Йовис на крайбрежния път. Тя попада изцяло в строителните граници на гр. Обзор. Включена конструктивно в късноантичната отбранителна линия, крепостта се развива на север, обхващайки площ от около 22 ха. От северозападния й ъгъл късноантичната отбранителна стена се насочва на северозапад и запад. Изградена е от ломен камък, тухли и хоросан, смесен с едро счукани тухли. На север от нея, на рид над р. Двойница, чието било отстои на около 2 км от морския бряг при Обзор, е разположена късноантичната и средновековна крепост Козяк. Следвайки линията на билото, тя има ориентация юг-север, четириъгълна форма с кули в ъглите и площ около 1,8 ха. Входът й е при югоизточната ъглова кула. Южната куртина е усилена с три междинни кули. Градежът е в *opus mixtum* на хоросан, смесен с едро счукана тухла. Укреплението има два строителни периода. На 40 м на северозапад от входа на крепостта, на върха на рида личат деструкциите на масивна правоъгълна сграда. Изградена е от ломен камък на бял хоросан.

На запад от крепостта Козяк следите на късноантичната отбранителна стена се губят. На около 1,5 км на запад-северозапад, в долната част и подножието на склона "Дългия сърт" на рида "Янко тепе" се откриват фрагменти от тухли и покривни керемиди, вероятно от стражева кула. Друга, с правоъгълна форма и керемиден покрив, е изградена на долната част на склона на съседния рид на запад. Използвани са тухли и хоросан с едро счукани тухли. На около 160 м на югозапад-запад късноантичната отбранителна стена прави чупка на запад-северозапад и, спускайки се по десния бряг на един дол, пресича трасето на ж.п. линията Бургас - Варна. На около 275 м от подножието на склона на рида тя достига основите на разрушения мост на десния бряг на р. Куру дере. На отсрещния бряг трасето й се проследява западно от шосето Обзор - Приселци, където през 30-те години на XX в. К. Шкорпил локализира осмоъгълно укрепление. На около 30 м западно от него се отделя ранносредновековния землен вал.

На южния склон на Еминска планина, на североизток от с. Оризаре, над Лембер чешма е разположено укрепено късноантично и средновековно селище с площ около 1 ха. Стената му е изградена от ломени и грубо дялани камъни с пълнеж от дребни ломени камъни на кал. В свлачищната долна част на склона на рида иманярски изкоп пресича жилищно помещение с керемиден покрив. Стените му са изградени от ломен камък на кал. По повърхността на терена са разнесени ломени камъни, тухли, керемиди, капаци, розов хоросан, фрагменти от късноантични червеноглинени и тънкостенни средновековни съдове. Късноантичното и средновековно селище при Лембер чешма отстои на около 4 км югоизток-юг от крепостта, охраняваща на рида "Калето" пътя Анхиало - Марцианополис през Дюлинския проход.

Теренните проучвания в Еминска планина на територията на община Несебър през 2000 г. подкрепят хипотетичното интерпретиране на късноантичната отбранителна стена като предна, задържаща противника бариера. Във връзка с нея са конструктивно включените или изнесени пред фронта й укрепления и кули, съобщителните успоредни и напречни пътища, позволяващи бързо прехвърляне на военни части и техника, и цивилните, често укрепени селища, организиращи в дълбочина мирновременния живот в този жизнено важен за късноримската империя регион. Всички те формират *de facto* късноантичната отбранителна линия в източния дял на Хемус между двата стратегически меридионални транспортни коридора през Поморийския и Дюлинския проход.

АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ В МЕСТНОСТТА "КАЛФАТА" ПРЕЗ 1999 Г.

Кръстина Панайотова, Димитър Недев

Археологическите разкопки на на античния некропол на Аполония в м. Калфата в гр. Созопол през 1999 г. бяха съсредоточени предимно в сектор "Централен" на основния изкоп и в сектор "Изгрев" (на 900 м в посока запаз.северозапад), където беше заложен сондаж с размери 5 х 4 м. В двата сектора бяха проучени общо 18 гробни съоръжения (15 в сектор "Централен", 1 в южния сектор и 2 в сектор "Изгрев"), които се датират от третата четвърт на V до втората половина на III в. пр. Хр.

Седем от гробовете се отнасят към първия тип (Тип I) по типологията на гробните съоръжения от Аполония - яма, изкопана в пясъка или в глинест пласт. Ямите от Вариант 1 (4 на брой) са с правоъгълен план, най-често със заоблени ъгли.

Вариант 2 (яма, която е укрепена с по 1 до 3 камъка откъм главата) и Вариант 3 (яма с каменна стеничка) са представени с по едно съоръжение. За първи път в некропола на Аполония беше открита яма, на една от късите страни на която е оформено "стъпало" за поставяне на гробните дарове. Всички ямни съоръжения са без специално покритие. След полагането на погребания, гробовете са били засипвани, като при N 194, който се отнася към най-ранните в този участък на некропола (трета четвърт на V в. пр. Хр.) и N 196 насипът има крепида от необработени камъни и късове от варовикови плочи.

Керемидените гробове (Тип II - 5 на брой) са представени само от Вариант 1 (с двускатно стреховидно покритие). Всички те се намират извън (в посока към морето) каменната стена, като някои от тях са разрушили намиращите се на това място обредни огнища. Три от тях са изградени и затрупани с ломени камъни. Съоръженията са оформени от стандартни покривни керемиди, 9 от които са подпечатани с позитивни букви : 1 кръгъл печат с буквите "Н" и "Р" в лигатура; 1 - "Е"; 1 - "А"; 1 - "Т" и "А" в лигатура; кръгъл печат с буквите "М" и "А" в лигатура (3 бр.); 3 керемиди са подпечатани с двубуквени печати - "Т" и ""; 2 - с "" (веднъж самостоятелно и веднъж в комбинация с изображение на каменно-дървена двулапа котва - монетната емблема на Аполония).

От откритите през изминалия сезон 4 градени и покрити с камъни гробове от Тип III, три се отнасят към Вариант 2. Отделянето на гроб N 192 във Вариант 2.1. се налага от отсъствието на покривни плочи над камерата. Интерес представлява гроб N 185, който не само има подова настилка от варовикови плочи, но стените на камерата са обмазани с варопясъчна обмазка.

В разгледаните дотук гробове е било извършено трупополагане с преобладаващо източна ориентация (10). В пет гроба погребаните са положени с глава на северозапад и в един - на югозапад. В характерната за този некропол поза - по гръб, с изпънати крайници - са 14 скелета. Отклоненията се откриха в два керемидени гроба: един скелет по гръб, но със свити в колените крака, наляво; един индивид положен по очи, със свити в колените крака, наляво. Ръцете на последния са една върху друга, леко кръстосани (вързани отпред?).

В двата гроба, в които е било извършено погребване на останките след трупоизгаряне на друго място, са употребени керамични камбановидни урни, укрепени и затрупани с камъни. За покритие на едната е послужила местна дълбока паница, а върху другата е поставена с дъното нагоре долна половина от амфора.

Лекитите - чернофирнисови, с червена палмета или с мрежест орнамент - са най-често срещания гробен инвентар в аполонийския некропол - в 8 гроба (4 ями и 2 градени). Откритите над гроб N 193 чернофигурни лекити се отнасят към варианти, непознати досега от некропола на Аполония. Следващата по време и по многобройност група от съдчета за благовония - балсамариите, се намериха в два керемидени гроба и в една урна. От останалите форми керамични съдове могат да се посочат: амфора, кана, ойнохое, киликс, скифос и гърне. Шест теракоти, представляващи седнала на трон богиня, съпровождат погребаното в гроб N 196 дете. Сред даровете, поставени над гроба, също има две фигурки на седнала на трон Кибела и оловни букрании.

Металните предмети, включени в гробния инвентар, са изработени предимно от бронз: в шест гроба се намериха стригили. Погребаните в три от керемидените гробове и в две ями са били осигурени с "Харонов обол" - бронзови монети на Аполония от малък номинал. От бронз са изработени и намерените в 4 гроба игли за шев, както и обици (в 2 гроба) и миниатюрни халкички (в два гроба). Единствената открита в този участък на некропола сребърна гривна се намери непосредствено до гроб N 191.

Освен открития над гроб N 186 бронзов връх от стрела, оръжията са представени и с един железен връх от копие.

Предмети от кост се срещат изключително рядко в този некропол. Единствената находка от ограбения гроб N 191 представлява плосък предмет от обработена кост със следи от окисляване от бронз (може би дръжка?). Астрагалоси от дребен добитък се намериха в три гроба.

Астрагалоси се откриват не само в гробовете, но и в обредни огнища. Особен интерес представлява находката в огнището, част от което попада под западната страница на оградата на гроб N 190. Тук се намериха 63 астрагалоса, част от които са двустранно обработени (плоски, подобни на пулове). Шест от тях са с малки размери, като един е обкован по края с лята оловна рамка. От дванадесетте големи астрагалоса, осем са маркирани с врязани букви.

Откритите през изминалия сезон общо 13 обредни огнища се намират предимно извън периболоса. Слоят от въглени и обгорели съдове варира от 0,22 до 0,43 м дебелина. Във всички се намират поставени с дъното нагореголеми паници, в някои от които има овъглени ядки. Лешници и бадеми се намериха в 5 огнища заедно с животински кости (от агне, шиле и овца).

Керамичните съдове в огнищата са: различни типове и размери паници и панички; ихтии и скари за печене на риба; канички и гърненца; гутуси и аскоси (тип гутус); скифоси и червенофигурни леканета. Обичаят да се палят силни огньове и да се изгарят дарове извън стената на некропола е в апогея си през втората половина/края на IV в. пр. Хр. Тази практика се наблюдава и в новоразкрития сектор "Изгрев".

През 1999 г. бяха открити три цели надгробни плочи и част от четвърта от края на V/началото на IV в. пр. Хр.

В сектор "Изгрев" беше разкрита *in situ* част от глинен тръбопровод с ориентация северозапад-югоизток. Тръбопроводът минава по-ниско и от вътрешната страна на каменна стена, дълга 3,80 м, ориентирана също северозапад-югоизток, с оформено външно (към морето) лице.

Проучването на стената в централния изкоп е една от основните задачи на работата ни през последните две години. До този момент са разкрити общо 39,64 м от заграждането на този участък от некропола. Големият периболос има субструкция от два реда частично обработени камъни и части от варовикови блокчета. Суперструкцията е от двустъпален квадров градеж от варовикови блокове без спойка. В северозападния му край е изградена страница в псевдоизодомен градеж. До нея е извършено преустройство на стената. По този начин се затваря пространството около граден гроб N 190. Това допълнително преграждане е станало не покъсно от средата на IV в. пр. Хр., след което мястото извън периболоса се използва за извършване на пост-погребални и поменални ритуали, свързани с пречистващата сила на огъня. През III в. пр. Хр. стената вече е била засипана и извън и по-дълбоко от нея са били вкопавани керемидени гробове и урни.

АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НААПОЛОНИЯ В М. КАЛФАТА – ГР. СОЗОПОЛ ПРЕЗ 2000 Г.

Кръстина Панайотова, Димитър Недев

Редовните археологически проучвания на обект "Античен некропол на Аполония в м. Калфата" с ръководител К. Панайотова (АИМ – БАН) и заместник – ръководител Д. Недев (АМ – Созопол) се проведоха от 2.10. до 7.11.2000 г.

Основната ни цел беше да се допроучи изцяло (до стерилен пласт)южния сектор, както и да се доизясни развитието на оградната квадрова стена (периболос)

в югоизточно направление. В набелязания участък беше открита материковата скала на н.в. 4.65 м, като най-ниската точка до която се достигна е на н.в. 3.70 м.

Открити бяха 20 гробни съоръжения (с тях общо проучените в некропола стават 218), 7 обредни огнища и още 8 линейни метра от периболоса. Най-ранните гробове се отнасят към третата четвърт на IV в. пр. Хр., а най-късните към средата на III в. пр. Хр.

Към **Тип I – Яма** по типологията на гробните съоръжения от аполонийския некропол се отнасят 14 гроба. На местата, където ямата е изкопана в глинест пласт се фиксира нейната форма (правоъгълна, със заоблени краища) и размери – Вариант 1. Пет гроба се отнасят към Вариант 2 – яма, която е укрепена с 1 – 3 необработени камъка, поставени на дъното, предимно откъм главата. В 6 от гробовете има податки за използването на дървен ковчег (пирони).

За първи път в този участък от некропола на Аполония беше открит гроб, в който погребването е извършено в питос, поставен хоризонтално и укрепен с камъни. Отворът му е затворен с капак, затиснат с база за стела.

Само един от новопроучените гробове се отнася към **Тип II – Керемиден,** с двускатно покритие от 3 двойки керемиди и по една, затваряща триъгълните отвори керемида (Вариант 1). Пет от керемидите са подпечатани – 4 с две букви "А", свързани с лигатура, и една с кръгъл печат с изображение на глава на Аполон с венец, наляво.

От откритите през изминалия сезон 4 **Градени гробове – Тип III**, три се отнасят към Вариант 2. Те са изградени от блокове и покрити с плочи от пясъчник или варовик. Изграждането на гроб № 207 налага обособяването на нов Вариант 2.2 В този случай гробната камера е изсечена в основната скала и горната част от стените й е изградена от хоризонтално поставени плочи и камъни, вероятно с цел да се изравни повърхността за покривните плочи.

Във всички гробове е извършено трупополагане по гръб с изпънати крайници.Осем от откритите скелети са детски. От 18 индивида с източна ориентация, 5 са положени с глава на североизток и 6 с глава на югоизток. Сезонно отклонение на северозапад се наблюдава при единия от двата гроба със западна ориентация. Черепът на погребания в питоса индивид се намери върху дясната му китка, а върху черепа от гроб №207 е извършена трепанация.

С изключение на два безинвентарни гроба, в останалите се откриха почти задължителните според гръцките погребални обреди съдове за благовония: лекити (в 10 гроба) и балсамарии (в 2 гроба). Освен традиционните лекити с червена палмета или с мрежест орнамент, през изминалия сезон бяха открити 1 чернофигурен лекит, украсен с растителен орнамент; голям червенофигурен лекит с изображение на 2 женски глави и 2 червенофигурни лекита с позлата. Заедно с последния се намери и един червенофигурен лекит с пластична украса. На лицевата му страна релефно е изобразена глава на Горгоната Медуза. Повечето лекити според обичая са с предварително счупено и поставено наблизо устие.

В пет от гробовете се намериха канички, в четири има местни плоскодънни гърнета. Килики се откриха сред даровете също на 4 гроба, а в единия има и червенофигурна пиксида. При две от детските погребения са поставени гутуси с червенофигурна украса. Останалите форми керамични съдове са амфора, кана, ойнохое, скифос, аскос, кантарос, паничка, пиксида и лампа.. Сред даровете в седемте детски гроба се намериха астрагалоси с различна големина, някои от които обработени. Пет от детските скелети са съпроводени от теракоти, като – изображения на Ерос, Афродита, Кибела, танцуваща жена, актьор с маска на сатир и четирикрака масичка. Особен интерес представлява теракотата, изобразяваща фигура с островърха шапка в лодка (Харон ?). В два съседни гроба и в едно разположено близо до тях огнище се намериха общо 3 теракоти, представляващи седнало момче с островърха шапка (Кабир - Плутос).

Металните предмети са на второ място сред гробния инвентар. Това са стригили – 1 бронзова и 1 желязна; 3 бронзови игли и 1 миниатюрна фибула; бронзови обеци (2 гроба) и халкички (вероятно от сандъче), 2 върха за стрели от бронз; два сребърни пръстена, единият от които с плочка от ахат, бронзово огледало. Монети (1сребърна и 2 бронзови) са били поставени в 3 гроба. Сред редките дарове са 1 стъклено ойнохое, стъклени и костени мониста. В наниза върху лявата ръка на погребаното в гроб № 211 дете освен това са включени щипка от рак, раковини и дори пробито камъче. Черупки от миди има в още два гроба

През изминалия сезон бяха проучени 5 обредни огнища и 2 по-скоро клади, разположени извън периболоса. Малките огнища имат овална или трапецовидна форма. Дебелината на слоя от въглени варира между 0.15 и 0.3 м .Обичайно е при постпогребалните ритуали през втората половина на IV в пр. Хр. в аполонийския некропол в огнищата да се изгарят даровете, включващи животински (кости) и растителни (ядки – бадеми и лешници) приношения. На дъното на една паница, открита през миналата година са изписани буквите "M" и "E" – вероятно от "meli" – мед. Използваните съдове: различни типове и размери паници и панички, някои от които с издраскани непонятни (магически ?) знаци; рибни блюда и скари за печене на риба; кани и гърнета; стригили и медицински инструмент от бронз също са изгорени. Към т. нар. магически предмети вероятно трябва да отнесем и откритите в кладата извън периболоса 31 малки плоски камъчета.

Единственият открит през миналата година надгробен паметник е варовиково блокче с надпис в два реда – изписано е името " +ARMIWN HRODWRO". Особеното при тази стела е, че не само буквите са очертани с червена боя, но и горната част на паметника е оцветена в червено.

През последните 3 години една от основните ни задачи беше да проучим периболоса, изграден от 2 реда варовикови блокове, наредени стъпаловидно върху подложка от необработени и частично обработени камъни, който загражда този участък на некропола откъм морето. Наблюденията от изминалия сезон показват, че разкритите 40 м от стената са разделени на сектори (до сега се набелязват 7) със средна дължина около 6 м. Това разделяне личи не само от характера и обработката на използвания материал и градежа, но и е отбелязано с поставени перпендикулярно на периболоса блокове (1 или няколко), оформящи страница. Така обособените сектори съответстват на вътрешното групиране на гробовете, което може да се тълкува като фамилни участъци, за което свидетелстват и идентичните дарове.

Обичаят да се групират гробовете и теренът да бъде заграждан е известен в гръцките некрополи още от геометричния период. При Меренда е проучен заграден участък от некропола, в който през IV в. пр. Хр. са погребани около 5 поколения, вероятно от една фамилия; цистови гробове от същото време в Танагра са често групирани в заградено от големи блокове място. Обикновено разположени по протежението на пътищата, некрополите са имали оградни стени и надгробните паметници са поставяни върху тях с лице към пътя.

ОСТЕОЛОГИЧНИ АНАЛИЗИ НА АНТИЧНИ СЕЛИЩА И НЕКРОПОЛИ ПРЕЗ 1999 Г.

Лазар Нинов

Изследванията на животинските останки, открити при археологическите разкопки в **Улпия Ескус** през 1999 г., дават ценна информация за начина на хранене и бита на населението. Консумираното месо е изключително от домашни живот-

ни. Най-често са клани свине, овце и кози. Дребен дивеч (заек), птици и риби са разнообразявали менюто. Костите от животни са използувани за изработване на различни оръдия на труда. Наличието на заготовки позволява да се проследят етапите по тяхната подготовка. Това показва, че те са изработвани на място. Като суровина са използувани дълги тръбести кости от говедо и овца, а също от рога. В открития през сезона материал има кости с патологии.

При разкопките в **античния некропол на Аполония в местността "Калфата"**, извършени през 1999 г. под ръководството на Кр. Панайотова, наред с другите находки бяха открити животински останки. Някои от тях са горели, а други - не. В кв. O_2 е открит негорял кучешки зъб C от куче. Останалите кости са от обредни огнища, като повечето от костите са горели. В кв. O_4 на 5.08.1999 г. са открити частичногорели кости от овца и агне. Представени са различни части на скелета - прешлени, лопатка, раменна и лъчева кости, 2 бедрени кости, 2 големи пищяла, петна и подкиткова кости. На същото място открихме фрагмент от метатарзус от кокошка. В кв. O_2 на 13.08.1999 г. са изкопани горели кости от агне - метаподии и фаланги с несраснали епифизи. В кв. O_2, обредно огнище 1, са открити кости от овца и агне - прешлени, лъчева, бедрена кост, 2 големи пищяла, дясна скочна кост, задни подкитки и фаланги. В същия ден, в обредно огнище 2 са открити частично горели кости от агне - лъчева кост, таз, голям пищял с несраснала дистална епифиза и малки фрагменти от дълги тръбести кости. В обредно огнище, разкрито на 30.08.1999 г., идентифицирах частично горели кости на две шилета - мъжко и женско. В наличност е един ляв рог от мъжко животно, прешлени, гръдна кост, раменни кости - лява и дясна, предни подкитки - 1 лява и 2 десни, фаланги, лява тазова кост, бедрена кост, голям пищял и дясна задна подкиткова кост. Възрастта на животните дава основание да се определи сезона на ритуала - началото на есента.

ОСТЕОЛОГИЧНИ АНАЛИЗИ НА МАТЕРИАЛИ ОТАНТИЧНИ ОБЕКТИ ПРЕЗ 2000 Г.

Лазар Нинов

Изследванията на животински кости, открити през 2000 г. при археологически разкопки в Улпия Ескус, дават ценна информация за начина на хранене и бита на населението. Консумираното месо е изключително от домашни животни. Специално внимание беше отделено на следите върху костите. Най-често са клали свине и дребни преживни (овце и кози). Многобройни са останките и от говеда. Дребен дивеч (заек), птици и риби са разнообразявали менюто.

При проучванията и обобщенията на материалите от Никополис ад Иструм констатирахме, че съществуват някои различия в съотношенията между видовете животни в отделните сектори. Въз основа на остеологичните материали са направени важни изводи за мястото на животните в икономиката и за целите на тяхното отглеждане. Интересни находки доказват използването на физическата сила на едрите преживни животни.

Остеологичните материали, открити край с. Снягово, отразяват специфичните особености на този обект. Той е датиран II-III в. Намерени са много цели скелети от различни животни и отделни фрагменти от кости. Те са намерени в обредни ями. В Яма I, на дъното, има кости, (по-малката) част от които са горели. Множеството от тях са от овце. Има също останки от говедо и кокошка. Намерени са фрагменти от морска мида и костенурка. В по-горните пластове има останки от кон, говедо, овца и свиня. Най-много са костите от говедо. Има голямо количество градински охлюви. В Яма II има кости от дребни и едри преживни, цели скелети на зайци, новородено прасе и дребно куче. В Яма III има цял скелет на кокошка, 3 прасета и единични кости от говедо, овца и кон. В Яма IV се намират цял скелет от овца и кости от говедо. В Яма V, на дълбочина 2,15 м, има цял скелет на пиле, скелети на дребни преживни и кости от говедо и свиня (някои със следи от обгаряне), а също останки от кон и магаре. В Култовото огнище 2 има останки от едри и дребни преживни.

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

БЪЛГАРО-НЕМСКА ЕКСПЕДИЦИЯ В ПЛИСКА ПРЕЗ 2000 Г.

Людмила Дончева-Петкова, Йоахим Хенниг, Павел Георгиев, Стоян Витлянов, Янко Димитров

Теренните проучвания бяха сравнително краткотрайни и съсредоточени както досега между Вътрешния град и Асар-дере. Геофизични работи бяха проведени в северния и южния край на изследваното поле. При тях бяха установени нови магнитни аномалии или бяха проследени трасета на някои от установените в предишните години. Разкопките протекоха под формата на контролни сондажи, главно във връзка с проследяването и изясняването на характера на установения през 1998 г. ров, чието трасе се проследява приблизително по линията между западните окрайнини на могили XXXIII и XXXIV.

Със сондажи № 22 и 24 беше потвърдено, че въпросният ров в горната си част има ширина ок. 3,40 м и дълбочина 2,35 м. Горната част от запълването му е от сивочерна пръст, в която се срещат отделни фрагменти от съдове, които могат да се датират най-рано в X в. Там те са попаднали при запълването на рова от околния терен. Долната му част е без културни останки и има изявена коритообразна форма с ширина 1,60-1,70 м. Запълнен е със смесена пръст от ерозията на стените или от водни наноси, както е специално при сондаж № 22. На 1,60-2,60 м източно от рова се разкриха останки от преградна стена от мергелни камъни и буци червен хоросан. В източния край на на сондаж № 24 бе установен и неизвестен до сега малък ров, запълнен с жълта пръст и блокаж от мергелни камъни. Изясняването на неговото трасе, както и на характера му, предстои.

Със сондаж № 24, югоизточно от могила XXXIV, се потърси продължение на рова в източна посока. Разкопките не потвърдиха данните на геомагнитната аномалия за наличие на ров по оста запад-изток към каменната крепост. Сондаж № 23 също не потвърди на терена очакваните след компютърно разчитане на аероснимките следи от градежи, разположени на около 100-150 м западно от Западната порта. Сондаж № 26 потвърди наличието на неизвестно досега вкопано съоръжение, може би нов ров с посока север-юг, на изток от могила XXXIV. За съжаление изследването му не бе завършено поради липса на време.

С проучванията през отчетната година беше затвърдено впечатлението отпреди, че върху терена между каменната крепост и Асар-дере е била изградена система от ровове, чийто характер трябва да се изяснява тепърва.

ПЛИСКА, РАННО ВЪТРЕШНО УКРЕПЛЕНИЕ, ПРЕЗ 2000 Г.

Павел Георгиев, Янко Димитров

За пореден сезон разкопките на обекта бяха проведени в рамките на ежегодната археологическа практика за студенти от Шуменския университет. Работи се 7 дни и вниманието бе насочено към завършване на започнатия преди две години изкоп (кв. 5-8). Главният резултат са установените и частично проучени ями, които тангират отвън и отвътре на южната траншея от дървеното укрепление. В ямите има гнезда за дебели 0,35-0,45 м дървени стълбове, каквито през 1998 г. бяха установени и от вътрешната стена на северната траншея. Те общо съставят елементи от напречни конструкции, които са неразделна част от стената. В ямите в кв. 7 и 8 се откриха отпечатъци от изгорели дървета с диаметър 0,45-0,48 м, забити почти наравно с фундамента в траншеите.

Установената през 1999 г. настилка от фрагментирани тухли беше проследена в кв. 6-8, както и в заложения на 15 м на изток от изкопа сондаж. Тя лежи над стария хумус, върху заравнения терен с елиминирането на дървеното укрепление след началото на IX в. Върху настилката лежи пласт от рушевини - ломени камъни, тухли и керемиди от неизвестен засега градеж, който според намерените керамични фрагменти може да се датира към края на IX в.

В кв. 1А (на границата с "руския" изкоп) бе частично проучено вкопано жилище, чиито стени са облицовани с камъни в техника "рибена кост".

През петте сезона в траншеите и ямите от конструкциите на дървената стена бе открито значително количество керамичен материал. Той образува комплекс, който може да се датира до първите две десетилетия на IX в. Повечето фрагменти са от съдове за течности - амбалажни и трапезни. Съотношението между сивите и светлоглинените (с и без червена ангоба) е почти 1:1. Детайлната обработка на уникалния за Външния град керамичан комплекс предстои.

РАЗКОПКИ В ПЛИСКА, ОБЕКТ "ДВОРЦОВ ЦЕНТЪР", ПРЕЗ 2000 Г.

Рашо Рашев, Янко Димитров

След тригодишно прекъсване, през м. август-септември 2000 г. бяха възобновени археологическите разкопки в Дворцовия център на Плиска с група работници по социални програми на общ. Плиска и спонсорски средства.

Теренът, определен за проучване през този и следващи сезони, обхваща част от двора, заключен между дворцовите сгради в западната част на Цитаделата и преградния зид, свързващ западната половина на Малкия дворец с т. нар. Баня "К". Конкретната задача бе да се разкрие вътрешността и да се установи в цялост плана на т. нар. сграда В (сграда Б4 по С. Станчев). Нейните останки се намират под западния корпус на Малкия дворец и дворната настилка пред него. Предвид ограничените сили, с които се разполагаше, каменната настилка бе демонтирана в един малък сектор (6 х 2 м), докато в основната си част проучванията обхванаха терена между източната основа на сграда В и преградния зид, където липсваха плочите от настилката. Основни резултати:

1. **Сграда В.** Разкрита е източната основа на нейния югозападен ъгъл, до южната стена на Малкия дворец. Заедно с двата изравнителни реда тухли в горната си част, градежът в основата си има височина 0,70 м. На 4,80 м южно от Малкия дворец основата се стеснява от 1,20 на 0,90 м. В нейната южна половина бе установено допълнително удебеляване с ширина 0,85-1 м и дълбочина 0,25 м. Про-

дължение на източната основа в южна посока не бе открито - в югоизточния ъгъл на сградата тя чупи под прав ъгъл на запад и е конструктивно свързана с южната основа, която бе разкрита по протежение на 2 м.

Във вътрешността на сградата, само в основа, бе разкрит разпределителен зид с дължина 9,20 м. Той върви успоредно на северната външна стена и в двата си края чупи под прав ъгъл на юг. В сектора, където дворната настилка бе демонтирана, източната основа на този зид бе разкрита по протежение на 5,70 м. Чрез малък сондаж бе установено, че той не достига до южната външна стена на сградата. При това положение трябва да се очаква, че разпределителният зид оформя във вътрешността на сграда В правоъгълник с обиколни коридори, западният и севирният от които са широки 1,60-1,70 м, а източният - 1,90 м.

В рамките на проучваните сектори бяха констатирани преки стратиграфски съотношение между сграда В и други по-ранни и по-късни от нея съоръжения. Източната основа и нейната добавка лежат върху трасето на запълнен с жълта глина и ломени камъни таен ходник, имащ посока север-юг. Източната външна основа на сградата също така възсяда три широки траншеи с посока запад-изток, както и пресичаща ги траншея с посока север-юг. В изкопа, който обхвана сектор от източния коридор на сградата (с дължина 6 м), бе установено, че разпределителният зид на вътрешния правоъгълник попада върху насип, запълващ по-ранна яма, и от своя страна е покрит от дворната настилка. Същата настилка покрива изцяло външната и западната основи на външните стени, а в северната половина на източната основа се допира плътно до вътрешното лице, изравнявайки се с горния изравнителен ред тухли. На 3 м от ЮИ ъгъл на източната основа на външния правоъгълник е пресечена от стена, широка 0,60 и дълбока 1,20 м.

2. **Новооткрит таен ходник.** На изток от сграда В и отчасти под преградния зид се установи трасе на неизвестен досега таен ходник. Той държи посока север-североизток и е запълнен в горната си част с останки от разрушена постройка с квадрово-хоросанов градеж. Подът на ходника бе достигнат в един малък сектор чрез сондаж. Той е без тухлена настилка и без остатъци от овъглени греди покрай разкритата западна страница.

3. **Хоросанова основа с легло от водопровод.** Южно от ЮИ ъгъл на сграда В и под каменната настилка бе разкрит неправилен по форма хоросанов масив. В неравната повърхност на масива бе оформено легло с диаметър 0,60-0,80 м и дълбочина 0,55-0,60 м. На юг от него, на протежение от 3,10 м, бе разчистено легло на водопровод. Съвпадайки с надлъжната ос на баня К, то продължава в непроучен терен със слаб наклон в тази посока.

4. **Преграден зид.** Разчистен бе на протежение от 20 м от ЮИ ъгъл на западната половина от Малкия дворец на юг в посока към баня К. Зидът е широк 1,05 м. Градежът е от плочести мергелни камъни, на места с късове тухли, споени с бял хоросан. Запазени са 3-4 до 5 реда от тях с обща височина 0,76 м. Едва петият ред, излизащ на нивото на дворната настилка, може да се смята за суперструкция. Останалите са основа.

5. **Ями в дворната настилка.** Според липсващите каменни плочи бяа фиксирани местата на 11 по-големи и по-малки ями. Започна се изчерпването на 3 от тях, като изцяло бе изчерпана яма 1. Тя отстои на 3,50 м ЮЗ от ъгъла на Малкия дворец. Тя е кръгла в план и се разширява равномерно към дъното, което има диаметър 2,20 м и дълбочина 3,15 м. В насипа са намерени кости, битова керамика, монети (анонимни фолиси клас А2 и В) и др. материали от XI в. Тя, както и другите, останали незавършени, са най-късните съоръжения в този сектор.

ВЪТРЕШНО ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА - СЕКТОР ИЗТОЧНА ПОРТА

Павел Георгиев, Тодор Балабанов, Станислав Иванов

Основният изкоп бе разположен между 45 и 50 м северно от източната порта. Установена бе стратиграфията на напластяванията по време и след изграждането на каменната крепост. Изясни се, че при строежа теренът от външната страна е бил изкуствено повдигнат, като сляганията край стените са били периодично попълвани. В тях са попаднали фрагменти от съдове от ранни керамични типове, които могат да се датират най-късно в първата половина на IXв., както и мраморни отломки, вероятно от строежите в резиденцията. На 9 м пред източната крепостна стена беше установен неизвестен до сега ров с трапецовидно сечение: ширина на дъното 3,20 м и дълбочина 1,50-1,60 м. Той е съвременен на крепостната стена и се явява допълнително защитно съоръжение за Вътрешния град. Престанал е да съществува преди края на X в. С източния си край ровът е засегнал яма за гасене на вар с ширина на дъното 2,40 м и предполагаема дължина 30-40 м. Запълването й е идентично с насипа пред крепостната стена, положен още в хода на нейния строеж. Следователно варницата е използвана по време на изграждането на източната стена и портата към нея и е засипана още преди завършването им.

РАЗКОПКИ В ЮГОИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА, ИЗТОЧНО ОТ ЦЪРКВА № 1, ПРЕЗ 2000 Г.

Радослав Василев

Проучването бе през м. август с работници по социални програми от община Плиска и обхвана площ ок. 50 кв. м в югоизточната част на Външния град. Секторът се намира на ок. 200 м източно от църквата. В разкопаната площ бе установен културен пласт от средновековието с дебелина 0,30-0,90 м.

Проучено бе жилище-полуземлянка с площ 11,5 кв. м. Подът бе достигнат на дълбочина 1,25 м. То има стълбова конструкция и централен опорен стълб. Стените са ориентирани по световните посоки. Отоплителното съоръжение е каменна пещ, разположена в североизточния ъгъл. Изградена е направо въру пода, като горивната камера е оформена от големи ломени камъни. Находките са предимно фрагменти от съдове - гърнета от песъклива глина с врязани вълнообразни линии с допиращи се върхове. Сред дъната има такива с подсипка от пясък и неорязани ръбове. Трапезната керамика е представена от кани или стомни от пречистена глина. Керамиката дава възможност за датировка в средата на IX в.

На 6 м северно от полуземлянката бе локализирана траншея с посока запад-изток, с правоъгълно напречно сечение и ширина 0,50 м и дълбочина 0,70 м. Изглежда е била предназначена да огражда и да разделя площи от селище или отделни жилища. Във височина вероятно е била изградена от дървени колове.

В севернатаа част на изкопа са разчистени боклучни ями, ориентирани север-юг с дължина до 2,50-2,80 м и дълбочина 1,30-1,60 м. Запълвани са през X в.

Проучването на този сектор дава основание да се твърди, че тук през значителна част от ранното средновековие е имало живот. Най-интензивен е бил от средата на IX в. и през целия следващ век. Без проучване на по-големи площи е невъзможно да се определи размера на предполагаемото селище и да се каже повече за неговия характер.

ХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛ ПРЕД ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД В ПЛИСКА

Янко Димитров, Ивайло Кънев

През 2000 г. се работи в продължение на 20 дни през м. юни-юли с работници по социални програми и финансова подкрепа на НИМ. Участваха и студенти от Шуменския, Търновския и Варненския университети. Помощ бе оказана и от колегите С. Иванов (Филиал-Шумен), Хр. Стоянова (Музей-Плиска), Ж. Жекова (Шуменски музей).

Проучването имаше за цел да продължи цялостното разкриване на некропола, като основният изкоп бе разширен в посока изток от църквата, като бе проучен терен от 125 кв. м. Бяха разкопани нови 37 гроба (общо 237), като пет бяха само маркирани и оставени за следващия сезон.

Проучените през 2000 г. гробове не се различават от вече изследваните по местоположение и устройство на гробните съоръжения, положение на скелетите и намерения инвентар и не внасят промени в досега направените заключения и изводи. Този сектор се оказа с най-голяма концентрация от гробове - бяха констатирани 4 суперпозиции, при които най-отчетливо се проследиха вече установените два хоризонта. Все още не разполагаме с достатъчно данни за система от повтарящи се признаци, която би дала ясно хронологическо и планиграфско разграничаване на гробовете по хоризонти. Няма промяна и в предложените хронологични рамки на некропола - последните десетилетия на X - първа половина на XI в. Тази датировка намира пълно потвърждение и в материалите от последната кампания: стъклени мъниста, кръгла бронзова апликация за пришиване, обици от мед и сребро, нагръден кръст от бронз с покритие от бял метал и стъклени инкрустации.

От съоръженията, предхождащи изграждането на църквата и съществуването на некропола - водопровод (СИ-ЮЗ) и траншея с неясно предназначние, бяха разкрити части с дължина съответно 4 и 8 м. И двете са прорязани от неголеми ями с овална форма, съдържащи в насипа едри варовикови късове и отделни хоросанови буци.

АРЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "МАНАСТИРЧЕТО" В ОКОЛНОСТИТЕ НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ (1999-2000 Г.)

Тодор Балабанов, Георги Майсторски, Красимира Стоева

Обектът "Манастирчето" се намира на 2 км южно от Външния град на Велики Преслав. Разположен е на малка тераса в дъното на широк дол, започващ от подножието на връх Карабурун. През 1998 г. обектът е чувствително засегнат от иманяри. През 1999-2000 г. бяха проведени спасителни ареологически разкопки. Разкрита бе малка кръстокуполна църква с една апсида, запълнени междураменни пространства в наоса и едноставен притвор. Църквата е с външни размери: дължина – 7,77 м (с цокъл - 7,97 м), ширина – 5,50 м (с цокъл - 5,75 м). Изградена е изцяло от местен грубо обработен камък, като външната и вътрешната повърхност е била измазана с бледорозов хоросан. Подът е бил настлан с големи правоъгълни тухли от черевена и бледожълта глина. Те са подредени в правилни редове, като фугите са запълнени с бял хоросан. Почти върху всички тухли има врязани преди изпичането им знаци. Намереното голямо количество плоски и извити керемиди вътре в сградата и извън нея сочат, че тя е била изцяло покрита с керемиди. Намерените мраморни архитектурни детайли (2 колонки, 2 бази, 2 капитела) принадлежат на трисъставния прозорец в апсидата. Останки от прозорци и цветно прозоречно стъкло се намериха и в наоса и притвора. Върху няколко фрагмента от стенна мазилка се откриха следи от червена и тъмносиня боя и един врязан кръст. Въру няколко фрагмента от белоглинени керамични плочки е нанесен с тъмнокафява боя кръст върху цъфнала палмета. Подобна е известна от Патлейна. Църквата не е изолирана, а вероятно е част от малък манастир, съществувал през втората половина на X в. в околностите на столицата Велики Преслав.

РАЗКОПКИ НА ЦЪРКВАТА "СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНЕЦИ" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Константин Тотев, Евгени Дременджиев, Сашка Александрова, Петър Караилиев, Иван Чокоев, Милена Станчева

Резултатите от проведените двумесечни разкопки на некропола на църквата "Св. 40 мъченици", която доскоро се смяташе за напълно проучена, допълват в разлчни посоки възможностите за по-сигурно уточняване на стратиграфията, относителната хронология и строителна история. През този сезон успяхме да проучим некропола от северната, най-представителна негова част, където се е издигал парадния портик на царския храм. Именно тук разкрихме 17 гроба. Те са подредении в оформени редове и попълват плана на некропола, като с проучените в тези години 83 общият им брой става 100. Очевидно става дума за голям представителен светски некропол, развил се около царския храм през втората половина на XIII - докъм първата половина на XIV в. Той без всякакво съмнение предхожда строителството на манастира Великата лавра, тъй като новопроучениите гробове остават под основите на западното, източното и южното му крило, както и под екзонартекса на църквата.

От проучените през 2000 г. гробове 6 съдържат изключително богат инвентар - златни и сребърни накити, останки от златосърмено облекло. В други 5 се намериха по-обикновени материали - съдове в техника сграфито, тухли с врязани кръстове и надписи "Исус Христос Побеждава" под главите, поставени под главите. В два от гробовете не се намери инвентар, други четири са вторични. Всички индивиди са били положени в масивни дървени ковчези. Открояват се гробове № 84, 86, 91, 95, 98, 100. Те съдържат златни накити (три златни пръстена с инкрустирани скъпи камъни, масивен пръстен-печат, обици, маниста, копчета, игли и др.) и скъпоценни одежди. Тези находки показват не само социалния статус на погребаните, но и хвърлят съществена светлина върху поменалния обред и културата в десетилетията на Второто българско царство.

Можем с повече сигурност да твърдим, че гробовете (вече близо 200) в средновековния некропол са били в сравнително правилни редици от всички страни по цялата дължина на църквата. Тези редици отстоят на близо 10 м от фасадите, като по този начин открояват подходите към храма преди и след възникването на некропола, както и прекъсването на използването му със започване на строителството на манастирския комплекс. Със сигурност в северна посока некрополът достига до съвременния мост над р. Янтра, т. е. некрополът е заемал не само целия южен двор, но и цялото пространство на северниия двор на църквата. Това предположение би се потвърдило при цялостно проучване на северния сектор на обекта.

Новите резултати, наблюдения и изводи, както и новите находки, имат важно значние за изясняване времето на възникване и изоставяне, интензивността на използване и планировката на некропола. Необходимо е да се подчертае, че независимо от 125-годишната история на проучванията на некропола, последният още не е изцяло проучен, а проблемите, които поставя, чакат своето решаване.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В СЕВЕРНАТА ГАЛЕРИЯ НА ЦЪРКВАТА "СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" И ТРАПЕЗАРИЯТА НА МАНАСТИРА ВЕЛИКАТА ЛАВРА ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Мирко Робов

Археологическите проучвания се проведоха в рамките на ремонтните и укрепителните работи в комплекса след наводненията през 1999 г. и поради лошото състояние на защитното покритие на църквата.

Бяха направени два сондажа в източното крило на манастира: единият в североизточния ъгъл на трапезарията, другият - в северо-източния ъгъл на следващото от север помещение на крилото. След частичен демонтаж на подпорния зид на съвременния път, на 1,10 м от неговото лице, навътре се достигна до източния зид на трапезарията с вътрешния североизточен ъгъл. Допълнен бе планът на постройката с измерена ширина от 8,60 м.

В източната част на северната галерия на църквата бяха демонтирани останките от североизточния ъгъл на джамията, както и късните надзиждания над северната и централната апсиди на храма. Почистено и заснето бе външното лице на северния зид на църквата, както и външният североизточен ъгъл.

Бе проучен гроб № 512, разположен източно от "Калояновия" гроб (№ 39), който бе установен още през 1994 г. Гробът е християнски, с дървен ковчег, положен в яма. В основата си има нисък еднолицев каменен градеж. Северната част от това ограждане, както и лявата половина на скелета са разрушени при вкопаването на съседния от север гроб (№ 511). Няма погребален инвентар.

РАЗКОПКИ В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА МАНАСТИРА "ВЕЛИКАТА ЛАВРА" В ГР. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Сашка Александрова

Събарянето на част от зидовете на откритата през 1992 г. сграда наложи през м. септември да извършим спасителни разкопки в сектора на юг от църквата "Св. 40 мъченици". Продължи се работата в кв. XXIX7. Западната стена на постройката е с дължина 6,40 м и е долепена към външното лице на ранновизантийската крепостна стена. От северната страна разкрихме само 2 м. От източната стена беше оцелял само блокажът с част от външното лице. Южната стена не е запазена с изключение на малък сектор, консервиран върху крепостната стена. Сградата е с размери 6 х 6,40 м и е стъпвала напреко на византийската крепостна стена. При събарянето на на западния профил от атмосферните явления се откри зидан тухлен стълб с каменна основа (0,7 х 0,55 м), който е по-късен от средновековните зидове. Най-вероятно той е от къща от времето на османското робство, издигната върху разрушените стени. До тази сграда от запад долепя друга постройка, която има външни размери 4,60 х 6,60 м. Откритите материали са само средновековни - стенописи, керамика, две монети от XIII и XIV век.

На този етап от проучванията може да допуснем три варианта на предназначението на тези сгради: 1. Бойни кули при реката, с които е завършвала неизвестна досега напречна крепостна стена; 2. Югозападна ъглова кула с пристройка и южната стена на манастира Великата лавра; 3. Параклис с добавен екзонартекс.

За изясняване на ситуацията в тази част на обекта е необходимо цялостно проучване.

ОТЧЕТ ЗА РАЗКОПКИТЕ НА НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ И АРХИТЕКТУРЕН РЕЗЕРВАТ "ДУРОСТОРУМ-ДРЪСТЪР-СИЛИСТРА" ПРЕЗ 2000 Г.

Стефка Ангелова, Румяна Колева

Разчистени бяха запушванията на западния и южния вход на притвора. Праг с жлебове за катаракта показва, че западният вход е използван до последните десетилетия на XIV в. Намерената сред материалите под този праг, до прага от X в., монета от III-V/VI десетилетие на XIII в. е *terminus post quem* за времето на запушването. Стълбището от квадри и каменни плочи, което се разкрива пред входа от запад, достига малко над нивото на настилката от X в. и очевидно е обслужвало входа от X в. Настилката от края на IX в. е разкрита на по-голяма дълбочина в сондаж южно от стълбището. Южният вход е имал двукрила врата, отваряща се навътре. Стълбището е съставено от три стъпала, като последното е вече част от настилка, развиваща се на юг. При третото стъпало към нея се долепя на фуга втора настилка с посока и лек наклон на югоизток. Входът от юг, стълбището и настилките са градени от квадри и спойка от розов хоросан, върху розова хоросанова подложка. Вероятно трябва да бъдат свързани с преизграждането на църквата през първата половина на X в. Разчистени бяха запушванията на трите тухлени ниши отвътре по южната стена на църквата. Медни монети на Теодор Ласкарис (1208-1222) и на Йоан III Дука Ватаци (1222-1254) служат като *terminus post quem* за времето на запушването - вероятно XIV в. Сондажи при ъгловия пристенен стълб на притвора и при втория пристенен стълб от юг установиха и тук еднаква дълбочина на първия надосновен цокълен ред.

Северно от протезиса, почти успореден на стената на църквата, бе разкрит двулицев късноримски зид с полуобработени квадри и емплектон от ломен камък и бял хоросан. При строежа на базиликата вече е бил в терен. През 1999 г. бе разкрита основа на грижливо граден зид с посока С-Ю при първия пристенен стълб на притвора. През тази година срещу втория пристенен стълб, успореден на първия, се разкри втори зид със същия характер. Датира се с по монета от I-V/VI десетилетие на XIII в. Друг зид лежи като основа на западната половина на т. нар. Т-образен зид. Зидът е от квадри, споени с розов хоросан (в основата споени с кал). Може да се датира след края на X-XI в. и преди края на XIV в.

Разкрити пещи и огнища северно от протезиса, южно от църквата и източно от диаконикона принадлежат на жилища от XI в. Източно от централната апсида се разчисти още едно помещение от проученото жилище от XIII в.

През тази година бяха разкрити нови 45 гроба от некропола. Хронологически могат да се отнесат към X, XI, XIII и XIV в.

СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ДО ГР. КАСПИЧАН ПО ТРАСЕТО НА АМ "ХЕМУС"

Павлина Петрова

При теренни обхождания по трасето на АМ "Хемус" се попадна на разсечено средновековно жилище. През м. май в продължение на 20 работни дни бе проучена площ от 575 кв. м. Върху целия проучен терен, освен споменатото жилище, не се разкриха други находки и съоръжения. Проученото жилище, от което една трета е унищожена, е вкопано до дълбочина 1,30 м от съвременния терен и на 0,80 м в здравия терен. В план вероятно е квадрат с размери: северна (запазена) част – 1,13 м, западна – 6,78 м, южна – 6,92 м, източна (запазена) – 1,87 м. Разположено е със стени по посоките на света, с минимално отклонение. Отоплителното съоръжение е било печка от средни по големина ломени камъни. То бе заварено разрушено. По пода се откриха 8 гнезда от дървени подпори, 4 от които са по южната стена. Те са с кръгла и елипсовидна форма, като само едно, разположено в централната част, е с правоъгълно сечение. В пода се разчистиха и две ями: едната с елипсовидна форма (0,60 х 0,80 м и дълбочина 0,30м) и втора - с правоъгълна форма (1,20 х 1,30 м и дълбочина 0,50 м). Тя беше запълнена с множество животински кости, фрагменти керамика и римска монета от IV в. Насипът на жилището бе слабо наситен с керамични фрагменти. Основната част бе на две концентрации върху пода. Всички са от грубоомесена глина с много примеси и лошо изпечена. Изключение правят няколко фрагмента от съд от пречистена глина, със сивочерна повърхност, но също лошо изпечена. Възстановен е и един съд - гърне с широко устие, високи рамене и сравнително тясно дъно с релефен знак от две вписани окръжности. Стените са украсени с дълбоко врязани вълнообразни и хоризонтални линии.

По намерената керамика, която е и единственият материал оот жилището, може да се определи, че селището, към което принадлежи жилището е съществувало през VIII-IX в.

ОБЕКТ II.5 ПО ТРАСЕТО НА "БУЛГАРГАЗ" - ГАРА ЗАВЕТ

Бони Петрунова, Живко Аладжов

На площ около 20 дка, върху тераса с лек наклон на юг се окрива преотложена късносредновековна битова керамика. Направени са 21 сондажа. В част от тях, на дълбочина 0,30-0,70 м, са регистрирани каменни струпвания. Между и под камъните има фрагменти керамика от ранножелязната епоха и животински кости. Разчистени са три ями, материалите от които имат същата хронологическа характеристика.

Вероятно в най-високата част на проучвания участък е имало селище от желязната епоха. Средновековният обект, от който е откритата на повърхността керамика, се локализира на около 500 м южно от трасето на Булгаргаз.

РАННОСРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ДО С. РУЙНО, ОБЩ. ДУЛОВО, СИЛИСТРЕНСКА ОБЛАСТ

Георги Атанасов, Николай Руссев, Валери Йотов

Ареологическите разкопки бяха провокирани от изсичането и започналото изкореняване на дъбовата гора в границите на крепостта. Проучванията започнаха с трасирането на изкоп по цялата дължина на крепостта - от южната стена до входа. Разчистени бяха първите 13 сектора с дължина 5 м, на север от южната крепостна стена. Разкрити бяха 7 полуземлянки, вкопани на ок. 1,20 м от съвременното ниво. С изключение на една (№ 3), отоплителните съоръжения на останалите са вкопани в пода на един от ъглите. Пак с изключение на една (№ 1), останалите имат гнезда за колове в ъглите и по средата на стените. Без изключение, всички землянки са унищожени в резултат на силен пожар към края на X в. В землянка № 3 са разкрити два постамента за хромелни съоръжения (?) и голяма зидана пещ над пода. Разкрити са и 3 наземни жилища с огнища, две от които частично попадат над землянки № 1 и 7. Керамиката и находките от наземните жилища датират от кр. на X-нач. XI в. Жилищата за унищожени от пожар.

Южната крепостна стена е масивна с ширина 3,30 м и изградена от слабо обработени камъни и кал. Основата е вкопана до 1,05 м и е градена като суперструкцията. Разчистена е и една от кулите на южната стена с размер 5,50 х 6 м.

При сондаж в югоизточната част на крепостта бе открит и втори успореден зид (протейхизма?), разположен на ок. 30 м северно от външния зид. Широк е 2,30 м и е изграден направо върху скалистия терен, от ломени камъни и кал.

По време на разкопките са намерени 138 находки - енколпиони, медальони, коланни украси, накити, сечива, оръжия и др. Керамичният материал може да бъде разпределен: изработена на бавно колело от песъклива глина с врязана украса - 75%, сивочерна от пречистена глина с излъскана украса - 10%, изработена на бързо колело - 10%, тара - 4%, глазирани съдове - ок. 1%.

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЦЪРКОВЕН КОМПЛЕКС В ГР. СОФИЯ - КВ. ЛОЗЕНЕЦ - ЮЖЕН ПАРК (КВ. 13, ПАРЦЕЛ I - 153 ПО ЗРП НА ГР. СОФИЯ) ПРЕЗ 2000 Г.

Методи Даскалов, Снежана Горянова, Марио Иванов

Спасителното археологическо проучване се проведе от 4.04. до 26.10.2000 г. върху терен, на който се извършва съвременно жилищно строителство. Към датата на започване на редовно археологическо проучване строителната техника бе засегнала паметника и унищожила предполагаема площ с археологически структури от около 800 кв. м. Археологическото проучвене се проведе в съответствие с констатациите и решенията на Междуведомствена комисия, назначена със заповед на Директора на НИПК. Проучването бе финансирано от фирмата-инвеститор на новото строителство ("Аспекти+" АД) и ОП "Стара София".

В резултат на разкопките бяха разкрити част от ранновизантийски църковен комплекс, включващ последователни във времето християнски храмове, оградна стена с ъглови кули, помещения покрай стената и църковната сграда, дворно пространство, производствени, стопански и битови съоръжения на площ от ок. 580 кв. м. По време на разкопките бяха инвентирани над 2300 находки: монети и монетоподобни знаци (между които 6 колективни находки), архитектурни детайли и елементи на каменната пластика, стъклени и керамични съдове (част от които - бракувани при изпичането), накити, сечива, инструменти, оръжия и др. железни предмети.

Наблюденията при проучванията позволяват да бъдат разграничени няколко периода на обитаване и строителство:

I. С периода края на III-начало на IV в. могат да се свържат само отделни находки (монети и фрагмент от оброчен релеф). Сегашният етап на проучванията не позволява с този период да се свържат определени архитектурни останки.

II. Построена е и съществува т.нар. Църква II - еднокорабна, с дълбока апсида. Разкрити са само апсидата и подовата й замазка. Тя е била в голяма степен разрушена още от строителството на Църква I. Основни запазени размери: отвор на апсидата - 5,20 м, дебелина на апсидния зид - 0,90 м, дебелина на стените - 0,62 м, възстановима външна широчина - 8,20 м. Основите са били вкопани до 0,58 м от нивото на подовата замазка. Тя е масивна заливка от хоросан с тухлен прах и парченца, върху подложка от камъни и фрагментирана строителна керамика. Подът на олтарната част е по-висок от този в наоса и отделен чрез добре изразено стъпало с височина до 0,12 м. Периодът на съществуване се определя от намерени в сигурни стратиграфски позиции монети - IV десетилетие на IV - I десетилетие на V в. Апсидната й част е била умишлено обрушена до подова замазка при строителството на Църква II, като зидовете й са били умишлено извадени.

III. След разрушаването на Църква II е издигната Църква I - трикорабна едноапсидна базилика с двускатно покритие. Едновременно с нея е изградена оградната стена с ъгловите съоръжения (кули), от които СИ е проучена изцяло, СЗ - в малка степен. Може да се предположи, че дължината на северната стена е 42 м с дебелина 1,05-1,10 м. СИ кула е с правоъгълен план и външни размери 7,6 (З-И) х 9,1 м (С-Ю), с вход към оградeното пространство с широчина 1,58 м. Фундирането е с дълб. до 1,10 м и е аналогично във всички сектори на стената, кулата и базиликата. Базиликата е с дължина 31 м (външни размери от върха на дъгата на апсидата до западната фасада на притвора) и възстановима широчина ок. 17,50 м. Централният кораб е с широчина 8,50 м, отворът на апсидата е 6,20 м, страничните кораби са по 3,70 м. Външните зидове са с дебелина 0,84 м, вътрешните – 0,70-0,74 м. Притворът е с широчина 4,20 м и южната му стена е конхално оформена. Конхата е с диаметър 3,50 м и е дълбока 1,75 м. Пред западната фасада е бил оформен двор с открита галерия, настлани с бипедални тухли и странични помещения (частично е разкрито южното, което е долепено към външния ъгъл на конхата). До южната стена, на изток от конхата, е долепено друго помещение (също частично разкрито) с широчина 3,30 м, с хоросанов под и останки от водопровод. Изхождайки от разположението на кулите и основните параметри на базиликата може да се предположи, че в план е била асиметрична (от северната страна вероятно е липсвала конха) и северната стена на църквата е била и северен ограден зид. Градежът е в *opus mixtum*, като при църковната сграда е констатиран пояс от 4 реда тухли. Страниците на входа и ъглите на кулата са прецизно иззидани от тухли.

Южно на 2,80 м и успоредно на северния ограден зид в участъка източно от базиликата е бил изградена стена с дебелина 0,45 м, която се долепя до Г-образен стълб, който отстои на същото разстояние и от източния ограден зид. Към него откъм вътрешното лице на източната оградна стена е долепен зид със същата дебелина и структура, който е бил обрушен при по-късно строителство.

Изграждането на комплекса в окончателния му вид вероятно е продължило известно време, като със сигурност е започнало наскоро след разрушаването на Църква II, т. е. около края на I-нач. II десетилетие на V в. Основавайки се на стратиграфски и нумизматични данни (горял пласт в СИ кула, помещенията, дворното пространство, притвора и отделни петна по терена с най-късни монети на имп. Лъв I), определени сътресения изглежда е имало във втората половина на VII-VIII десетилетие на V в. След тези събития животът е продължил след известни промени - подовете са повдигнати с хоросанов трошляк (съдържащ стенописни фрагменти, късове от мраморни облицовъчни плочи и части от вътрешната декорация), каналите вероятно не функционират. Краят на периода може да се постави във втората четвърт на VI в.

IV. При следващия строителен период се забелязва известен упадък - във вече лишените от представителност базилика и околни сгради са направени вторични входове, изградени са настилки от преупотребени тухли, до вътрешното лице са долепени масивни, квадратни в план пиластри,. Те подсилват оградната стена и образуват платформа в горната и част. Според монетните находки периодът може да се постави около средата/трета четвърт на VI в.

V. Настъпват коренни промени във функциите на комплекса - в оградената със зид на кал южно от базиликата площ се развива грънчарска работилница (разкрити са пещи за изпичане на съдове с и без глазура). Вероятно населението, ангажирано с производството, обитава останките от сгради, които са пригодени за тази цел. Краят на този период е отбелязан от колективна находка върху пода на едно от жилищата в помещенията около дворното пространство с най-късни фолиси от началните години на имп. Ираклий (614-615 г.). Еднозначно свидетелство за края на периода е намирането на "аварски" върхове за стрели в пласта разрушения.

VI. Последният период на обитаване е регистриран само стратиграфски - огнище върху разрушенията на жилището в помещението южно от двора. Засега с този период не може да се свърже определен материал или да се изкажат предположения за хронологията му.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КЮСТЕНДИЛ ПРЕЗ 2000 Г.

Румен Спасов, Веселина Вандова

През 2000 г. бяха извършени спасителни археологически проучвания на обект "Пиргова кула".

Изследван е терен с площ ок. 90 кв. м в югоизточния ъгъл на укрепената площ на античната Пауталия, в непосредствена близост до "Пиргова кула" (паметник на културата от XV-XVI в.). Парцелът отстои на 52 м западно от термите (т. нар. Асклепион), проучвани през 1932 и 1962 г. северно и южно от ул. "Хр.Смирненски".

Културните отлагания са проучени до дълбочина 3,30 м, на което ниво се появяват подпочвени води. Разграничени са пластове от Възраждането, средновековието и античността.

I. **Възрожденска епоха.** Пластът е разположен на дълбочина 0,60-1,60 м от съвременното ниво. Бяха разкрити зид от сграда, развиваща се на север от проучвания терен, каменна дворна настилка и две сметни ями.

II. **Средновековие.** Пластът бе запазен само в южната половина на обекта и заема площ с размери 6,80 (С-Ю) х 6,40 м (З-И). Проследява се на дълбочина 1,60-1,90 м.

При проучването бяха разкрити три пещи. Разположени са на близко разстояние една от друга в югоизточната четвърт на обекта. Вкопани са до дълбочина 0,50-0,75 м спрямо горната част на средновековните отлагания. И в трите случая се състоят от правоъгълна горивна камера и предпещна площадка на едно и също ниво. Имат и еднаква конструкция - стените на камерите са от плоски ломени камъни, а стените на площадките са зидани от фрагменти от тухли и кал. Намерените в пластта и в пещите керамични фрагменти от съдове ги датират в кр. IX-нач. X до края на XII в.

III. **Антична епоха.** Към този период се отнася пласт деструкции с деб. 0,90-1 м и пласт светлокафява пръст с деб. ок. 0,40 м. Проучен е частично поради достигане нивото на подпочвените води.

Пластът деструкции се установява на дълбочина 1,60-1,80 м. Съдържа голямо количество ломени и речни камъни, строителна керамика, парчета хоросан, чакъл и фин пясък. Този пласт запечатва останките от архитектурен комплекс, принадлежащ на термите, проучвани през 1932 и 1962 г. на ул. "Хр. Смирненски". В границата на изследвания терен попада малка част от помещение и засводен канал. Каналът е проследен на дължина 11,70 м. Комплексът е функционирал в периода II-IV в., като в границитена това време е претърпял и преустройство.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В С. ДОЛНО СЕЛО, КЮСТЕНДИЛСКО, И В ОБЩИНА СТРУМЯНИ, БЛАГОЕВГРОДСКО

Румен Спасов, Владимир Петков

Теренните обхождания се проведоха в изпълнение на програма за съвместна дейност между Регионалния исторически музей - Кюстендил и Археологическия музей в Сандански и имат за цел попълване на археологическата карта на ЮЗ България.

Във връзка с доуточняване датировката на вече регистрирани обекти, както и оценка за сегашното им състояние, през м. декември бяха обходени обекти, както следва: в землището на с. Долно село - късноантична крепост над мах. Бистрица; късноантично селище в м. "Зидини", късноантично селище в м. "Белчин дол"; с. Микрево - късноантична крепост в м. "Градище", късноантично селище в м. "Връчвите", късноантиично укепление в м. "Вритен чукар"; с. Гореме - късноантични обекти и селища в м. "Църквище", "Кръсто" и "Селище".

Успоредно с това бяха регистрирани няколко нови обекта - средновековен некропол в м. "Поднина" (с. Микрево), късноантично селище в м. "Турлин баир" (с. Микрево), селище от късноБронзовата епоха в м. "Равнако" (с. Седелец), селище от късножелязната епоха в м. "Равнището" (с. Гореме).

Влошаването на атмосферните условия не позволи да бъде извършено цялостно обхождане и това налага то да бъде продължено и през следващата година.

КРЕПОСТТА КРАСЕН ДО ГРАД ПАНАГЮРИЩЕ

Бони Петрунова, Георги Абдулов

Проучванията са провокирани от иманярски набези в крепостта. Локализирана е югозападната периферия на некропол № 3. Проучени са и пет гроба от некропол № 2, непосредствено до югоизточния ъгъл на крепостта. Гробовете са от XIII-XIV в.

Успоредно с археологическите проучвания е извършена полева консервация и зачистване на щерната, североизточната част от крепостната стена и по-ранния градеж западно от нея.

СТАРАТА ДЖАМИЯ В ГРАД ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ

Бони Петрунова, Цветана Комитова

Джамията в гр. Г. Делчев бе проучена с финансовата помощ на Фондация Макс ван Бершем. В продължение на три сезона са направени сондажи пред четирите фасади и във вътрешното пространство. Установен е най-ранният план на сградата, построена в 15 век. Регистрирани са и по-късните ѝ преустройства. Изцяло е разчистено и документално реконструирано пространсвото пред главния вход на джамията. Заснети са детайли от вътрешната художествена украса.

Около джамията е съществувал некропол, от който са проучени един християнски и четири мюсюлмански гроба.

КРЕПОСТТА ЦЕПИНА ДО СЕЛО ДОРКОВО

Бони Петрунова, Катя Меламед

През лятото на 2000 г. бе реализиран студентски проект за полева консервация и зачистване на Крепостта Цепина. Проектът е финансиран от Фондация "Отворено общество". В рамките на програмата бяха обхванати три щерни, две църкви и отделни части от крепостната стена. Освежени и частично променени са указателните табели към паметника. Студентската акция имаше за цел подобряване екологичното състояние на крепостта и привежданито ѝ във вид, подходящ за туризъм.

РАЗКОПКИ НА АНЕВСКО КАЛЕ КРАЙ СОПОТ ПРЕЗ 2000 Г.

Иван Джамбов, Георги Митрев

В експедицията на ПУ "Паисий Хилендарски" взеха участие студенти от специалност "Български език и история" със съдействието на ВМЗ-Сопот и ТМТ "Ген. В. Заимов".

Десетдневните проучвания бяха съсредоточени върху почистване, облагородяване и укрепване на вече разкрити сгради и укрепителни съоръжения, както и бе извършено видеодокументиране на разкрития терен. Бяха укрепени зидовете на църкви № 1, 2 и 3, страниците на входове в помещенията и църквите. Крепостната стена и кулите на цитаделата бяха почистени от растителност, както и сградите в подградието. Бе подзидана апсидата на Църква № 1, където преди години бяха документирани графити и останки от стенописи и която бе започнала да се смъква по наклона.

Накрая бе заснет и видеофилм за учебния център на ПУ.

ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИСКРА, ПЪРВОМАЙСКА ОБЩИНА

Иван Джамбов, Георги Митрев

Обхождането се проведе с участието на студенти от ПУ "Паисий Хилендарски".

В м. "Туглеците", разположена на ок. 7-8 км южно от селото, на два скални масива (Голям и Малък Прешлек) са изсечени 6 ниши. При скалата на "Голям Прешлек" се констатират и други всичания: басейнчета, улеи и по-голямо кръгово съоръжение (диам. ок. 1 м) с отвор в центъра. Те вероятно са част от значим комплекс в тази местност, развиващ се на изток-североизток от тях. Регистрирани са и няколко мегалитни паметника, върху които са изсечени кръгове, полукръгове и улеи.

В м. "Пещерите", разположена в близост до горната част от комплекса, се установи скален навес, частично затрупан. Ясно се виждат следите от допълнително обработване.

На ок. 500-600 м североизточно от последните съоръжения се намира м. "Оградището". Локализирани са укрепителни съоръжения със зидове от ломени камъни без спойка. Възможно се отнасят към тракийската епоха, но вероятно мястото е обитавано и по-късно. В най-високата ѝ част се локализира еднокорабна църква с приблизителни размери 13,50 х 6,50 м. Дебелината на зида е 0,75 м. В непосредствена близост се развива християнски некропол, от който е известен надгробен камък с врязан кръстен знак.

Друга крепост има в м. "Голям Асар", намираща се на ок. 2 км северозападно от с. Искра. Съществувала е през ранновизантийската и средновековната епоха. В рамките на укреплението е намерен един добре запазен боздуган с пирамидални шипове. В югозападното и източното подножия се локализират две селища от същата епоха.

На т. нар. "Скалист Асар", намиращ се в същия район, е съществувало светилище от тракo-римската епоха. Интересни скални форми придават допълнителна сакрална наситеност на обекта. Преди повече от 10 години на това място е намерена оброчна плочка на Тракийския конник.

В южното подножие на тези хълмове се локализира мястото на една много голяма църква, известна по публикация на Ив. Велков от 30-те години. На това място е изградено аязмо, посветено на Св. Пантелеймон. Намиращият се наблизо параклис вероятно е изграден с материали от нея - каменни блокове, бигорови профили и др.

РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЗЕМЛЕН ВАЛ В М. "ЧЕИР МАЖИ", ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, ЧИРПАНСКО, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА"

(КМ 22+500 - 22+620)

Димитър Янков, Румяна Колева

Чрез сондажи е проучена част от землен вал с дължина ок. 45 м. Валът се явява най-външен укрепителен пояс на сложна система от укрепявания на хълма "Чеир мажи". Системата е разположена към стръмния ляв бряг на Стара река, приток на р. Марица, и е отворена към платото от първата незаливна тераса на север от р. Марица. Възможно е тя да е обслужвала близката крепост "Калето", разположена южно от с. Златна ливада.

В заложените 12 квадрата бе констатирано, че насипът на вала се състои от нахвърляни средноголеми варовикови камъни със спойка от светлокафява глинесто-песъклива пръст в основата и черна пръст от околния терен към върха на вала. Височината му не надвишава 0,60 м, а ширината при основата е ок. 1,20-1,50 м. На няколко места, където скалистият терен е излизал почти на повърхността, насипът от черна пръст е издигнат направо върху скалата.

В насипа на вала бяха открити фрагментирана керамика от къснобронзовата епоха, три фрагмента чернофирнисова керамика и ранновизантийска керамика, както и множество парчета от тухли и керемиди, отухлена глина и фрагменти от долиуми. Според намерените материали, в т.ч. една монета на имп. Юстиниан I, валът може да се датира към първите десетилетия на VI в.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДОБРИЧ, ДИМИТРОВГРАДСКО, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА" (КМ 34+000 - 34+500)

Борис Борисов, Гергана Шейлева

Спасителните проучвания се проведоха според договор на СУ "Св. Кл. Охридски" и ГУП.

Обектът се намира на ок. 1 км северно от с.Добрич, Димитровградска община. Той заема равнинен терен с лека денивелация на изток. Проучването бе чрез 99 сондажа с обща площ 1715 кв. м.

В някои от тях е установен културен пласт с дебелина 0,10-0,50 м. Той е доста аморфен и беден на археологически материали - главно фрагменти от битова и строителна керамика, както и кремъчни ядра и отцепи.

В редица сондажи в най-северната част на трасето са регистрирани прослойки от тънък културен пласт, сред които на отделни места се забелязва стратиграфско застъпване на отделни пластове.

В сондажите в югоизточната част на проучваната площ е открита каменна настилка (калдъръм) с дължина повече от 75 м. Очевидно е част от пътна настилка.

В резултат на сондажното проучване е установено, че здравият културен пласт се развива на север и излиза извън сервитута на магистралата. Оскъдните керамични фрагменти свидетелстват за селище от ранновизантийската епоха (V-VI в.).

Археологическото проучване в този участък от трасето на АМ "Марица" може да се смята за приключено.

РЕЗУЛТАТИ ОТ СПАСИТЕЛНИТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2000 Г. НА СРЕДНОВЕКОВНОТО СЕЛИЩЕ С. ЗЛАТНА ЛИВАДА, АМ "МАРИЦА"

(КМ 19+900 - 20+250)

Димитър Янков, Румяна Колева

Средновековното селище с. Златна ливада, м. Бялата вода е разположено на високата незаливна тераса на левия бряг на р. Марица. Проучванията през 2000 г. се проведоха със средства на ГУП от 04.09. до 04.11. Заложени бяха 25 квадрата, номерирани по реда на залагането си, с обща площ над 500 кв. м.

Навсякъде в квадратите под дебелия до 0,20 м хумус следва дебел 0,30 - 0,40 м средновековен културен пласт с материали от XI-XII в. Под средновековния пласт на някои места се разкрива смолник, в който се открива керамика от късния неолит и от ранната бронзова епоха.

Проучени бяха части от средновековни жилища и други съоръжения. Жилищата принадлежат към няколко типа: полуземлянки, леко вкопани и наземни. Полуземлянките са вкопани в здравия терен от нивото на средновековния културен пласт, като достигат и засягат белезникавия глинест материков слой. Покривната конструкция е носена от греди с различни размери и сечения, понякога укрепвани допълнително с ломени камъни. Само при едно е разкрито открито огнище и плитка яма пред него. При останалите такива би следвало да се очакват в значителните им неразкрити части. Еднолицев зид с от ломени камъни и спойка от кал принадлежи на леко вкопано жилище. Наземната къща е с двулицеви зидове от камъни с кал. Регистрираните в квадрати 8 и 9 дупки от масивни греди и наблюденията в профилите дават основания да се предполага наличие на покривна конструкция без стени, вероятно навес. Проучени са и няколко ями. Размерите, формата, дълбочината на вкопаване в светлата глинеста пръст и предназначението им са различни.

Намереното голямо количество желязна шлака, крици и камък с конусовиден отвор, който вероятно е част от сопло, доказват добив и обработка на желязо в средновековното селище, а част от деформирано при изпичането си гърне може да се свърже с керамично производство. Разчистена е вкопана в здравия терен и запълнена с камъни производствена пещ. Предназначението й засега е недоизяснено.

СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В С.КОСТЕН, СУНГУРЛАРСКА ОБЩИНА, ПРЕЗ 2000 Г.

Димчо Момчилов

Сондажното археологическо проучване в с. Костен се проведе след като в частен двор в централната част на селото се попадна на мощен зид, изграден в *opus mixtum* с пояс от четири реда тухли.

Проучването бе проведено в периода 13-31 октомври 2000 г. Бяха направени няколко сондажа - два в двора на кметството и един - южно, в двора на здравната служба. И трите сондажа са в терени общинска собственост.

В сондаж 1 (северният в двора на кметството) до материковата скала се установи плътен културен пласт.

В другите два сондажа (южните в двора на кметството и този в двора на здравната служба, намираща се южно от кметството) на 0,50-0,60 м от съвременната повърхност се попадна на сериозни архитектурни останки.

В сондаж 2 (източно от засечения зид) се откриха части от три долепени един до друг зида, всеки с дебелина 0,80 м и запазена височина 2,80 м. Зидът има основа от редени ломени камъни, над които следва лицева зидария от дялани камъни и хоросанова спойка. Добре личат фугите между трите долепени зида.

В сондаж 3 се разкрива мощен зид с дебелина 1,50 м, субструкция до 1,80 м и височина 0,70 м. Зидът е граден от обработени камъни с бял хоросан и обмазано лице. Добре личат леглата от тухлите в зидарията. От източната страна, в непосредствена близост, започна разчистването на няколко питоса.

От културния пласт са намерени фрагментирана строителна и битова керамика, декоративни мозаечни орнаменти, части от стъклени предмети и монета на Клавдий II Готски.

Явно това е значимо средище, неизвестно досега. Предварителната датировка на обекта може да се постави между третата четвърт на III и VII в.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА НА ХЪЛМА "АСАРА" ПРИ ХИЖА "БОРОВИЦА", КЪРДЖАЛИЙСКО

Николай Овчаров, Даниела Коджаманова, Иван Джамбов, Георги Митрев

Археологическите разкопки се проведоха в периода 4-17 септември 2000 г. с финансиране от Фонд "Научни изследвания" на ПУ "Паисий Хилендарски".

В резултат на проучванията се придобиха нови факти за изграждането и съществуването на църквата. Монета от периода V-VI в. потвърждава тезата за възникването ѝ през ранновизантийския период като трикорабна триапсидна базилика (което бе допуснато още през миналия сезон). Преустройствата през VIII-XI в. нямат голямо отражение върху архитектурата, но са свързани с промяна в статута на църковната постройка. Нанесени са някои корекции в очертанията на северната и централната апсида. Централната е оформена така, че се е получил синтрон, който се е издигал на ок. 0,20 м над подовото ниво. Той показва, че става дума за епископски храм. За значимостта на църквата говорят и някои находки - два процесийни кръста и няколко енколпиона. През този период страничните кораби са запазили предишните си функции, като в тях са стоели олтарни маси, посветени на някои светци.

През втората половина на XIII-XIV в. църквата е била отново преустроена. През този период вероятно вече не е епископски център. Сводовете между централния и страничните кораби са зазидани, в резултат храмът е превърнат в еднокорабна църква. Южният кораб продължава да съществува като параклис. Северният изпълнява ролята на крипта, където са погребвани бебета и малки деца. Разкрити са 37 гроба. Находките от гробовете са две монети-латински имитации, малка сребърна западноевропейска монета, бронзова тока, гривна от стъклени мъниста, керамични фрагменти и др.

Бяха проучени и културните напластявания под подовото ниво на църквата. Установи се обитаване през енеолита, бронзовата и желязната епоха, но с тях не може да се свърже системен културен пласт. През римската епоха вероятно е съществувало езическо светилище, с което могат евентуално да се свържат скалните улеи и следите от глинени замазки.

Иманярски интервенции на ок. 100 м западно от "Асара" бяха разкрили средновековен некропол. Установени бяха 4 гробни камери, в три от които погребаните са възрастни индивиди и едно малко дете. Сред находките внимание заслужават тези от гроб 3 - масивна бронзова гривна с правоъгълно сечение, върху която е представен змей, и две масивни бронзови обеци-халки и малко стеатитово кръстче от гроб 2. В непосредствена близост до гробовете се попадна на останки от зидове. Установи се, че на това място е съществувала дървена постройка. След нейното опожаряване през V-VI в. е била изградена масивна сграда, на север от която е имало покрита галерия с плочник. От тази страна е бил и входът. Вероятно става въпрос за църква, но не може да се твърди категорично. Впоследствие и тази постройка е разрушена. Нейните основи са създали площадка на склона, където през X-XI в. се е развил некрополът.

В района на хълма "Асара" се наблюдават и множество мегалитни паметници от тракийската епоха - слънчев часовник, три "шарапани" и над десет скални масива с ниши, чийто брой е над 50.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. "ЧЕНГЕНЕ ДЕРЕ" КРАЙ С. КРУМ, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА"

(КМ 32+000 - 32+200)

Борис Борисов, Гергана Шейлева

Спасителното проучване се проведе съгласно договор на СУ "Св. Кл. Охридски" и ГУП.

При започването на работата бе установено, че обектът е от средновековието (XI-XII в.) и става дума за неукрепено селище. То е разположено върху леко наклонен към юг терен и се пресича от съвременния път между селата Добрич и Крум. Източно от него е проучена площ от 1375 кв. м. Останалата част от трасето е проучена чрез 48 сондажа, разположени в две успоредни на осевата линия редици.

По време на разкопките са открити четири жилищни и стопански съоръжения и четири ями, като са локализирани местата на още поне пет съоръжения, които по всяка вероятност са също жилища.

Жилище № 1 е полувкопано и има неправилна четириъгълна форма с дължина 4,76 м и ширина 3 м. От южната му страна е оформен стъпаловиден отстъп, където е бил входът. По късите страни са запазени по две дупки от колове от носещата конструкция. Покривът е бил от слама или блатни треви, затиснати с камъни. Вероятно пещта е била изградена в СИ ъгъл, където се разчисти струпване от средни по размер ломени камъни със следи от опалване. В насипа на жилището се намери голямо количество фрагменти от строителна и битова керамика, от които са възстановени гърне, паница със златиста ангоба и свещник.

На ок. 15 м източно от първото бе открито второ жилищно помещение с размери 3,5 х 4,50 м. То е проучено до дълбочина 0,30 м. Трето петно от жилище с размери 5 х 4 м е открито на ок. 10 м северно от първите две.

Проучените 4 ями са разположени в непосредствена близост до двете жилища. Най-голям интерес предизвиква яма 3, в която са намерени фрагменти от паници в техника сграфито и с покритие от златиста ангоба и една медна монета на Мануил Комнин (1143-1180).

Жилищата, съоръженията и материалите засега отнасят средновековното селище към втората половина на XII в.

СЕЗОННО СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В М. МАДАНЬОВО, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЗЕТЬОВО, ЧИРПАНСКО, ПО ТРАСЕТО НА АМ "МАРИЦА"

(КМ 14+100 - 14+400)

Димитър Янков

Трасето бе проучено чрез 17 сондажа по осевата линия на магистралата. В тях бе достигната дълбочина 0,90-1,10 м, на която със сигурност се установява здрав материков терен. В 4 от тях се очертаха конусовидни вкопавания на чернозема, като до дълбочина 0,70 м се срещат керамични фрагменти. Бяха намерени няколко гвоздея и тънка бронзова пластинка. Те датират останките от живот към XI-XII в. В рамките на работна хипотеза може да се изкаже мнението за съществуването на сезонно селище.

Друга цел на проучването бе свързана с опит да се локализира предполагаемото трасе на пътя от крепостта край с. Добри дол към Карасура (ант. Циле), респ. от р. Марица към вътрешността на Тракия по долината на Текирската река. Проверката чрез сондажи и по двата бряга на реката между КМ 12+100 и 14+400 не даде резултати.

"УРДОВИЗА 2000" - СЪВМЕСТНА БЪЛГАРО-АМЕРИКАНСКА ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ

Калин Порожанов, Христина Ангелова, Калин Димитров, К. Бъчваров

През 2000 г. започна работа съвместна експедиция между Центъра за подводна археология (Созопол, България) и Institut of Nautical Archeology (Тексаския A&M Университет, САЩ) над потънал кораб по Западното Черноморие в акваторията на с. Китен, Бургаска област. Корабът е локализиран през 80-те години от ЦПА. Частично е проучван, като е разкрит част от корпуса и са извадени късносредновековни глинени кани и др. находки. Целта на експедицията е да се проучи корабният корпус и да се изяснят принципите, методите и характера на черноморското корабоплаване и корабостроене през късното средновековие.

През сезон 2000 бе измерена видимата част на обекта, с дължина от 18 м. Има основание да се допусне, че още ок. 3 м остават неразкрити. Първоначално бе направена траншея, перпендикулярна на видимите шпангоути в най-широката част на потъналия кораб. Тя е обозвачена като F и бе разделена на 4 квадрата. На няколко метра северно от траншеята се направи нав сондаж с размери 3 х 3 м (наречен квадрат Носа).

Намерените бархоути в кв. Носа потвърждават заключенията, направени въз основа на находките от Траншеята, че корабът е оцелял почти до палубата от страна на десния борд. Левият борд е по-лошо запазен. Структурните елементи са най-близки с тези от останки на кораб от края на XVI в., намерен край Яссиада от експедиция на INA. Прави впечатление повтарянето на размер 21 и кратни на това число. Очевидно, че то и производните му са в основата на метрологията на корабостроителя. Тя е вероятно основана на стъпка-педя-пръст. По-нататъшните изследвания ще ни дадат повече информация за това, както и за начина за определяне на формата на кораба. Досегашните изследвания показват, че конструкцията на кораба е характерна за периода XVI-XVII в. По всичко личи, че това кораб, построен за плаване във водите на Черно море и почти сигурно построен в черноморска корабостроителница, и то по Западното Черноморие.

Разкритите елементи на конструкцията показват важността на обекта и необходимостта от по-нататъшно проучване.

Южният Китенски залив е много богат на разновременни археологически материали, които като цяло нямат отношение към проучвания корабен корпус. В пясъчния пласт бяха открити фрагменти от раннобронзовата, античната и средновековната епохи, цели и фрагментирани лули, оловни тежести, пирони и др. окаменели железни предмети от такелажа.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ПАРЦЕЛ П.IV-VII В ГРАД АХТОПОЛ

Бони Петрунова, Мартин Гюзелев

В изследвания парцел бяха открити строителни останки от античността, късното средновековие и ново време. В профила се регистрират три големи опожарявания. Второто е от XVII, когато голяма част от терена е използвана като стопански двор. В пласта бяха открити овъглено жито и обгорели земеделски оръдия.

През късното средновековие на мястото са извършвани погребения. Гробовете са нарушени от по-късни вкопавания, в насипите се откриват човешки кости, а един детски гроб бе цялостно разчистен.